

З М І С Т

МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

НОВІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МОВІ <i>Вакулик І.І.</i>	5
РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ <i>Усик Л. М., Приймак Л. Б., Сілютіна І. О.</i>	14
ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПАРАДИГМА У ДОСЛІДЖЕННІ ТЕРМІНОЛОГІЇ (англійською мовою) <i>Рожков Ю. Г.</i>	24
МОРФОЛОГІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ БІО- В ПРОЦЕСАХ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ БІОТЕХНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ (англійською мовою) <i>Сиротина О.О.</i>	34
КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕРЕРОБКИ ЛЕКСИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ, ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ <i>Борщовецька В. Д.</i>	41
ПЕРИФЕРІЙНІ ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ АДАПТАЦІЇ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ (англійською мовою) <i>Маркова Ю.Р.</i>	50
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (англійською мовою) <i>Шевчук Л. О., Мозгова Я. О., Васильківська Л. О.</i>	59
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ ВВІЧЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ (англійською мовою) <i>Чунь Я., Хабарова І. В.</i>	68

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

ЕКОЛОГІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ <i>Харченко С. В., Шинкарук В. Д.</i>	77
ТРЕНДИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ <i>Балалаєва О.Ю.</i>	90

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА АНГЛОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ З УПРОВАДЖЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ <i>Демченко І. В.</i>	100
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕФОРМАЛЬНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРЯ <i>Краєвська Г. П., Матусевич Л. М., Дудник О. М., Гром Н. А.</i>	111

C O N T E N T S

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES

NEW TERMINOLOGICAL UNITS AND PECULIARITIES OF THEIR FUNCTIONING IN THE LANGUAGE <i>Vakulyk I. I.</i>	5
THE ROLE OF ENGLISH LINGUISTIC TERMINOLOGY IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE <i>Usyk L. M., Pryimak L. B., Siliutina I. O.</i>	14
TERMINOLOGY STUDIES: LINGUOCOGNITIVE PARADIGM <i>Rozhkov Yu. H.</i>	24
MORPHOLOGIZED CONCEPT BIO- IN THE PROCESSES OF CONCEPTUAL DERIVATION OF THE ENGLISH BIOTECHNOLOGICAL UNITS <i>Syrotina O. O.</i>	34
COGNITIVE APPROACH TO TRANSLATION AND VOCABULARY PROCESSING: MODERN APPROACHES, CHALLENGES AND PERSPECTIVES <i>Borshchovetska V. D.</i>	41
PERIPHERICAL MEANS OF TRANSLATION ADAPTATION OF MODALITY IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH-BASED INTERNATIONAL LEGAL TEXTS <i>Markova Yu. R.</i>	50
TRANSLATION TRANSFORMATIONS USED TO RENDER TRANSPORT BUSINESS TERMS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN <i>Shevchuk L. O., Mozghova Ya. O., Vasytkivska L. O.</i>	59

SPECIFICS OF RENDERING POSITIVE POLITENESS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN TRANSLATIONS OF ENGLISH BUSINESS LETTERS	
<i>Chun Y., Khabarova I. V.</i>	68
COMMUNICATION STUDIES	
ENVIRONMENTAL JOURNALISM: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES	
<i>Kharchenko S. V., Shynkaruk V. D.</i>	77
TRENDS OF JOURNALISM EDUCATION IN TERMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	
<i>Balalaieva O. Yu.</i>	90
THEORY AND METHODS OF TEACHING	
PROFESSIONALLY-ORIENTED ENGLISH TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS' AVIATION INDUSTRY WITH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES	
<i>Demchenko I. V.</i>	100
SOCIAL NETWORK AS A TOOL OF INFORMAL LANGUAGE AND COMMUNICATIVE EDUCATION OF A DOCTOR	
<i>Kraievska H. P., Matusevych L. M., Dudnyk O. M., Hrom N. A.</i>	111

LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES.
МОВОЗНАВСТВО І ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.005>

НОВІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ У МОВІ
NEW TERMINOLOGICAL UNITS AND PECULIARITIES OF THEIR FUNCTIONING IN THE
LANGUAGE

I. I. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри
журналістики та мовної комунікації

I. I. VAKULYK, PhD in Philology, Associate Professor, Department of Journalism
and Language Communication

E-mail: vakulyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4812-7719>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Актуальність. У роботі досліджено сучасні номени, які увійшли до термінологічної системи організованим лексичним масивом, і з метою мовної економії використовуються в інших предметних сферах. Авторка намагається провести розмежування між детермінологізацією і полісемією новітніх термінів, які виникли на початку третього тисячоліття у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби, а також російсько-української війни. **Мета дослідження** – проаналізувати особливості функціонування у науковому обігові деяких нових термінологічних одиниць, що з'явилися у нашому повсякденні, спричинені появою Ковіду та несподіваною агресією рф щодо України. **Матеріали і методи дослідження.** У роботі використано структурно-типологічний підхід до мовних універсалій у синхронно-діахронному зрізі, що обумовлено комунікативним дискурсом і простежується на лексичному рівні.

Обговорення. Новотвори, які з'являються у лексичній, є наслідком номінації, завдяки якій співвідносяться мовні одиниці і об'єкти, котрі вони позначають. Отже існують позалінгвістичні явища, віддзеркалені в існуючих реаліях. Термін Covid-19 із надзвичайною швидкістю увірвався у вир наукового обігу, інтегрувався у сучасних мовах, пройшов графічну адаптацію, прихопивши із собою «призабуті» терміни. З'ясовано особливості поширення неотермінів, що популяризовані за допомогою сучасних медіа, а також у зв'язку із розвитком новітніх технологій. Авторка намагається продемонструвати, як відбувається розмежування терміна і нетерміна, чи існують якісь межі функціонування термінів і загальнонаціональної лексики, торкається питання детермінологізації.

Висновки. Збільшення кількості термінологічних одиниць і, відповідно, обсягу новітніх термінологій, які їх обслуговують – наслідок так званих наукових революцій, котрі здійснюються під могутнім впливом фахових досліджень, які потребують висвітлення за допомогою лексики загальнонаціональної мови.

Ключові слова: Covid-19, російсько-українська війна, ЗМІ, термінологія, лексика, детермінологізація, семантизація.

Актуальність (Introduction). Для кожного з нас уже не є якоюсь надзвичайністю залучення до щоденного комунікативного обігу слів, запозичених з інших мов. І це вже не данина моді, це наша буденність – глобалізований світ виявився значно сильнішим за бажання і волю людей. Інформаційні трансформації, які відбуваються нині, змусили людство обрати новий вектор співіснування, що дало нові можливості, нові знання, нові

шляхи реалізації мрій та втілення бажань, а новітні застосунки, встановлені на наші гаджети, допомагають не лише визначити локацію, зафільмувати особливі моменти життя, але й виступають медіатором урегулювання відносин у процесі спілкування, подекуди хаотичного, спричиненого вибором сучасних змін.

Мови, перебуваючи у постійній взаємодії, інтенсивно впливають одна на одну. Відповідно і підсистеми мови

© I. I. Вакулик

знаходяться у постійному русі. Питання про шляхи, напрямки та інтенсивність міжмовних впливів залишаються актуальними для сучасного мовознавства. Простежується активізація досліджень, пов'язаних із вивченням термінологічних систем різних мов та поглибленими термінологічними студіями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Більшість термінологічних досліджень спрямовані на те, аби розглядати терміни у контексті когнітивної парадигми (наприклад, вивчення номінації, процесів термінотворення та їх інтерпретації, моделювання структур, дослідження семантичних процесів, реконструкції мотиваційних типів – усіх тих чинників, які застосовуються при комбінованих дослідженнях і ґрунтуються на доробку теорій психолінгвістики, семіотики, когнітивної семантики, граматики). Тут варто згадати публікації І. Кочан [9-10], Л. Симоненко [14-15], А. Крижанівської [11], В. Іващенко [6-7], В. Широкова [18], В. Лейчика [12], В. Даниленко [4], Р. Кобріна, В. Головіна [3], О. Суперанської, Є. Карпіловської [8], Т. Кияка [8], І. Вакулик [2], І. Колеснікової, К. Городенської [16], О. Балалаєвої [19], Н. Кравченко, О. Чайки [20-21] та інших науковців, які демонструють багатоаспектність використання поняття «термін» у різних галузях науки, допомагають фаховому спілкуванню, подають установи та рекомендації щодо укладання галузевих словників, а також демонструють правильне й варіативне використання термінів у словообігу.

Матеріали та методи дослідження (Materials and methods of research). У роботі використано структурно-типологічний підхід до мовних універсалій у синхронно-діахронному зрізі, що обумовлено комунікативним дискурсом і простежується на лексичному рівні. **Мета нашого дослідження (Purpose)** полягає в тому, аби проаналізувати особливості функціонування у науковому обігові деяких нових термінологічних одиниць, що з'явилися у нашому повсякденні, спричинені появою Ковіду, а також унаслідок воєнних дій країни-агресорки, що розгорнулись на території НЕЗАЛЕЖНОЇ

СУВЕРЕННОЇ ДЕРЖАВИ України.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Те нове, що виникає в мові, постає в лексиці, яка, будучи засобом номінації, тобто позначення предметів та явищ дійсності, відбиває виникнення нових реалій (позалінгвістичних явищ), або передає зміни, що відбуваються в існуючих реаліях. Світ, що оточує нас, настільки багатогранний і неосяжний, що неможливо навіть скласти весь перелік нових термінів, які увійшли до вжитку за останні п'ять-десять років. Поглянемо хоча б галузі знань, про які найчастіше згадується у науковій літературі – мистецтво, біологія, фізика, хімія, інформаційні технології, медицина, психологія, математика, географія, мова тощо. І цей список можна продовжувати й удосконалювати. Однак усіх дослідників можна об'єднати єдиним гаслом – наука вимагає повного перегляду у зв'язку із глобальним розвитком, і, відповідно, мовна перебудова повинна зазнавати і зазнає суттєвих змін (загадаймо, що за законами фізики, ми не можемо втратити інформацію на психологічному рівні; вона не може зникнути аж ніяк!).

Більшість науковців зазначають, що глобальний світ – надзвичайно інформатизований світ, про що неодноразово йшлося у наших публікаціях упродовж 2016-2021рр. на сторінках вітчизняних і закордонних монографій, статтях та виступах на конференціях. У контексті світової науки лінгвістичні проблеми термінотворення щоразу еволюціонували відповідно до кодування новітнього інформаційного простору та його концептуальної презентації у конкретних мовах.

Інтегративні процеси наукової сфери торкнулися і військової термінології, оскільки когнітивно-прагматичні дослідження є раціонально значущими для формування міжгалузевих комунікацій та пов'язані із семантичною компресією чи декомпресією. Наукова термінологія, як зазначає Т. Панько, це явище породження людської думки, національної за своїми витоками і міжнародної за своїм поширенням. Відповідно, наукова мова вивчає поведінку взаємодіючих мовних мікросистем і декодує

наявний у мові науковий стиль [2; 9; 10].

Covid-19, що так стрімко й несподівано увірвався в життя людей різних держав, різних національностей, різних віросповідань, і вже упродовж двох років вирує на планеті, продемонстрував кожному з нас нові можливості співіснування та спілкування. Науковці усього світу згуртувалися навколо нового поняття, вишукуючи моделі подолання новітньої хвороби людства. Відповідно, це відразу віддзеркалилось на нашому лексиконі. Так іменник «вакцина» у 2021 році набув надзвичайної популярності, був затребуваним у різноманітних сайтах (нанотехнології, медицина, праця, побут тощо), про що свідчить частотність згадок слова (порівняно з 2019 роком зростає на 1048%, а з 2020 – на 601%, цю інформацію нам надано за даними аналітичного порталу «Слово і діло»).

Тож реалією сьогодення, за визначенням ВООЗ, офіційно у 2020 році став *Ковід* (паралельно у ЗМІ два роки тому, коли був ідентифікований вірус, використовували «Уханська пневмонія»), хоча зараз медики стверджують, що правильнішим буде вживання «коронавірусна хвороба». Феномен стрімкого поширення нової термінологічної одиниці обумовлений соціально-історичним контекстом, а ступінь адаптації терміна зростає у геометричній прогресії до ступеня розповсюдження хвороби у всьому світі. І в цьому полягає багатство мови – здатність виражати реальність у всій її складності. Термін Covid-19 інтегрувався у сучасні мови, пройшов надшвидку графічну адаптацію, прихопивши із собою і давно забуті «вакцина», «пандемія», «епідемія», «паспорт», «імунізація», «дезінфекція», «імунітет», «інфекція», «ізоляція», «респіратор», «вірус», «зона», «пневмонія», «легенева недостатність», «респіраторний синдром» чи спеціально вживані типу «біобанк», «скринінг», «бустер», «аносмія», «авгестія», «імуногенність» тощо.

Із новим звучанням на вустах майже кожного жителя планети були «нульовий пацієнт», «катастрофічна шкода», «протокол дій», «надзвичайна ситуація», «ендемичний потенціал», «хвилі пандемії», моральний стрес», «глобальне

випробування», «агресія штурму», «безпека пацієнтів», «охорона здоров'я», «моніторинг даних», «штучна вентиляція», «цифрова автократія», «вентиляційна підтримка», «дефіцит кисню» тощо. Власне такими були ключові імперативи у пошукові літератури в PubMed, MEDLINE та Embase, де виявлено 10910 статей, опублікованих між 2000 і 2021 роками, які включали терміни, пов'язані із варіантами терміносполук щодо COVID-19 або охорони здоров'я.

Ми також можемо говорити про асиметричний дуалізм мовного знаку, котрий призводить до вичленювання у термінології семантичних процесів, які, у свою чергу, впливають на проблему уніфікації термінів і формування номенклатури у зв'язку з відкритістю і динамізмом терміносистем. Отже, йдеться про синонімію, яка також набула особливого звучання в нових умовах розвитку суспільства. Особливо це стала «відчутним» у зв'язку з упровадженням у фармацевтичний обіг різних назв одних і тих самих медичних препаратів залежно від фірми-виробника чи країни-виробника. Основні причини побутування синонімів у науковому професійному колі фармацевтів презентують два види синонімії, властиві сучасній фармацевтичній термінології – внутрішньогалузеву та міжгалузеву; також існують позамовні чинники виникнення синонімів, які властиві термінологічним стандартам. Це ще раз підкреслює твердження: синонімія властива термінології і номенклатурним синтаксичним конструкціям зокрема. У новітніх лінгвістичних дослідженнях дедалі частіше з'являються визначення еквівалентної синонімії. Враховуючи факт існування хімічної і тривіальної номенклатур у лікарській практиці, науковці уводять поняття особливого виду синонімії – біноменклатурної.

Вже за два роки поширення всесвітньої пандемії ми не лише ознайомились із основними принципами номінації лікарських препаратів анальгетичної та антипіретичної дій, навчилися визначати кількісну характеристику синонімічних рядів наркотичних і ненаркотичних засобів, установлювати їх семантичну похідність, але й вибудовувати словотвірні ланцюжки

афіксів у складі ономаціологічних моделей синонімічних фармаконімів-композитів зі спільним базисом «жарозниження» та «знеболення».

У наш час розвиток цифрових компетенцій формує своєрідну екосистему навчання, здатну трансформуватись відповідно до викликів нашого життя. Чи то «консультативна» допомога через так звані *електронні перекладачі, чат-боти* чи інструмент послаблення навантаження під час депресій та відчуття тривоги, різних психофізіологічних станів; чи наповнення *віртуальних бібліотек* літературою (*індустрія книговидання* також включилась до процесу *діджиталізації*); чи управління персоналом (завдяки *пітчінгу* відкриваються нові можливості для бізнесу); чи модифікація навчання у *віртуальному просторі* – це наші виклики коронавірусної пандемії.

Сучасний світ сповнений суперечностей і контрастів, антиномій і парадоксів, що значною мірою віддзеркалюється у всіх сферах людського буття. Цивілізація завжди стоїть перед вибором спрямованості соціального або природного характеру. Ми можемо сліпо дослухатися до натовпу, визнаючи за вищі ті цінності, які визнає він, а можемо наважитися бути самими собою й жити, керуючись глибинним рівнем свого ества. При цьому повинні пам'ятати, що наш самодостатній вибір формує парадигму не лише міжособистісного спілкування, але й впливає на формування діалогу у комунікативному просторі суспільства, визначає орієнтири комунікативної культури [2; 4].

Техногенні катастрофи, війни, природні катаклізми – чи не є вони породженням дій самого людства? Ми прагнемо досконалості у відношеннях, спілкуванні, у повсякденному побуті, вимагаємо від оточуючих поваги до нас самих, проте забуваємо про Его кожного з нас, яке також «завойовує» навколишній простір. Інстинктивно підкоряючись тваринним «змаганням» (зможе вижити сильніший, спритніший, розумніший, передбачливіший, досвідченіший тощо), ми скеровуємо так звані стандартні імпульси у русло, де досить часто відбуваються конфлікти та непорозуміння,

з'являються натяки й глузування, формуються неприязнь та зневага. Власне вони і породжують такі моральні риси як боягузтво, малодушність, скнарність, жорстокість і злість. Проте *максимізація чеснот* набуває переваг у цьому двобої, де вишукувались на передній фланг м'якість, гідність, працьовитість, побожність, доблесть, мужність, дружелюбність, відкритість, легкість, завзятість, авторитет, лагідність, терплячість, стриманість, смиренність, розсудливість, віра, надія, любов тощо.

Такі синонімічні й антонімічні ряди людських якостей можна вибудовувати, коли йдеться про *інклюзію*, що стрімко увірвалась до нашого словообігу, проте здавна існувала у соціумі. Це так зване *безбар'єрне спілкування*, яке відбувається і на інформаційному, і освітньому, психологічному, і емоційному, і нормативному рівнях. Тобто у широкому контексті ми тлумачимо «правила гри» між членами суспільства, які повинні дотримуватись стратегії вибудови *толерантних відносин*.

Як ми бачимо, зміни сьогодення в українському соціумі жахливі. Ще однією реалією українського народу, наших міст та селищ стала невинуватана, нищівна, жорстока й непередбачувана війна, яка не лише поглинула людські долі, розчавила мирне життя, сповнене надій, породила пекельно-катастрофічні наслідки для буденного життя, та змусила весь цивілізований світ у новому ракурсі розглядати питання миру й безпеки, вона внесла також і корективи у дії міжнародної співдружності. А відтак концептуалізація термінологічних понять війни у контексті російської агресії набула особливої актуальності:

«гуманітарна катастрофа», «місто-герой», «місто героїв», «українські перемовники», «зачистка міста», «мілітаризувати», «гуманітарний конвой», «касетні боєприпаси», «корейський сценарій», «комендантська година», «гуманітарний коридор», «окупована територія», «артилерія», «заручники», «депортація», «солідарність», «ракетні удари», «повітряна тривога», «евакуаційний поїзд», «протитанкові комплекси», «гради», «оса», «безпілотники», «байрактари» та «джавеліни».

Інновації у лексиці – це, перш за все, віддзеркалення особливостей сучасного мислення та пошуки засобів їх мовного вираження. По-друге, такі «зрушення» обумовлені розширенням меж семантичних полів, які, ускладнюючись, набувають нового чи оновленого звучання. А вже про доцільність використання новотворів та ступінь їх засвоєння свідчитимуть укладені словникові статті майбутніх енциклопедій та словників. Так званий «неологічний бум», спричинений соціально-політичними реаліями російсько-української війни, на практиці породив «*рашизм*» (< англ. *russia, russian* – «раша» та італ. *fascismo* – «фашизм») як різновид тоталітарної фашистської ідеології, що ґрунтується на варварських засадах та протиставляє себе ліберально налаштованому суспільству і асоціюється із безмежним свавіллям, насильством, шовінізмом, наругою; «*колабораціонізм*», ще один термін сучасного політичного лексикону (< фр. *collaboration* – «співробітництво»), хоч і не новий за своїм трактуванням, проте із виразно-негативним контекстом – співпраця із ворогами-загарбниками; «*путінізм*» як домінуюча ідеологія політичної еліти рф із примарно-химерними та психічно-розладними навіюваннями щодо створення «руського міру»; «*україноцид*» (< Україна та лат. *caedere* – «вбивати»), що з'явився за 77 років мовчання після «*геноциду*» – цілеспрямовані дії щодо знищення всього українського та пов'язаний із вбивством української нації, загарбанням територіальних меж держави, тілесними та психічними ушкодженнями людей, що проживають на території України, насильницьким викраденням та передачею дітей завойовникам; за аналогією до термінів «*демільтаризація*», «*денацифікація*», «*деокупація*» утворився й інший «*депутінізація*».

Новотвори обумовлені соціальними зрушеннями у суспільстві, про що свідчать терміни типу «*Небесна сотня*», «*АТО*», «*Євромайдан*», «*анексія*», «*тітушки*», «*ватники*», «*Е-декларація*», «*Е-картка*». Цікавим, на нашу думку, є той факт, що ніхто із науковців не описував неологізми у процесі їх входження до загальнонаціональної лексики і

термінології наук, що їх обслуговують, не підраховував швидкість, із якою вони долучаються до інших одиниць мови (як, наприклад, у випадку із термінологічними сполученнями «*лінія розмежування*», «*анексований півострів*», «*підконтрольна територія*», «*деескалація конфлікту*»).

Отже, ми можемо говорити, що розвиток лексики відбувається не лише за рахунок її нових шарів у зв'язку з виникненням підсистем нових реалій, хоча саме цей останній процес дає найвідчутніші інновації в лексиці. Деякі терміоеlementи стають ніби постійною зв'язуючою ланкою між реаліями і словами в процесі номінації нових реалій, покажчиком впливу екстралінгвістичних факторів водночас на лексику і словотвір.

Слід враховувати й певні особливості поширення термінів, викликані розвитком ЗМІ: терміни перестають бути доступними лише обмеженому колу фахівців – ними починають оперувати люди, далекі від даної спеціальності. Інтернет, телебачення, радіомовлення, електронні та друковані інформаційні засоби, сприяють поширенню термінів найрізноманітніших галузей науки і техніки до загальнонаціональної мови. Доступність фахової термінології для широкого кола людей може привести й призводить до того, що інколи стираються межі між терміном і НЕтерміном: слова, що входили раніше до складу термінологічної лексики, стають надбанням загальнонаціональної.

Проте при виході терміна за межі фахової літератури не завжди можна говорити про його детермінологізацію. Адже у сфері спеціальної літератури він залишається терміном, не зважаючи на проникнення навіть у розмовну мову. Наприклад: «Третій сценарій – *вакцина* проти *ковіду* буде умовним компонентом протигрипозної вакцини, яку МОЗ рекомендує використовувати перед початком *епідемічного підйому*. Зараз в Україні є трикомпонентні та чотирикомпонентні вакцини проти *грипу*. Як варіант, туди додаватиметься ще й *коронавірусний компонент*, уточнив санітарний лікар». Або: «В Україні міксовий *сценарій*: з 2021 року залишився «хвіст» *штаму Дельта плюс* починає з'являтися *Омікрон*, щодня все більше і більше. За

даними вірусологічного моніторингу, 20% у середньому – це Омікрон, решта – ще Дельта» [20].

Детермінологізація такого плану, коли слово, залишаючись у складі певної термінології, стає зрозумілим для більшості носіїв мови, призводить до певного різновиду полісемії: слово вживається і в термінології, і в загальнонаціональній мові, носії якої розуміють її взагалі, але не знають (і на повинні знати!) тих специфічних особливостей, що поєднують його з реалією, яка лежить в основі терміна. Це стосується й назв різних поширених ліків типу *аспірін*, *пініцилін*, або знаних лікарських препаратів для окремих категорій людей при виявленні захворювань (наприклад, *ацекардин*, *золотасин*, *нівалін*, *соматропін*, *убістезин*, *хоспідермін* тощо). З того факту, що назва *аспірін* відома мільйонам людей, не варто робити висновок, що це слово не входить до складу фармацевтичної термінології.

Отже, можна говорити про повну, або про часткову семантизацію подібних афіксів. У даному випадку ми розуміємо під семантизацією не загальні набуття якогось змісту – в такому розумінні він властивий усім формантам, – а набуття однозначного змісту, що дозволяє відносити слово з цим формантом до певних, чітко визначених лексико-семантичних груп.

Крім детермінологізації, до якої, на нашу думку, слід ставитися обережно. Мабуть, про повну детермінологізацію можна говорити не тоді, коли він стає зрозумілим для більшості носіїв мови – це питання торкається розширення меж світогляду людини, підвищення її освітнього рівня й розширення через це її лексики, – а тоді, коли реалія, номінація якої відбиває термін, перестала бути фаховою, перетворилася на побутову або

на якийсь інший різновид загальнолюдської.

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).

Збільшення кількості термінологічних одиниць і, відповідно, обсягу новітніх термінологій, які їх обслуговують – наслідок так званих наукових революцій, котрі здійснюються під могутнім впливом фахових досліджень, які потребують висвітлення за допомогою лексики загальнонаціональної мови. Проаналізовані термінологічні одиниці, що з'явилися у нашому повсякденні та спричинені появою Ковіду, свідчать про особливості їх функціонування у вузьконауковому обігові. Що ж до термінів, які «супроводжують» мілітаристську політику та пов'язані з її ідеологією та наслідками, військовою міццю держави, вони так само співвідносні з реальною дійсністю, вказують на об'єкт і мають власну дефініцію. Поняття поступово розвиваються, зникають одиничні речі, і на перший план виходять особливі предмети даного класу, які мають власну форму, «пишаються» своїм походженням, фіксуються за рахунок досягнутих знань.

«Багатовекторність» смислових одиниць, їх «насиченість», семантичні «оновлення» та поступові «розширення» контекстів використання з часом набувають статусу кодифікованих лексем, які з надзвичайною точністю фільтрують фрагменти людського буття, формують нашу свідомість, моделюють накопичені знання про предмети та явища в універсальні форми, що передбачають віддзеркалення у нашій свідомості. Здебільшого вони об'єктивні, точні, проте не позбавлені емоційного забарвлення. І не має значення, це слово чи словосполучення – спеціально окреслене поняття є тією одиницею, що визначає диференційні ознаки терміна.

Список використаних джерел

1. Омікрон» в Україні підтверджують у кожного п'ятого хворого. *Слово і Діло. Аналітичний портал*. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/07/novyna/suspilstvo/omikronom-xvoriye-kozhen-pyatyj-ukrayinecz-kuzin> (дата звернення:

07.01.2022)

2. Вакулик, І. І. Лінгвістичні аспекти наукової комунікації у синхронії та діячронії [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic] : монографія. Київ: ДП «Прінт Сервіс», 2015. 280 с.

3. Головин, Б. Н., Кобрин, Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. 105 с.
4. Даниленко, В. П. Научная картина мира. Основы духовной культуры в картинах мира. Режим доступа: <http://slovo.isu.ru/danilenko/articles/nauchnka.rt.htm> (дата звернення: 11.01.2022)
5. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с. Режим доступу: <http://surl.li/bieri> (дата звернення: 07.01.2022)
6. Іващенко, В. Л. Поняття термінопростору: проблема визначення й типологічної диференціації (на матеріалі термінознавчої термінології). Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/26864/1/lvashchenko_V_L_UVS_2019_129-141.pdf (дата звернення: 07.01.2022)
7. Іващенко, В. Л., Туровська, Л. В. Слов'янське зіставне, порівняльне і типологічне термінознавство кінця XX – початку XXI століть. *Мовознавство*, 2014, 2, 24-43. Режим доступу: http://term-in.net/upload/iblock/51d/8_vashchenko_279.pdf (дата звернення: 11.01.2022)
8. Кияк, Т. Р., Д'яков, А. С., Куделько, З. Б. Основи термінотворення. Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Видавничий дім КМА, 2000. 270 с.
9. Кочан, І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: монографія. Львів, Видавничий центр Львівського національного у-ту ім. І. Франка, 2004. 520 с.
10. Кочан, І. М. Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник. Збірник наукових праць*. 2013. С. 202-209. Режим доступу: <http://surl.li/bidwp>
11. Крижановская, А. В. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологии. Киев: Наукова думка, 1987. 161 с.
12. Лейчик, В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Изд. 3-е. Москва: Издательство ЛКИ, 2007.
13. Politique de l'emprunt linguistique. Québec. Режим доступа: https://www.oqlf.gouv.qc.ca/ressources/bibliottheque/terminologie/20170330_politique_emp_runt.pdf (дата звернення: 09.01.2022)
14. Симоненко, Л. О. Исторична тяглість розвитку української наукової термінології. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64(1). С. 320-329. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VInu_fil_2017_64\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VInu_fil_2017_64(1)_38). (дата звернення: 11.01.2022)
15. Симоненко, Л. О. Українське термінознавство кінця XX – початку XXI ст.: стан і перспективи розвитку. *Мовознавство*. 2018. № 3. С. 39-47. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2018_3_6 (дата звернення: 09.01.2022)
16. У вимірах слова : *збірник наукових праць на пошану професора Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич, І. Фецько*. Львів – Дрогобич: «Посвіт», 2019. 502 с. Режим доступу: <http://surl.li/biexw> (дата звернення: 11.01.2022)
17. Універсальна вакцина чи специфічний бустер: у МОЗ назвали варіанти вакцинації у майбутньому. *Слово і Діло. Аналітичний портал*. Режим доступу: <http://surl.li/biexq> (дата звернення: 11.01.2022)
18. Широков, В. А., Симоненко, Л. О., Остапова, І. В., Надутенко, М. В., Вербиненко, Ю. І. Віртуальні лексикографічні лабораторії в сучасній термінографії. *Термінологічний вісник. Збірник наукових праць*. 2015. С. 101-110. Режим доступу: http://term-in.net/upload/iblock/f2c/termvisnuk_2015_1.pdf (дата звернення: 11.01.2022)
19. Balalaieva, O., Vakulyk, I. Technique of using e-textbooks for teaching latin to students of agricultural higher educational institutions. *Science and Education. Academic Journal of Ushynsky University*. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/8_2017/23.pdf (дата звернення: 11.01.2022)
20. Chaika, O., Savytska, I., Sharmanova, N. (2021). Revisiting Term Studies in Modern Poly-Cultural and Poly-Lingual Contexts: Methodological Approach. *WISDOM*, 19(3), 17-29. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v19i3.530>. (дата звернення: 11.01.2022)
21. Kravchenko, N., Chaika, O., Blidchenko-Naiko, V., & Davydova, T. (2021). Polysemantic allusion: Definition, structure and semantics (based on Pratchett's Discworld). *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(4), 1907-1919. <https://doi.org/10.52462/jlls.138>.

References

1. «Omikron» v Ukraini pidtverdzhuiut u kozhnoho piatoho khvoroho [«Omicron» in Ukraine is confirmed in every one of every one of the patients]. (2022). Slovo i Dilo. Analitichnyi portal [Word & Deed. Analytical Portal]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/07/novyna/suspilstvo/omikronom-xvoriye-kozhen-pyatyj-ukrayinecz-kuzin>
2. Vakulyk, I. I. (2015). Lihvistychni aspekty naukovoї komunikatsii u synkhronii ta diakhronii [Linguistic aspects of scientific communication in synchrony and diachronic]. Kyiv. 280.
3. Golovin, B. N. & Kobrin, R. Yu. (1987). Lingvisticheskie osnovy ucheniya o terminah [Linguistic Foundations of the Doctrine of Terms]. Moscow: Vysshaya shkola. 105.
4. Danilenko, V. P. (2010). Nauchnaya kartina mira [Scientific picture of the world]. Osnovy duhovnoj kul'tury v kartinah mira [Fundamentals of spiritual culture in pictures of the world]. URL: <http://slovo.isu.ru/danilenko/articles/nauchnkart.htm>
5. Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonі (2008): Monohrafiia [Dynamic Processes in the Modern Ukrainian Lexicon: Monograph]. Kyiv: Vydavnychi Dim Dmytra Buraho. 336. URL: <http://surl.li/bieri>
6. Ivashchenko, V. L. (2019). Poniattia terminoprostoru: problema vyznachennia y typolohichnoi dyferentsiatsii (na materialі terminoznavchoi terminolohii) [The Notion of Terminoprostory: the Problem of Identification and Typological Differentiation (on the Material of Terminology of Terminology)]. URL: <http://surl.li/bikog>
7. Ivashchenko, V. L. & Turovska, L. V. (2014). Slovianske zistavne, porivnialne i typolohichne terminoznavstvo kintsia XX–pochatku XXI stolit [Slovak Constitutive, Comparative and Typological Terminology of the End of the Twentieth and Beginning of the Twentieth Century]. Movozaavstvo [Language Studies], 2, 24-43. URL: http://terminet.net/upload/iblock/51d/8_vashchenko_279.pdf
8. Kyiak, T. R. & Diakov, A. S. & Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia. Semantychni ta sotsiolihvistychni aspekty [Fundamentals of Terminology. Semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: Vydavnychi dim KMA. 270.
9. Kochan, I. M. (2004). Dynamika i kodyfikatsiia terminiv z mizhnarodnymy komponentamy u suchasni ukrainskii movi: monohrafiia [Dynamics and Codification of Terms with International Components in Modern Ukrainian Language: Monograph]. Lviv, Publishing Center of the Lviv National University Franko. 520.
10. Kochan, I. M. (2013). Slovtvirni normy i terminolohiia [Word norms and terminology]. Terminolohichnyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats [Terminology Newsletter. Collection of scientific works]. 202-209. URL: <http://surl.li/bidwp>
11. Krizhanovskaya, A. V. (1987). Aktual'nye problemy uporyadocheniya nauchnoj terminologii [Actual problems of ordering scientific terminology]. Kyiv: Naukova Dumka. 161.
12. Leychik, V. M. (2007). Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure]. Ed. 3. Moscow: LKI Publishing House.
13. Politique de l'emprunt linguistique (2017). Québec. URL: <http://surl.li/bikps>
14. Simonenko, L. O. (2017). Hystorychna tyaglist rozvytku ukrayinskoyi naukovoyi terminologii [Historical traction of the development of Ukrainian scientific terminology]. Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya filologichna [Journal of the Lviv University. Philological Series. 64(1). 320-329. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2017_64\(1\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2017_64(1)_38).
15. Simonenko, L. O. (2018). Ukrainske terminoznavstvo kintsia XX – pochatku XXI: stan i perspektyvy rozvytku [Ukrainian Terminology of the End of the XX Century - the Beginning of the XXI: Status and Prospects of Development]. Movozaavstvo [Language]. 3. 39-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MoZn_2018_3_6
16. Antonov, O. & Turkievich, O. & Fetsko, I. (2019). U vymirax slova: zbirnyk naukovykh prac na poshanu profesora Iryny Kochan [In the measurement of the word: a collection of scientific works on the step of Professor Irina Kochan]. Lviv - Drohobych: «Posvit». 502. URL: <http://surl.li/biexw>
17. Universalna vaktsyna chy spetsyfichnyi buster: u MOZ nazvaly varianty vaktsynatsii u maibutnomu [Universal vaccine or a specific booster: the Ministry of Health named variants of vaccination in the future]. Slovo i Dilo. Analitichnyi portal [Word and Deed. Informational portal.] URL: <http://surl.li/biexq>

18. Shirokov, V. A., & Simonenko, L. O., & Ostapova, I. V., & Nadutenko, M. V., & Verbinenko, Y. I. (2015). Virtualni leksykohrafichni laboratorii v suchasni terminohrafii [Virtual lexicographic laboratories in modern terminography]. Terminolohichni visnyk. Zbirnyk naukovykh prats [Terminology Newsletter. Collection of scientific works]. 101-110. URL: http://term-in.net/upload/iblock/f2c/termvisnuk_2015_1.pdf
19. Balalaieva, O., & Vakulyk, I. (2017). Technique of using e-textbooks for teaching latin to students of agricultural higher educational institutions. Science and education. Academic Journal of Ushynsky University. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2017/8_2017/23.pdf (дата звернення: 11.01.2022)
20. Chaika, O., Savytska, I., Sharmanova, N. (2021). Revisiting Term Studies in Modern Poly-Cultural and Poly-Lingual Contexts: Methodological Approach. WISDOM, 19(3), 17-29. <https://doi.org/10.24234/wisdom.v19i3.530>.
21. Kravchenko, N., Chaika, O., Blidchenko-Naiko, V., & Davydova, T. (2021). Polysemantic allusion: Definition, structure and semantics (based on Pratchett's Discworld). Journal of Language and Linguistic Studies, 17(4), 1907-1919. <https://doi.org/10.52462/jlls.138>.

Abstract. Introduction. *The work examines modern names, which are included in the term system as an organized lexical mass, and are used in other subject areas for the purpose of language economy. The author tries to distinguish between determinologization and a family of new terms, which appeared at the beginning of the third millennium in connection with the spread of coronavirus disease, as well as the Russian-Ukrainian war. The goal of the research is to analyze the peculiarities of functioning in the scientific community of some new terminological units that have appeared in our society, caused by the appearance of Kovydou and the unsupported aggression of the Russian Federation against Ukraine. Methods.* *The work uses a structural-typological approach to the language universals in a synchronous and diachronic perspective, which is conditioned by the communicative discourse and is tested at the lexical level.*

Discussion. *The innovations that appear in the vocabulary are the result of nomination, due to which the language units and the objects they signify are related. Also, there are some non-linguistic phenomena that are mirrored in current realities. The term Covid-19 at extraordinary speed became a part of the scientific community, was integrated into modern languages, underwent graphical adaptation, and took "forgotten" terms with it. The article reveals the peculiarities of the spread of neoterms, which are popularized by means of modern media, as well as due to the development of new technologies. The author tries to demonstrate how terms and nonterms are separated, whether there are some interfaces between the function of terms and general national vocabulary, and whether the term is de-terminologized.*

Conclusions. *The increase in the number of terminological units and, accordingly, the volume of new terminologies, which serve them, is the result of so-called scientific revolutions. The new terminologies they serve are the result of the so-called scientific revolutions, which are carried out under the mighty influence of the factual research, which requires elaboration by means of the lexicon of the general national language.*

Key words: *Covid-19, the Russian-Ukrainian war, mass media, terminology, vocabulary, determinology, semantization.*

УДК 81'33: 811.161.2

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.014>

**РОЛЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ
НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ**
THE ROLE OF ENGLISH LINGUISTIC TERMINOLOGY IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

Л. М. УСИК, кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

L. M. USYK, candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Foreign Languages,

E-mail: luda.usyk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3306-2641>

Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine

Л. Б. ПРИЙМАК, кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і країнознавства,

L. B. PRYIMAK, candidate of Philological Sciences,

Associate Professor of the Department of Foreign Languages and Country Studies,

E-mail: liliyaklid1@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1683-271X>

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна*

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

І. О. СІЛЮТИНА, кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри іноземної філології та перекладу,

I. O. SILIUTINA, candidate of Pedagogical Sciences,

Assistant of the Department of Foreign Philology and Translation,

E-mail: silyutina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7368-8518>

Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

National Transport University, Kyiv, Ukraine

Анотація. Стаття присвячена дослідженню ролі англійської лінгвістичної термінології в сучасному науковому дискурсі. Для реалізації мети було використано такі методи, як комплексний аналіз, функціональний аналіз, компаративний аналіз лінгвістичного наукового дискурсу та англіцизмів у ньому, здійснено математико-статистичне опрацювання даних та аналіз текстів наукового дискурсу, застосовано методи синтезу й узагальнення. У результаті вдалося з'ясувати, що роль лінгвістичних термінів-англіцизмів визначається домінантною функцією провідника в процесах розвитку термінологічної системи лінгвістики загалом (у глобальному ракурсі). Не менш важливою є роль джерела запозичень для розбудови національних лінгвістичних терміносистем та роль медіатора відкритості й доступності надбань світового лінгвістичного дискурсу. Окрім того, англіцизми – це універсальний інструмент презентації й обґрунтування результатів наукових досліджень філологів із різних країн світу. Англійська лінгвістична термінологія створює сприятливе комунікативне середовище та стимулює діалогічність національних лінгвістичних шкіл. Непересічною є роль англіцизмів як джерела термінів для функціонування численних галузей знань, що виникли на перетині лінгвістики з суміжними дисциплінами. Педагогічна функція термінів англійської лінгвістичної сфери полягає у формуванні мовно-професійної компетентності майбутніх фахівців-філологів. Наголошено на гострій потребі стандартизації національних терміносистем під англійською й навпаки – уніфікації англійської з її потенційним розширенням, зведенням і кодифікацією термінів-синонімів, погодженням дефініцій тощо. Це дасть змогу пришвидшити створення єдиного, однорідного наукового філологічного поля з перспективою на стрімкий розвиток у глобальному та національному контекстах. У світлі тенденцій до Open Science виникає потреба створення уніфікованого й динамічно оновлюваного онлайн-ресурсу з лінгвістичним глосарієм для вільного доступу до нього всіх зацікавлених у філологічній науці. Запропоновано в подальших дослідженнях поглибити напрям зіставного аналізу національних та англо-американської лінгвістичних систем з метою відстеження тенденцій інтернаціоналізації та збереження мовної ідентичності в середовищі мовознавчих термінів.

© Л. М. Усик, Л. Б. Приймак, І. О. Сілютіна

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 13, № 1, 2022

Ключові слова: лінгвістика, лінгвістична термінологія, філологія, англіцизми, науковий дискурс, терміни, терміносистема, термінологічна система.

Актуальність теми дослідження (Introduction).

З посиленням глобалізаційних процесів зростання ролі англійської мови як своєрідного універсального засобу міжнародної комунікації (так звана *lingua franca* – концепція єдиної мови науки [11, с. 199]) на всіх онтологічно важливих рівнях суспільної активності, зокрема й у сфері лінгвістики, стало неминучим. І хоча радикально налаштовані автори систематично піддають сумніву роль англіцизмів у сфері наукової комунікації, гостро негативно говорячи навіть про деякий «науковий імпералізм» [2, с. 107], усе ж навіть російські науковці, подекуди відверто вороже налаштовані до засилля англійської мови, об'єктивно визнають, що роль її в науці продовжує зростати [1]. Укріплює домінуючі позиції англійської в науковому дискурсі також аносований ЮНЕСКО рух – Open Science Movement [20]. Він має на меті зробити наукові дослідження доступними для всіх. Одним із головних інструментів досягнення заявленої мети є уніфікована мова наукового тексту.

Важливим акцентом у цьому разі є заяви ЮНЕСКО про суттєве превалювання, навіть надмір англомовних наукових публікацій. Це відзначено, що цікаво, як негативна тенденція, що ставить під ризик позитивний ефект від Open Science Movement, стимулюючи за таких умов якраз тяжіння до *closed science systems* («закритої наукової системи») [3]. Однак що би не було, а факт залишається фактом: саме англійська термінологія з огляду на статистичні дані (із 7,8 млн учених для 25 % рідною або другою державною мовою є англійська [21]) відіграє надважливу роль у сучасному науковому середовищі [15; 20], будучи своєрідним флагманом у процесах розвитку, зокрема, термінологічної системи лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблеми функціонування англійської термінології в межах різних наукових галузей присвячені численні праці сучасних дослідників [4; 8–10]. Наразі гостро

стоїть проблема браку ресурсів (онлайн, друкованих, комбінованих), які б у формі глосарію давали чітке уявлення про наявні в англійській мові слова-терміни лінгвістичного напрямку. Спробу укладання такого глосарію здійснили дослідники Л. Юхонг, Ї. Мінг [22], проаналізувавши корпус із понад 560 000 слів і уклавши в результаті глосарій із 359 лінгвістичних термінів. Робота продовжується. Суттєвим недоліком є те, що стаття, що висвітлює методикою побудови такого глосарію, доступна лише китайською мовою.

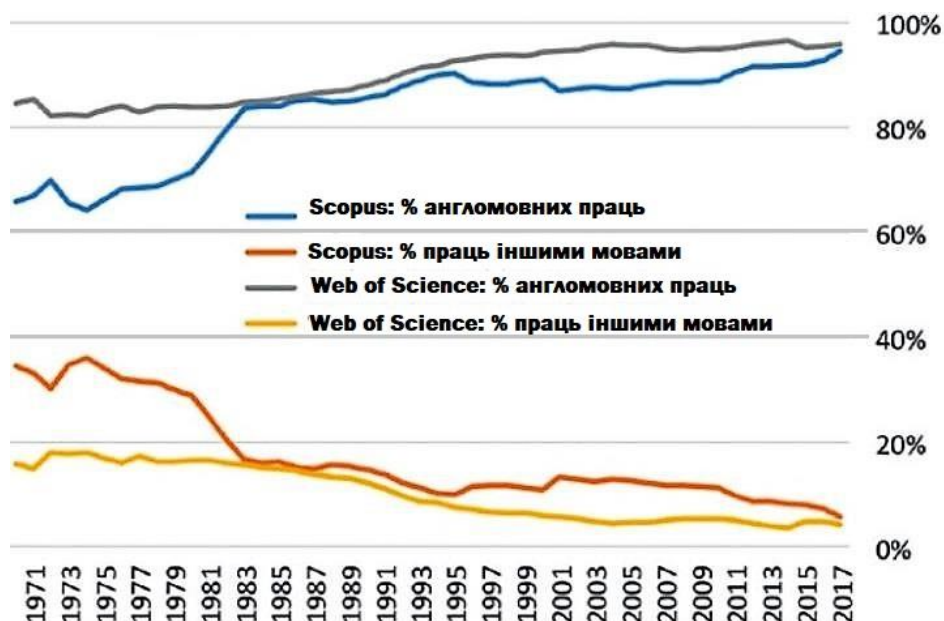
Загальною тезою, яка інтегрує всі напрацювання щодо ролі англіцизмів у терміносистемах, є акцентування на безпрецедентному лідерстві англомовних термінів у всіх сьогодні відомих царинах знання. Промовистими також є узагальнення, на які нашоухують статистичні дані наукометричних баз Web of Science і Scopus (Рис. 1): у понад ста країнах світу пишуть наукові статті англійською мовою (І місце, далі йдуть арабська, якою зафіксовано публікації орієнтовно від авторів 60 країн, французька – 45, китайська – 34, а також іспанська – автори 30 країн).

І хоча, наприклад, частка неангломовних публікацій у межах Web of Science в галузі мистецтва й гуманітарних наук перевищує 25 %, англійська мова із безапеляційними 75 % усе одно втричі переважає сумарну частку публікацій всіма іншими національними мовами [1]. До того ж статті, написані національними мовами, цитуються вкрай погано [16, с. 526; 14]. Усе це створює сприятливе середовище для удосконалення, філігранного виточення англійськомовних терміно-систем щодо їхньої відповідності чинним вимогам до термінів, як от вимоги системності, однозначності, мотивованості, точності, браку синонімів термінів. Водночас англійська мова загалом розвивається безпрецедентно динамічно: усереднено впродовж року в ній з'являється приблизно вісім сотень нових слів [4; 6; 13–14]. Серед них і терміни-неологізми, які забезпечують еволюційний розвиток світової науки, функціонуючи як у межах англійських терміносистем, так і в межах процесів інтернаціоналізації глобальної наукової парадигми, проникаючи в національні

терміносистеми. Там вони переважно засвоюються в готовому вигляді способом транслітерації чи глибокої адаптації до особливостей національних лінгвосистем.

Жодна інша сучасна мова не розвивається так стрімко.

З аналізу літератури простежується чіткий інсайт: науковці-представники інших

Джерело: сформовано на основі [1]

Рис. 1. Розподіл наукових праць англійською та іншими мовами відповідно до даних наукометричних баз Web of Science і Scopus

національностей (тобто неангломовних країн), досліджуючи питання впливу англійської лінгвістичної терміносистеми на національні, мають на меті віднайти баланс, який дав би змогу: 1) зберегти національну терміноідентичність; 2) максимально точно увідповіднювати національні та англомовні терміни з метою уникнення труднощів перекладу, можливих непорозумінь, викликаних неточностями перекладу наукового тексту [12–13; 15]. Так, М. Пінту Навейру застерігає від проблем та плутанини, які можуть виникнути через неправильне чи недоречне використання національних (іспанських) термінів під час перекладу їх англійською. Окремо наголошується на бракові досліджень цих аспектів у спеціальній лінгвістичній, зокрема й лексикографічній, літературі. Одним із найважливіших акцентів, зроблених у праці М. Пінту Навейру є актуалізація й обґрунтування необхідності розроблення термінологічних карток, що дадуть змогу унормувати цей ракурс наукової проблеми [13]. Наголошено на великому значенні та суттєвих складнощах адаптації спеціалізованих текстів до інших мов, зокрема неангломовних лінгвістичних

текстів в англійській адаптації. З огляду на це виникає потреба в активному залученні лінгвістів до вирішення наукових питань у цьому предметному полі [13]. Власне, внесок у що автори поточної статті й намагаються зробити представленим дослідженням.

Мета дослідження (Purpose) – розкрити роль англійської лінгвістичної термінології в сучасному науковому дискурсі. Указана мета передбачає реалізацію низки дослідницьких завдань:

- обґрунтувати причини, межі та наслідки домінування англійської мови в науковому дискурсі;

- здійснити загальний аналіз середньостатистичного українськомовного тексту з мовознавчої галузі на предмет виявлення частотності та з'ясування значення англійськомовних термінологічних запозичень;

- проаналізувати видачу статей Google Scholar за ключами «role / functioning / potential of English linguistic terminology» й на основі цього *провести подальший аналіз, зокрема:*

- з'ясувати домінантні напрями функціонування лінгвістичних термінів

© Л. М. Усик, Л. Б. Приймак, І. О. Сілютіна

англіцизмів у середовищі науки;

- визначити вплив англійської мови на національні наукові парадигми;
- намітити перспективи подальших досліджень із теми.

Матеріали і методи дослідження (Materials and methods of research).

Матеріалом для дослідження стали наукові тексти (українськомовні та англомовні), дані наукометричної бази Google Scholar, програмові документи ЮНЕСКО, дані наукових досліджень інших авторів із теми.

Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань було використано методи: комплексного аналізу, функціонального аналізу, компаративного аналізу, математико-статистичне опрацювання даних, аналіз текстів наукового дискурсу, метод синтезу та узагальнення.

Результати дослідження (Results of the research). В огляді літератури з теми ми зверталися до праць, у яких домінуюча роль англійської термінології в лінгвістичному науковому дискурсі зумовлювалася загальним вектором розгляду англійської як мови міжнаціональної комунікації. Цей чинник є провідним в окресленні термінологічних питань усіх сфер науки. Однак щодо саме лінгвістики окремо хочемо наголосити на іншому не менш важливому факторі – високому авторитету англо-американських лінгвістичних шкіл, які стоять в авангарді сучасних течій мовознавства. Наприклад, ідеться про Лондонську школу структуралізму, Англійську фонетичну школу, Лондонську школу лінгвістичного функціоналізму, Школу антропологічної лінгвістики, Американську школу структурної лінгвістики.

Щодо інших суміжних чинників переважання англійської мовознавчої термінології можна назвати геополітичні – посилення наукової співпраці з англомовними країнами з усталеною водночас патріархальною та демократичною, сприйнятливою до змін, динамічною та відкритою, адаптивною системою англо-американської лінгвістики.

Є й певні стереотипи щодо підсвідомої категоризації мовцями англіцизмів як таких, що краще / «трендовіше» / зручніше сприймаються реципієнтами. Або ж і просто варто

говорити про данину моді на такий собі «мовленнєвий космополітизм» – до речі, як у побутовому слововживанні, так і в науковому дискурсі. Тут можна зачіпати також комплекси національної меншовартості й низку смислових чинників, похідних від цього. Однак то може стати предметом наступних досліджень.

Що ж до точності передачі змісту та відповідності зовнішньої оболонки терміна-англіцизма й відповідника національної терміносистеми, то тут уніфікованість англійської лінгвістичної парадигми термінів фактично не залишає шансів національним еквівалентам. Порівняймо, наприклад, терміни «системна граматика» (укр.) та *scale-and-category-grammar*, «породжувальна / породжуюча граматика» (укр.) та «генеративна граматика» (англ. *Generative grammar*). Ще треба зважати на брак однорідності в межах української термінології, зокрема щодо тенденцій уникнення суфіксів активних дієприкметників (-уч- / -юч-; -ач- / -яч-) і кваліфікації вживання слів із ними як лексичних помилок. Однак на противагу маємо порівняно неактивне вживання нормативного відповідника із суфіксом -льн-. З огляду на все це уніфікований, кодифікований термін-англіцизм має однозначно вигідні шанси на превалювання. Окрім іншого, використання термінів-англіцизмів в українському чи будь-якому іншому національному лінгвосередовищі значно спрощує процес перекладу наукового тексту англійською чи іншими мовами з метою популяризації національних здобутків у сфері філологічного знання.

Далі потрібно наголосити на тому, що англійська лінгвістична терміносистема, як і терміносистеми інших наукових галузей, активно й без опору переймали давньогрецькі та пізніші латинські елементи. Тобто в діячності становлення англійської термінології фактично не було етапів замкнутості, поширення тенденцій до термінологічного пуризму. Отже, у такий спосіб завдяки тому, що етапу змагання за національну термінологічну самобутність в історії англійської мови не було, саме ця терміносистема чи не в усіх галузях змогла на себе перейняти естафету першості від своїх історичних попередниць (давньогрецької та латинської мов).

© Л. М. Усик, Л. Б. Приймак, І. О. Сілютіна

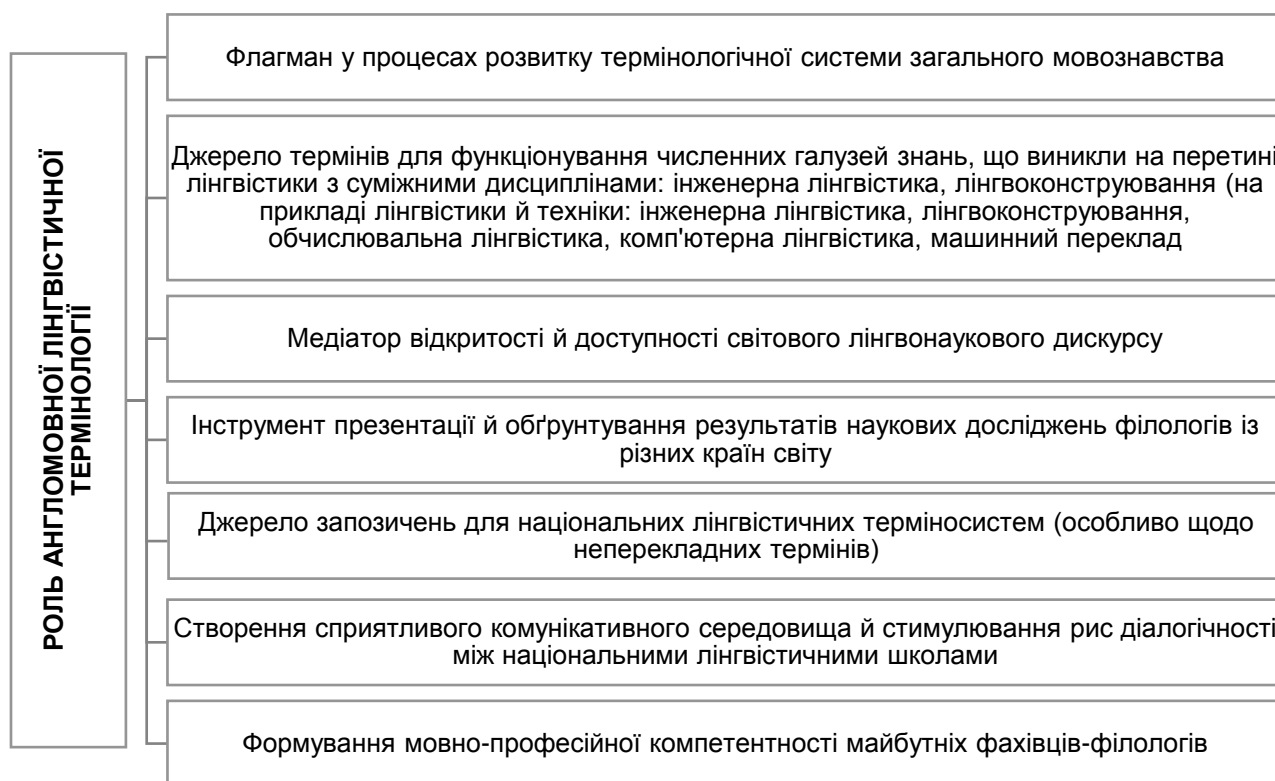
Єдина мова, прийнята для викладу наукових фактів, дає змогу підтримувати загальну термінологію і, як наслідок, комунікацію між вченими різних країн. З одного боку, це допомагає залучати більше дослідників до розвитку наукового філологічного знання, а з іншого – дає можливість науковцям, які знають англійську мову на належному компетентнісному рівні, мати доступ до всього наукового знання, а не лише до того, що перекладене національними мовами.

На підтвердження тези про посилене використання саме термінів-англіцизмів і, як наслідок, витіснення ними національних мовознавчих термінів у спеціальних текстах наведемо результат власних підрахунків. Так, елементарний математико-статистичний аналіз частотності використання термінів англійського походження в українськомовному тексті сфери лінгвістики (нами було взято до аналізу вибірку з 10 статей за ключовим словом «лінгвістика» у пошуковій видачі Google Scholar із сортуванням «за датою», тобто від найновіших публікацій) засвідчив, що усереднено в українськомовному філологічному науковому тексті використовується від 7% до 14% слів-термінів англійського походження. До того ж цей відсоток становить орієнтовно 59–67% усіх лінгвістичних термінів, що траплялися в текстах. Отже, у такий спосіб терміни-англіцизми витісняють із вжитку українські термінологічні відповідники. навіть у тих випадках, коли відповідні терміни не становлять собою шар безеквівалентної термінологічної лексики (наприклад, термін «комунікативна інтенція» частотно превалює над українським відповідником «мовленнєвий намір»). Звісно, побіжно проведений нами аналіз аж ніяк не може вважатися вичерпним щодо окреслення питань функціонування лінгвістичної термінології англійського походження в українському мовознавчому дискурсі, однак усе одно розкриває промовисті інсайти, що показують алгоритм досліджень у цьому ж векторі. На основі анонсованого аналізу даних видачі пошукової системи Google Scholar (на основі ключових слів, де

центральною запитом було словосполучення «role / functioning / potential of English linguistic terminology») ми дослідили й узагальнили значення англійської мовознавчої терміносистеми в сучасному науковому дискурсі. Основні визначені нами напрями функціонування лінгвістичних термінів-англіцизмів у середовищі наукового дискурсу наведені на Рис. 2.

Попередньо ми майже не порушували представлений на Рис. 2 напрям формування мовно-професійної компетентності майбутніх фахівців-філологів. Тут маємо на увазі те, що під час формування професійних компетентностей майбутніх лінгвістів обов'язковим і вкрай важливим є оволодіння студентами-філологами принаймні мінімально достатнім спектром не тільки національних мовознавчих термінів, але також їхніх англійських відповідників. Це створить сприятливий клімат підготовки студентів водночас і до університетської та позауніверситетської наукової діяльності, дасть їм змогу засвоїти термінологічні аспекти мовних стереотипів комунікації в парадигмі їхньої спеціальності. Для цього доречним буде укладання словника лінгвістичних термінів, що позитивно вплине на розширення професійного світогляду студентів, формуватиме їхній інтелектуальний потенціал та сприятиме формуванню мовної культури, як і навичок стилістичної майстерності та тонкощів побудови академічного дискурсу.

Поки з метою теоретичного опрацювання та практичного застосування англійської лінгвістичної термінології зручно користуватися спеціальними ресурсами. Пропонуємо розглянути ті, що є онлайн у вільному доступі. Щоправда, вони наразі подаються лише англійською мовою. Серед них хочемо виокремити ресурс Майкла Свона «Мовна термінологія» (2016), розміщений на авторитетному сайті <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> [18]. Він вміщує слова та вирази, що використовуються для розмови про граматику та інші аспекти мови. Проте не можемо не звернути увагу на те, що він досить обмежений, а також потребує значної

Джерело: автори

Рис. 2. Основні напрями функціонування лінгвістичних термінів-англіцизмів у сучасному науковому дискурсі

адаптації, оновлення відповідно до здобутків у сфері філологічної науки за останні 6 років. Слова та словосполучення, що наявні, можна знайти, прокручуючи весь список або вибравши потрібну букву з алфавіту, якщо користувачу потрібне конкретне слово. Перевагою є й те, що всі слова вміщені на одній веб-сторінці, немає потреби перемикатися між сторінками. Це означає, що можна скористатися також стандартним пошуком через Ctrl+F, якщо потрібно знайти релевантну термінологію за ключовими словами. Не можемо не звернути уваги на значну обмеженість такого глосарію. Наприклад, навіть таких базових і часто вживаних слів, як семантика, семіозис, семіотика, сема тощо взагалі немає.

Далі можна продовжити ресурсом *Credo Online Reference Service* за вкладками *LibGuides / Linguistics in Credo / Terms and Concepts* [5]. Матеріали, що тут доступні, мають більш ґрунтовне потрактування. Описані детальніше. Однак подання матеріалу не зовсім словникове. Щось на кшталт міксу словника та

енциклопедії. Є покликання за відповідні друковані енциклопедичні видання, що досить зручно.

Поки що найповнішим назовемо ресурс *The SIL Glossary of Linguistic Terms* [19]. Але дуже відносно, бо загалом усі опрацьовані онлайн-ресурси, а це орієнтовно ще приблизно понад 10, лише дуже поверхово відображають сучасні досягнення у сфері лінгвістики. Тоді як зі зростанням популярності матеріалів у мережевому доступі, ролі англомовних лінгвістичних досліджень, підвищених вимог до українських науковців мати в межах їхньої професійної вишівської діяльності (зокрема, йдеться про вимоги публікацій у виданнях, що входять до світових наукометричних баз WoS, Scopus) актуальність ресурсу, який би містив вичерпний перелік наявних англомовних лінгвістичних термінів та постійно оновлювався, невпинно загострюється. Отже, *The SIL Glossary of Linguistic Terms* уміщує приблизно 8,000 слів. Доступний також у французькому перекладі. Термінологічна стаття організовується за певною схемою. Наприклад, щодо *Adjunct*:

є визначення, обговорення, різновиди (з покликанням на окремі статті), ресурс, звідки взято термін, додаткові наукові джерела й автори статей, де можна прочитати про все, що пов'язано з трактуванням термінолексми. Однак знову-таки бракує перекладу українською мовою.

Отже, сучасний дослідник-філолог опиняється в ситуації, коли йому просто не обійтися без англомовної термінологічної бази, однак не всі українськомовні терміни доступні українською, а не всі українськомовні – англійською. Або ж немає однозначності в тлумаченні термінів. Тому зараз є вкрай гостра потреба стандартизації національних терміносистем під англомовну й навпаки – уніфікації англомовної з її потенційним розширенням, зведенням і кодифікацією термінів-синонімів, погодженням дефініцій тощо. Це дасть змогу пришвидшити створення єдиного, однорідного наукового філологічного поля з перспективною на стрімкий розвиток у глобальному та національному контекстах.

Вище вже йшлося про необхідність збалансування ролі лінгвістичної англомовної (інтернаціональної) термінології та національних мовознавчих термінів. Однак хочемо конкретизувати цей вектор, надто стосовно подолання так званого радикального термінологічного етнографізму. А натомість запропонувати шлях поєднання в процесі розбудови лінгвістичної терміносистеми інтернаціоналізційних тенденцій з тенденціями, що дають змогу все ж зберегти національну своєрідність мовознавчих термінів. Треба обов'язково мати на увазі, що тотальна денационалізація національних мовознавчих терміносистем, котра супроводжується витісненням національних термінів з наукового дискурсу, негативно вплине на мовну й наукову ідентичність нації.

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives).

Отже, роль англійської лінгвістичної термінології в сучасному науковому дискурсі визначається такими напрямками,

як: 1) функція флага в процесах розвитку термінологічної системи лінгвістики загалом (у глобальному, а не вузьконаціональному ракурсі); 2) роль джерела запозичень для розбудови національних лінгвістичних терміносистем; 3) роль медіатора відкритості й доступності надбань світового лінгвістичного дискурсу; 4) інструмент презентації й обґрунтування результатів наукових досліджень філологів із різних країн світу; 5) функція створення сприятливого комунікативного середовища й стимулювання рис діалогічності між національними лінгвістичними школами; 6) роль джерела термінів для функціонування численних галузей знань, що виникли на перетині лінгвістики з суміжними дисциплінами; 7) сприяння формуванню мовно-професійної компетентності майбутніх фахівців-філологів.

У статті наявний огляд безкоштовних онлайн-ресурсів, які дають уявлення про англомовну лінгвістичну терміносистему. Наголошено на перевагах та недоліках виокремлених джерел. У світлі тенденцій до Open Science виникає потреба створення уніфікованого й динамічно оновлюваного онлайн-ресурсу для вільного доступу до нього всіх зацікавлених у філологічній науці. Окрім того, обґрунтовано причини, межі та наслідки домінування англійської мови в науковому дискурсі. Здійснено побіжний загальний аналіз середньостатистичного українськомовного тексту з мовознавчої галузі на предмет виявлення частотності та з'ясування значення англомовних термінологічних запозичень. Є сенс поглибити цей аналіз, залучивши низку додаткових чинників, що дають змогу вичерпно дослідити роль лінгвістичних термінів-англіцизмів для сучасного наукового дискурсу в національному та глобальному виявах. Наголошено на гострій необхідності збалансування тенденцій інтернаціоналізації та тенденцій збереження національної своєрідності мовознавчих термінів.

Список використаних джерел

1. Москалева О. В., Акоев М. А. Публикации на разных языках в индексах цитирования, или Есть ли шанс у русского языка в науке? *Культура книги*. 2018. URL:

<http://www.unkniga.ru/kultura/8295-publikatsii-na-raznyh-yazykah-v-indeksah-tsitivnaniya-est-li-shans.html> (дата звернення 02. 02. 2022)

2. Попов Е., Попова Н., Кочетков Д. О «научном империализме». *Общество и*

экономика. 2017. № 6. С. 107–123.

3. Azoulay A. (2020) Intervention on the occasion of the launch of the Joint Appeal for Open Science by UNESCO. *The World Health Organization and United Nations High Commission for Human Rights. Press release*, 27 October. URL: <https://tinyurl.com/unesco-call-for-open-science> (дата звернення 02. 02. 2022)

4. Bocanegra-Valle A. (2014). 'English is my default academic language': Voices from LSP scholars publishing in a multilingual journal. *Journal of English for Academic Purposes*. Vol. 13. P. 65–77. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2013.10.010>

5. Credo Online Reference Service. Linguistics in Credo: Terms and Concepts. 2021. URL: <https://credoreference.libguides.com/c.php?g=139732&p=915261> (дата звернення: 22.02.2022)

6. Ferrari P. A Year of Seismic Shifts in Terms of Language Usage and Rise of New Words. *сApStAn – linguistic quality control*. 2020. URL: <https://www.capstan.be/2020-a-year-of-seismic-shifts-in-terms-of-language-usage-and-rise-of-new-words/>

7. Hao J. Nominalisations in scientific English: A tristratal perspective. *Functions of language*. 2020. Vol. 27(2). P. 143–173. <https://doi.org/10.1075/fo1.16055.hao>

8. Haneda M. (2014). From academic language to academic communication: Building on English learners' resources. *Linguistics and Education*. Vol. 26. P. 126–135 <https://doi.org/10.1016/j.linged.2014.01.004>

9. Kuts M. O., Herasymenko O. Yu., Dmytruk L. A. Greek-Latin Prefixes and Suffixes in English Terminology of Scientific Style. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич*, 2021. № 15. 202 с. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.15>

10. Maxwell-Reid C. Classroom discourse in bilingual secondary science: language as medium or language as dialectic?. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2020. Vol. 23, No. 4. P. 499–512. <https://doi.org/10.1080/13670050.2017.1377683>

11. Montgomery S. L. Impacts of a Global Language on Science: Are There Disadvantages? *Language as a Scientific Tool. Shaping Scientific Language Across Time and National Traditions*. 2016. P. 199–218. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315657257>

12. Norberg C., Johansson J. Accounting terminology and translation—a linguistic challenge. *LSP Journal—Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition*. 2013. Vol. 4, No. 1.

13. Pinto Naveiro M. Problems in the translation and conceptual adaptation of linguistic terms. *RODIN – Universidad de Cádiz institutional repository*. 2018. URL: <http://hdl.handle.net/10498/20694> (дата звернення 02. 02. 2022)

14. Politzer-Ahles S., Girolamo T., Ghali S. Preliminary evidence of linguistic bias in academic reviewing. *Journal of English for academic purposes*. Vol. 47. P. 100895. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2020.100895>

15. Shi L., Dong Y. (2018). Chinese graduate students paraphrasing in English and Chinese contexts. *Journal of English for Academic Purposes*. Vol. 34. P. 46–56. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2018.03.002>

16. Shu F., Lariviere V. Chinese-language articles are biased in citations. *Journal of Informetrics*. 2015. Vol. 9, No. 3. P. 526–528. URL: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2015.05.005>

17. Surman J. Terminology between chemistry and philology: A Polish interdisciplinary debate in 1900?. *Centaurus*. 2019. Vol. 61, No. 3. P. 232–253. URL: <https://doi.org/10.1111/1600-0498.12237>

18. Swan M., Language terminology. 2016. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/about/practical-english-usage/language-terminology> (дата звернення 02. 02. 2022)

19. The SIL Glossary of Linguistic Terms. URL: <https://glossary.sil.org/> (дата звернення 02. 02. 2022)

20. UNESCO. *Open Science movement*. URL: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/open-science-movement/> (дата звернення 02. 02. 2022)

21. UNESCO. UNESCO Science Report. 2016. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235406e.pdf> (дата звернення 02. 02. 2022)

22. Yuhong L. I. U., Ming Y. I. N. A Four-Step Building of Glossaries: Case Study of English Linguistic Glossary. *China Terminology*. 2021. Vol. 23. No 2. P. 11–19.

References

1. Moskaleva, O. V., Akoev, M. A. (2018). Publikatsii na raznykh yazykakh v indeksakh

© Л. М. Усик, Л. Б. Приймак, І. О. Сілютіна

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 13, № 1, 2022

tsitirovaniya, ili Yest' li shans u russkogo yazyka v nauke? [Publications in different languages in citation indexes, or does the Russian language have a chance in science?] *Book Culture*. Retrieved from: <http://www.unkniga.ru/kultura/8295-publikatsiina-raznyh-yazykah-v-indeksah-tsitirvaniya-est-li-shans.html>

2. Popov, E., Popova, N., Kochetkov, D. (2017). O "nauchnom imperializme" [About "scientific imperialism"]. *Society and Economics*, 6, 107–123.

3. Azoulay, A. (2020). Intervention on the occasion of the launch of the Joint Appeal for Open Science by UNESCO. *The World Health Organization and United Nations High Commission for Human Rights. Press release, 27 October*. Retrieved from: <https://tinyurl.com/unesco-call-for-open-science>

4. Bocanegra-Valle, A. (2014). 'English is my default academic language': Voices from LSP scholars publishing in a multilingual journal. *Journal of English for Academic Purposes*, 13, 65–77. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2013.10.010>

5. Credo Online Reference Service. (2021). Linguistics in Credo: Terms and Concepts. Retrieved from: <https://credoreference.libguides.com/c.php?g=139732&p=915261>

6. Ferrari, P. (2020). A Year of Seismic Shifts in Terms of Language Usage and Rise of New Words. *capStAn – linguistic quality control*. Retrieved from: <https://www.capstan.be/2020-a-year-of-seismic-shifts-in-terms-of-language-usage-and-rise-of-new-words/>

7. Hao, J. (2020). Nominalisations in scientific English: A tristratal perspective. *Functions of language*, 27(2), 143–173. <https://doi.org/10.1075/fof.16055.hao>

8. Haneda, M. (2014). From academic language to academic communication: Building on English learners' resources. *Linguistics and Education*, 26, 126–135. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2014.01.004>

9. Kuts, M. O., Herasymenko, O. Yu., Dmytruk L. A. (2021). Greek-Latin Prefixes and Suffixes in English Terminology of Scientific Style. *Scientific Bulletin of the Ivan Franko State Pedagogical University of Drohobich. Series: Philological sciences (philology) : sb. Sciences. prats. Drohobich*, 15. <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.15>

10. Maxwell-Reid, C. (2020). Classroom discourse in bilingual secondary science:

language as medium or language as dialectic?. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 23(4), 499–512. <https://doi.org/10.1080/13670050.2017.1377683>

11. Montgomery, S. L. (2016). Impacts of a Global Language on Science: Are There Disadvantages? *Language as a Scientific Tool. Shaping Scientific Language Across Time and National Traditions*, 199–218. <https://doi.org/10.4324/9781315657257>

12. Norberg, C., Johansson, J. (2013). Accounting terminology and translation—a linguistic challenge. *LSP Journal—Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition*, 4(1).

13. Pinto Naveiro, M. (2018). Problems in the translation and conceptual adaptation of linguistic terms. *RODIN – Universidad de Cádiz institutional repository*. Retrieved from: <http://hdl.handle.net/10498/20694>

14. Politzer-Ahles, S., Girolamo, T., & Ghali, S. (2020). Preliminary evidence of linguistic bias in academic reviewing. *Journal of English for academic purposes*, 47, 100895. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2020.100895>

15. Shi, L., & Dong, Y. (2018). Chinese graduate students paraphrasing in English and Chinese contexts. *Journal of English for Academic Purposes*, 34, 46–56. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2018.03.002>

16. Shu, F., Lariviere, V. (2015). Chinese-language articles are biased in citations. *Journal of Informetrics*, 9(3), 526–528. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2015.05.005>

17. Surman, J. (2019). Terminology between chemistry and philology: A Polish interdisciplinary debate in 1900?. *Centaurus*, 61(3), 232–253. <https://doi.org/10.1111/1600-0498.12237>

18. Swan, M. (2016). Language terminology. Retrieved from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/about/practical-english-usage/language-terminology> (дата звернення 02. 02. 2022)

19. The SIL Glossary of Linguistic Terms. (n/d). Retrieved from: <https://glossary.sil.org/>

20. UNESCO (n/d). Open Science movement. Retrieved from: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/open-science-movement/>

21. UNESCO Science Report. (2016). Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235406e.pdf>

© Л. М. Усик, Л. Б. Приймак, І. О. Сілютіна

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 13, № 1, 2022

22. Yuhong, L. I. U., & Ming, Y. I. N. (2021). A Four-Step Building of Glossaries: Case Study of English Linguistic Glossary. China

Terminology, 23(2), 11–19.
<https://doi.org/10.3969/j.issn.1673->

Abstract: *The article is devoted to the study of the role of English linguistic terminology in modern scientific discourse. To achieve this goal, such methods were used: complex analysis, functional analysis, comparative analysis of linguistic scientific discourse and anglicisms in it, mathematical and statistical data processing and analysis of scientific discourse texts, methods of synthesis and generalization. The role of linguistic terms-anglicisms is determined by the dominant function of the conductor in the processes of development of the terminological system of linguistics in general (in a global perspective). Equally important is the role of a source of borrowing for the development of national linguistic terminology and the role of mediator of openness and accessibility of the world's linguistic discourse. In addition, English is a universal tool for presenting and substantiating the results of scientific research of philologists from around the world. English linguistic terminology creates a favorable communicative environment and stimulates the dialogue of national linguistic schools. The role of English as a source of terms for the functioning of numerous branches of knowledge that emerged at the intersection of linguistics with related disciplines is unique. The pedagogical function of the terms of the English linguistic sphere is to form the linguistic and professional competence of future philologists. Emphasis is placed on the urgent need to standardize national terminology systems in English and vice versa – unification of English with its potential expansion, consolidation and codification of synonymous terms, harmonization of definitions and more. This will accelerate the creation of a single, homogeneous scientific philological field with a perspective for rapid development in global and national contexts. In the light of trends to Open Science, there is a need to create a unified and dynamically updated online resource with a linguistic glossary for free access to it by all interested in philological science. It is proposed in further research to deepen the direction of comparative analysis of national and Anglo-American linguistic systems in order to identify trends in internationalization and preservation of linguistic identity in the environment of linguistic terms.*

Key words: *linguistics, linguistic terminology, philology, anglicisms, scientific discourse, terms, terminological system, terminological system.*

УДК – 811.111.7. 445.51
<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.024>

TERMINOLOGY STUDIES: LINGUOCOGNITIVE PARADIGM ЛІНГВОКОГНІТИВНА ПАРАДИГМА У ДОСЛІДЖЕННІ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Yu. H. ROZHKOVA, PhD in Philology,

Senior Lecturer of the Romance and Germanic

Languages and Translation Department,

Ю. Г. РОЖКОВА, доктор філософії з філології,

старший викладач кафедри романо-германських мов і перекладу,

E-mail: yuriev694@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6830-9130>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article considers the main tasks of cognitive terminology as a new direction of linguistic research, which is formed at the turn of the XX-XXI centuries, and prospects for studying the cognitive potential of terminology in various formats of scientific knowledge. Cognitive (cognitive-discursive) terminology studies the role of terminological units in scientific cognition and thinking, the problem of interaction between the language of science and scientific cognition, the phenomenon of scientific knowledge, its typology and forms of representation in the mental space of the specialist.*

The study of terminological systems with the involvement of methods of cognitive analysis and the construction of specific cognitive models allows a deeper examination of the processes of their formation and functioning. Methods of cognitive terminology provide an opportunity to understand not only the formation and development of professional concepts and categories, but also their hierarchy, organization, structure.

Category – one of the cognitive forms of human thinking, which allows summarizing and classifying existing experience and knowledge. Concept – a dynamic mental formation, the development of which is influenced by the national language, knowledge and experience of man, reflected in psyche; in addition, the concept is the result of cognitive activity of both the scientific community and a specialist, in particular, a veterinarian.

Frame – a schematic organization of the data obtained, through which a person learns special information.

Key words: *scientific paradigm, cognitive terminology, categories, concepts, frames, metaphor, metonymy.*

Introduction. The problem of formation, storage and transfer of professional knowledge with the help of terminological units is becoming increasingly important in the modern context of the rapid development of science and technology, the growth of new specializations. The development of science and its branches has led to the branching of the structure of terminology and changes in vocabulary. At the beginning of the XXI century, terminology is becoming a complex discipline that studies the possibilities of fixing the latest information, which allows to optimize the solution of various problems facing humanity. The main areas of terminology are general (theoretical) and applied terminology, which replaced the earlier – descriptive and prescriptive ones, which have their own complex structure and problems of study.

However, despite all the changes, there are still many controversial issues in terminology. One of them is the analysis of

terminology in terms of cognitive approach, which was formed in the late 90's of XX century within the framework of cognitive linguistics and general terminology and continues developing.

Analysis of recent researches and publications. The cognitive approach describes terms (units of terminological systems) by their reflection of the process of cognition in general and the creation of fragments of the scientific picture of the world in particular. Currently updated works in the field of cognitive linguistics include: [6], [12], [18], [25], [31], [35], [40], [45].

Most modern researchers in the field of terminology prove the advantages of the cognitive approach, which "allows analysis of the origin and evolution of special knowledge in a broad civilizational context, reveals the causes and mechanisms of dynamic processes in the field of terminological nomination. All this deepens the scientific

understanding of historical processes in terminological systems, reveals the dynamics of the complex relationship of special structures of knowledge (and consciousness) with language structures [36, p. 172-174].

The cognitive approach complements the traditional descriptive methods of terminology analysis, allows modelling the internal meaning of the term, analyzing its systemic connections of linguistic and cognitive nature. Modern science is characterized by the application of a polyparadigmatic approach to the study of objects of reality, which provides a broad view and takes into account the interaction and distribution of objects [39, p. 92]. This is due to the fact that, firstly, one of the leading aspects of consideration was anthropocentrism, and secondly, the intensive integration of various fields of knowledge – theory of knowledge, linguistics, psychology, culturology, logic, philosophy and others [7, p. 295-324].

Methods of research. To achieve the goal, a set of methods was used, in particular, the method of analysis to compare and contrast the views of different scientists on the study of industrial terminology; methods and techniques of linguistic analysis.

Results of the research. Cognitive terminology takes into account the experience of previous terminological researches and provides its understanding of the phenomena of consciousness, language and communication [41, p. 136]. The cognitive approach in linguistics pays special attention to the human factor in cognitive, mental and linguistic processes. S. Hartmann believes that cognitive terminology considers not only the language competence of the speaker, but also the relationship of language with such cognitive abilities as memory, perception, imagination and thinking, studies the inner nature of term, the problem of presenting knowledge in the term, due to the connection with professional communication, professional knowledge and professional activities [23, p. 1-3].

Within the cognitive paradigm, terminology is understood as the result of cognitive activity of a specialist, which consists in the conceptualization and verbalization of professional knowledge [24, p. 150]. The level of conceptualization depends on the professional competence of

the specialist, as well as on the level of development of a particular field of knowledge. Linguists point out that the term reflects both the facts observed by the researcher and their theoretical understanding.

Cognitive approach, in contrast to traditional, complicates and deepens the understanding of the term. If in traditional terminology the subject of research is mainly its linguistic characteristics, then cognitive terminology is interested in the ratio of conceptual and linguistic structures in the professional sphere, especially the conceptualization of professionally significant objects.

It is possible to combine cognitive and structural-semantic approach to the study of terms, as the intersection of language and thinking occurs at the semantic level of understanding the elements of reality [32, p. 51-52]. From this point of view, the meaning of a language unit represents, on the one hand, a structured entity consisting of semantic features, on the other hand, it represents the unity of semantic, linguistic extralinguistic knowledge. Defining the semantic component allows tracking the mechanisms of nomination of new objects depending on the mentality of native speakers. In our opinion, this approach is holistic, which will contribute to a comprehensive, multifaceted study of terminology.

The modern cognitive approach to the description of the terminological system requires that the terminological units be described conceptually as certain cognitive structures, i.e., as specific structures of special knowledge [29, p. 550-552]. The cognitive approach makes it possible to consider a separate science as a cognitive space and present it in the form of a concept sphere. Under the cognitive space, following X. Wen we understand the sphere of mental activity of the subjects of cognition or the sphere of human cognitive activity, the basic unit of which is the cognitive structure that accumulates the results of cognitive processes, and therefore such a structure is often called the structure of knowledge representation [41, p. 142].

Thus, the cognitive approach in terminology involves the study of terminology as conceptual information organized into certain

structures, as well as building a conceptual model that clearly demonstrates the information capacity of terminology, i.e., the depth of scientific thought in a particular field of knowledge as well as systematization, structure, integrity of terminology [44, p. 361-363].

Given the systematic nature of term system for cognitive terminology science, it is important to understand not only the formation and development of professional concepts and categories, but also their structure, hierarchy, organization. The cognitive approach allows us to consider existing information about the terminology system from a different perspective, based on cognitive and nominative mechanisms. As a result, the definition of the term has changed [31, p. 115].

In the paradigm of cognitive terminology, the term is understood as "a multidimensional linguistic information construct that simultaneously integrates many semiotic essential specific properties, features, qualities" [5, p. 17-19], as a verbalized special concept that appears and improves in the process of cognition [33, p. 188-189], as a cognitive-informational structure, which accumulates expressed in a specific language form of professional and scientific knowledge accumulated by mankind during the entire period of its existence [14, p. 125], which optimizes the cognitive and transformative activities of people, its content is objectified in a special meaning, represented not only by the object of knowledge, but also the mental process associated with it.

The informational-cognitive nature of the term is revealed in the nominative activity of the specialist, when the created term becomes a representative of the processes of human speech consciousness. In addition, it accumulates general and special information, acts as a mediator in the formation of special knowledge and is inextricably linked with the development of scientific knowledge, as it is a carrier of collective professional and scientific memory [40, p. 96].

If the structural-systematic approach to the study of industry terms is based on the linear principle of analysis of language material, where the term-scientific concept and term-terminological unit are mostly used as synonyms to denote a certain element of the terminology, the linguocognitive approach allows to clearly differentiate mental-linguistic

structure of scientific concept, term as a verbal form of expression of a scientific concept and a terminological unit as a fragment of special knowledge in a certain terminology [3, p. 95-96].

The linguocognitive approach is aimed at establishing the relationship between term formation and the peculiarities of conceptualization in the scientific picture of the world. O. Yuzhakova notes that the term is a special cognitive-informational structure, which accumulates data expressed in a particular language form of professional and scientific knowledge of mankind, it optimizes the cognitive and transformative activities of people [20, p. 19-20]. This special cognitive-informational structure is objectified in a specialized meaning, presented not only as an object of cognition, but also as a mental process associated with cognition.

In the cognitive approach, term formation is understood as a cognitive process, inseparable from information processing, as a desire to organize the mental lexicon, storing it in memory, providing access to relevant data and the term is considered as a special cognitive-informational structure, which accumulates data in a particular language form of professional and scientific knowledge. Materializing this knowledge, the terms are used as typical cognitive-informational models needed in the process of specific (communicative) professional and scientific activities [34, p. 73].

In this regard, one of the modern tasks of linguistics is to study the nature of the term in the cognitive-anthropological paradigm of linguistics, creating a holistic conceptual picture of the term and analysis of language tools that form and maintain the information structure of the term. Thus, in the light of the cognitive approach, the most important new characteristic of the term is its information capacity which we reveal in detail through the components of the terminological concept – a generalized construct that reflects the meaning of the term-verbalizer of animal diseases [2, p. 60-61].

The paradigm shift in scientific knowledge has placed new emphasis on some functions of the term as a means to denote a special concept. Based on the work of scientists, we can note the multifunctionality of the term, namely that the

term performs a number of functions: nominative, definitive, informational (informational-communicative), heuristic (function of discovering new knowledge), orientational (forms the direction of thinking), cognitive (reflects cognitive experience of a particular community of people), pragmatic, and the term is involved in the progress of science [30, p. 196].

Cognitive linguistics understands the term as the result of human cognitive activity, which enshrines certain knowledge about the world as a tool of knowledge, because it generalizes, multiplies, accumulates and transmits knowledge to future generations. W. Croft defines the term as "a unit of nomination that demonstrates the quantum of knowledge", followed by "different formats of thought" [15, p. 221-222]. In the concept sphere of science, the terms "act as a kind of bricks, elements, they consist of complex conceptual pictures in the process of thinking" [37, p. 150]. Terms that are operational units of special knowledge and function within a fragment of the scientific picture of the world are called term concepts.

In addition, being a sign of science, the term, according to D. Biber, is the result of "specific mental representation" of information related to such cognitive processes as categorization, conceptualization [8, p. 186]. Given the lack of a unified definition of the "term" in cognitive terminology, in our study we will be guided by the following definition: "A term is a language sign that represents an information-cognitive structure that accumulates special knowledge necessary in the process of scientific communication and professional scientific activity" [19, p. 67]. It emphasizes the conceptual and substantive characteristics of the term.

The key units of cognitive terminology that help study linguistic phenomena, taking into account the relationship between language, consciousness, thinking and language involvement in the processes of cognition and communication, are the category, concept, frame, secondary nomination, metaphor and metonymy.

The very idea of the categorical division of reality in the ontological key and in professional languages brings to the fore in terminology the need to study not only a single term, but a whole category of terms to verbalize concepts. The categorical approach

is based on the general scientific principle of systematicity, as any science is characterized by systematicity (as opposed to non-scientific or pre-scientific knowledge), which is expressed in the union of a number of objects and involves the relationship between them.

Therefore, according to the method of formation, any category is a set of objects connected on the basis of a common concept. Category, as a format of knowledge, is the knowledge of both the class of objects and the general concept that is the basis for combining these objects into one category [13, p. 132].

An important concept of cognitive linguistics is the one that has been studied by many linguists, however, its understanding changes significantly in the interpretation of various scientific fields, linguistic schools and individual scholars. The large number of definitions of the concept is due to its ambiguity, semantic diversity and depth of the phenomenon itself.

Concepts and conceptual systems are enshrined in language. That is why language is the most important source of establishing concepts and conceptual systems and analyzing their nature.

We will rely on and consider the basic definition of the concept presented by S. Hartmann, which defines the concept as the basic unit of consciousness, part of the "collective unconscious", operational semantic unit of memory, "brick" of the conceptual system that reflects human knowledge and experience "quanta" of knowledge; which is only partially verbalized by language in the form of its meaning and contains a significant share of nonverbal information" [22, p. 154].

In language, a concept can be verbalized by individual words, phrases, phraseological units, sentences and whole texts. The linguistic representation of the semantics of concepts can be various linguistic facts that accompany the concept: definitions, predicates, comparisons, metaphors, aphorisms, proverbs and sayings. All concepts have in their structures a set of figurative features that can be revealed through the analysis of these linguistic facts. Research by linguists confirms that the concept has a complex structure and contains some linguistic and cultural information. Such information conveys the experience of people who speak the same language, and it is closely

related to emotions [27, p. 140].

Concepts are classified according to various parameters. Yu. Rozhkov distinguishes concepts by spheres of human activity: "Concepts are primary formations that are translated into various spheres of human existence, in particular, in the sphere of mostly conceptual (science), mostly figurative (art) and mostly activity (life) development of the world", highlighting, first of all, scientific concepts [33, p. 188-189].

In correlation with the definition of general concept, we consider it appropriate to pay attention to the identification of scientific, professional concept. Today, the scientific concept as an independent subject of study is rarely considered. The formation of a scientific concept is carried out in the process of developing special knowledge. The tool of cognition and thinking in a scientific text are terms, performing the function of organizing and regulating scientific concepts behind scientific knowledge [28, p. 90].

Thus, A. E. Goldberg defined the scientific concept as organized in a certain way on the basis of the key concept of system-forming or text-creating ordering interconnected other scientific concepts [21, p. 219]. In this perspective, the scientific concept is not just a meta-meaning, but a meta-meaning-value, or significant, important in specific circumstances for the subject of knowledge of the term. The scientific concept is a reconstructed basic concept that passed through the individual-personal experience of the subject of knowledge, which it acquired in one or another field of its professional activity [21, p. 212].

Scientific concept, following M. E. Winters we understand as a unit of knowledge, linguocognitive formation [43, p. 145]. The researcher divides all other language units into appropriate categories and classes, which serve as filters for all objects, contents and connections discussed in a particular science, and are therefore necessary for its gradual development; it also defines the boundaries of a particular science, identifies its components and landmarks by which objects and phenomena are studied [43, p. 158]. Thus, the scientific concept is the most important means of forming and developing a particular scientific field. Accordingly, the main function of the scientific concept is the representation of the

most relevant for science or scientific paradigm knowledge, experience, meanings, associations and scientific concepts.

B. Brettel identifies three basic structural components of the concept: image, informative content and interpretive field. The image encodes the concept and consists of "perceptual" (formed in the mind of the native speaker through the senses as a result of reflection of the surrounding reality) and "cognitive" images (metaphorical understanding of the subject). Information content determines the essence of the concept and contains only the main distinguishing features of the conceptualized subject and phenomenon. Interpretive field, realizes cognitive features that interpret or evaluate the informative content of the concept, being to some extent "source knowledge" [11, p. 257-258].

The interpretive field can be described as an enumeration of cognitive features. It distinguishes evaluative, encyclopedic, utilitarian, regulatory, and socio-cultural zones. For the scientific concept, in our opinion, important are encyclopedic and utilitarian areas.

A. Esra considers concepts through the meaning of the word and distinguishes them depending on the type, method or mental picture. These can be representations (visual images), schemes (graphic, linear images), frames (mental images with a certain set of conceptual features) [17, p. 268]. For example, the concept as a structure of knowledge can be represented in the form of a scheme, frame, conceptual scenario.

The understanding of the frame as a special cognitive structure, which reproduces the acquired knowledge of a certain stereotypical situation, was first proposed by D. Dessi [16, p. 122]. According to the scientist, a frame can be graphically represented by a multilevel network, which consists of nodes and connections between them. The upper, superordinate nodes of the network are clearly defined, because they are formed by concepts, the content of which always corresponds to the situation that the frame represents. Below these nodes, at the subordinate levels, there are terminal nodes – obligatory components, the verbalization of which depends on the speech situation [16, p. 155]. The concept of frame was later expanded and began to be used to study the

peculiarities of the organization of the language system in general.

M. C. L'Homme proposed frame semantics, which he considers as a research program that offers a list of principles of word formation by adding new meanings or collective meanings of semantic elements into one whole [26, p. 12-13]. K. Fischer defines frames as cognitive structures, knowledge of which is provided by concepts represented by words [19, p. 54]. From the linguocognitive point of view, the frame is considered as a special unified construction of knowledge or schematization of experience.

Thus, in modern cognitive linguistics we can distinguish two approaches to the concept of frame: 1) frame as a structure of knowledge; 2) frame as a structure of knowledge representation. On the one hand, the frame is seen as part of the human cognitive system. In this case, the frame is defined as a real cognitive structure, "a structured fragment of knowledge of the world in some part of it, formed in the mind around an entity as a generalized summary of the sphere of its existence" [9, p. 69-70]. On the other hand, the frame is a means, a tool for presenting the cognitive structure, "a cognitive model that transmits knowledge and thoughts about a situation that is often repeated" [10, p. 606-607]. Frames are not arbitrary "packets" of information, but are always organized "around" a certain concept and include basic and potentially possible information that is associated with a particular concept.

Summarizing all the variety of interpretations, we can identify a relevant understanding of the term frame as a schematic organization of the data obtained, through which a person learns special information.

The need for frame analysis to study the organization of terminological systems was substantiated in the scientific studies of O. Ivashchyshyn who used the frame as a means of organizing new terminological systems [1, p. 15]. The work of researcher shows why it is necessary to separate certain terms and group them into terminological blocks, which allows to justify the introduction of a certain term and explain the change in the interpretation of the old. Such organization of terminological vocabulary is a

schematization of human experience of professional activity and is relevant for determining the conceptual capacity.

Conclusions. Thus, cognitive terminology explores the role of terminological units in scientific cognition and thinking, the problem of interaction between the language of science and scientific knowledge, the phenomenon of scientific knowledge, its typology and forms of representation in the mental space of the specialist.

Today, one of the relevant areas in terminology is the cognitive approach to the study of terminological systems, in which terminological units are described conceptually as certain cognitive structures. Methods of cognitive terminology provide an opportunity to understand not only the formation and development of professional concepts and categories, but also their hierarchy, organization, structure.

Due to the fact that modern terminology is undergoing the introduction of methods of cognitive linguistics, the view of the term and its functioning changed and a new, related to the problems of cognition and reflection of knowledge in terms, conceptual apparatus: categories, concepts, frames was formed. In the paradigm of cognitive terminology, a term is not just a basic unit of science, but a linguistic sign that represents an information-cognitive structure that accumulates special knowledge necessary for scientific activities and communication of specialists in a particular field.

The key units of cognitive terminology that help study linguistic phenomena, taking into account the relationship between language, consciousness, thinking and language involvement in the processes of cognition and communication, are category, concept, frame, secondary nomination (metaphor, metonymy).

Category – one of the cognitive forms of human thinking, which allows summarizing and classifying the existing experience and knowledge. Concept – a dynamic mental formation, the development of which is influenced by the national language, knowledge and experience of man, reflected in his psyche; in addition, the concept is the result of cognitive activity of both the scientific community and a specialist, in particular, a veterinarian. Frame – a schematic

organization of the data obtained, through which a person learns special information. Secondary nomination in terminological systems is a universal dynamic process of creating new terms, which reflects the features of scientific conceptualization. Secondary nomination is quite effective in

Список використаних джерел

1. Іващин О. М. Англійські термінологічні словосполучення у текстах з проблем техногенного впливу на довкілля. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук). Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2017. 20 с.

2. Сиротина О. О. Вербалізація концепту біотехнологія в термінологічній системі англійської мови. Міжнародний філологічний часопис. 12 (4), 2021. С. 60-66. <https://doi.org/10.31548/philolog2021.04.011>

3. Стасюк Т. В. Природа терміну в когнітивно-антропологічній парадигмі мовознавства. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. Київ: КНЛУ, 25, 2012. С. 95-100.

4. Южакова О. І. Дослідження українських терміносистем і термінних номінацій у когнітивному аспекті. Львів: Вісник Нац. ун-ту Львівська політехніка. Серія Проблеми української термінології, 73, 2012. С. 60-66.

5. Alwaysheh A. A. Review of medical terminology standards and structured reporting. *Journal of veterinary diagnostic investigation*, 30(1), 2018. P. 17-25.

6. Baker P. A Glossary of Corpus Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2016. 187 p.

7. Belkhir S. Animal-related concepts across languages and cultures from a cognitive linguistic perspective. *Cognitive Linguistic Studies*, 6(2), 2019. P. 295-324.

8. Biber D. Corpus Linguistics: Investigating. Berlin: De Greuter, 2018. 316 p.

9. Boas H. C. What you see is not what you get: Capturing the meaning of missing words with Frame Semantics. *In Proceedings from the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 52, (1), 2018. P. 53-70.

10. Bottini R. Knowledge across reference frames: Cognitive maps and image spaces. *Trends in Cognitive Sciences*, 24(8),

professional communication, as it allows you to accurately and completely convey the content of the language unit. Such features distinguish the secondary nomination as a dynamic and effective method of term formation.

2020. P. 606-619.

11. Brettell B. Religious and Scientific Concept Integration in Developmental, Cultural, and Educational Context. *Religion & Education*, 47(3), 2020. P. 257-272.

12. Carvalho F. M. Mental or Neural Representations: Justifying the terminology used in cognitive neuroscience. *Porto Alegre: Veridas*, 65(2), 2020. P. 387-393.

13. Cuyckens H. Introducing Cognitive Linguistics. Berlin: In Geeraerts, 2018. 432 p.

14. Crawford R. Terminology for Cognitive Transdiscursive Mediation in American Football. *In Specialized Knowledge Mediation*. Chamberlain: Springer, 11(22), 2022. P. 221-263.

15. Croft W. Cognitive linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 240 p.

16. Dessì D. A recommender system of medical reports leveraging cognitive computing and frame semantics. *Machine Learning Paradigms*, 2019. 312 p.

17. Esra A. Cognitive Linguistics and Digital Lexicography. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. London: Routledge, 2021. 568 p.

18. Fauconnier G. Methods and Generalizations in Linguistics. *Ten Lectures on Cognitive Construction of Meaning*, 2018. 228 p.

19. Fischer K. Accounting for the role of situation in language use in a Cognitive Semantic representation of sentence mood. *Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-Driven Approaches*. Berlin: De Greuter, 2015. 125 p.

20. Geeraerts D. Cognitive Semantics. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. London: Routledge, 2021. P. 19-29.

21. Goldberg A. E. Constructions: A new theoretical approach to language. *Trends in cognitive sciences*. London: Routledge, 2018. 224 p.

22. Hartmann S. Open Corpus Linguistics: Overcoming Rissanen's problems (and others) with open data. *Book of Abstracts*, 2017. 386 p.

23. Hartmann S. Diachronic Cognitive Linguistics. *Yearbook of the German Cognitive Linguistics Association*, 9 (1), 2021. P. 1-34.
24. Hassemer J. Cognitive Linguistics and Gesture. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*, 2021. 525 p.
25. Huang, H. Comparative study on cognitive mechanism of terminology between Chinese and western medicine based on questionnaire survey of linguistic psychology. *China Journal of Traditional Chinese Medicine and Pharmacy*, 4 (15), 2018. P. 64-72.
26. L'Homme M. C. Maintaining the balance between knowledge and the lexicon in terminology: a methodology based on Frame Semantics. *Lexicography*, 4 (1), 2018. P. 3-21.
27. Lakoff G. Ten lectures on cognitive linguistics. Taipei: Brill, 2018. 415 p.
28. Langacker R. Syntactic Reanalysis. Mechanisms of syntactic change. Houston: Texas University Press, 2021. 140 p.
29. Lei L. Research trends in applied linguistics from 2005 to 2016: A bibliometric analysis and its implications. *Applied Linguistics*, 40(3), 2019. P. 540-561.
30. Li C. (2022). How scientific concept develops: Linguaging in collaborative writing tasks. *System*, 2022. 412 p.
31. Makowska A. Terminology and phraseology in research papers in the domains of new technologies. A cognitive comparative corpus-based English-Polish perspective, 2020. 315 p.
32. Masuda H. Discourse module in mind: a biolinguistical hypothesis of macro-structure. *Text & Talk*, 42 (1), 2022. P. 51-75.
33. Rozhkov Yu. Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest, Vol.XIV(I), 2022. P. 188-203.
34. Rozhkov Yu, Syrotin O. Verbalization of the concepts of disease and animal disease in English. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest. Vol. XIII (4), 2022. P. 224-233.
35. Schwarz-Friesel M. Language and emotion. The cognitive linguistic perspective. In *Emotion in Language*. Amsterdam: John Benjamins, 2015. 173 p.
36. Syrotina O. Paradigmatic relations in the English terminology of biotechnology. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest. Vol.13 (3), 2021. P. 172-187.
37. Taylor C. Ten lectures on applied cognitive linguistics. Taipei: Brill, 2018. 316 p.
38. Tyler A. What is applied cognitive linguistics. Answers from current SLA research. London: Routledge, 2018. 265 p.
39. Ungerer F. An Introduction to Cognitive Linguistics. London, New York: Longman, 2015. 306 p.
40. Wallmark Z. (2018). Describing sound: The cognitive linguistics of timbre. *The Oxford handbook of timbre*. Advance online publication. New York: Oxford University Press, 2018. 416 p.
41. Wen X. Cognitive Linguistics. Retrospect and Prospect. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. London: Routledge, 2021. 245 p.
42. Wilcox S. Websites for Cognitive Linguistics and CIFCL Speakers. Ten Lectures on Cognitive Linguistics and the Unification of Spoken and Signed Languages. Taipei: Brill, 2018. 212 p.
43. Winters M. E. Cognitive linguistics for linguists. Berlin: Springer, 2020. 445 p.
44. Zacharias S. Metaphor in Foreign Language Instruction. *Metaphor and the Social World*, 11(2), 2021. P. 361-367.
45. Zhabotynska S. The study of language: linguistic paradigms. Kyiv: Studia Philologica, 4(1), 2019. P. 7-12.

References

- Ivashchyshyn, O. M. (2017). Angliiski terminologichni slovospoluchennia u tekstakh z problem tekhnohennoho vplyvu na dovkillia [English terminological word-combinations in the texts dedicated to issues of technological impact on environment]. (avtoreferat desertatsii na zdobuttia nauk.stupenia kand. filol. Nauk). Lviv: Lviv National University named after Ivan Franko, 20 p.
- Syrotina, O. O. (2021). Verbalizatsiia contseptu bioteknologiia v terminolohichnii systemi anhliiskoi movy [Verbalization of the biotechnology concept in the terminological system of the English language]. *International Journal of Philology*. 12(4), P. 60-66. <https://doi.org/10.31548/philology2021.04.011>
- Stasyuk, T. V. (2012). Pryroda terminu v kognityvno-antropologichnyi paradygmi movoznavstva [Nature of term in cognitive-anthropological paradigm of Linguistics]. *Scientific herald of the*

department of YUNESKO, KNLU. Series: Philology, Pedagogy, Psychology. Kyiv: KNLU, 25, P. 95-100.

4. Yuzhakova, O. I. (2012). Doslidzhennya ukrainskykh terminosistem i terminnykh nominatsiy u kognityvnomu aspekti [Study of Ukrainian term systems and term nominations: cognitive aspect]. Lviv: Herald of National University "Lviv Polytechnics". Series: Problems of Ukrainian terminology, 73, P. 60-66.

5. Alwaysheh, A. A. (2018). Review of medical terminology standards and structured reporting. *Journal of veterinary diagnostic investigation*, 30(1), P. 17-25.

6. Baker, P. A. (2016). Glossary of Corpus Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 187 p.

7. Belkhir, S. (2019). Animal-related concepts across languages and cultures from a cognitive linguistic perspective. *Cognitive Linguistic Studies*, 6(2), P. 295-324.

8. Biber, D. (2018). Corpus Linguistics: Investigating. Berlin: De Greuter, 316 p.

9. Boas, H. C. (2018). What you see is not what you get: Capturing the meaning of missing words with Frame Semantics. In *Proceedings from the Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 52, (1), P. 53-70.

10. Bottini, R. (2020). Knowledge across reference frames: Cognitive maps and image spaces. *Trends in Cognitive Sciences*, 24(8), P. 606-619.

11. Brettell, B. (2020). Religious and Scientific Concept Integration in Developmental, Cultural, and Educational Context. *Religion & Education*, 47(3), P. 257-272.

12. Carvalho, F. M. (2020). Mental or Neural Representations: Justifying the terminology used in cognitive neuroscience. Porto Alegre: Veridas, 65(2), P. 387-393.

13. Cuyckens, H. (2018). Introducing Cognitive Linguistics. Berlin: In Geeraerts, 432 p.

14. Crawford, R. (2022). Terminology for Cognitive Transdiscursive Mediation in American Football. In *Specialized Knowledge Mediation*. Chamberlain: Springer, 11(22), P. 221-263.

15. Croft, W. (2020). Cognitive linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 240 p.

16. Dessì, D. A. (2019). recommender system of medical reports leveraging cognitive

computing and frame semantics. Machine Learning Paradigms, 312 p.

17. Esra, A. (2021). Cognitive Linguistics and Digital Lexicography. The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics. London: Routledge, 568 p.

18. Fauconnier, G. (2018). Methods and Generalizations in Linguistics. Ten Lectures on Cognitive Construction of Meaning, 228 p.

19. Fischer, K. (2015). Accounting for the role of situation in language use in a Cognitive Semantic representation of sentence mood. Quantitative Methods in Cognitive Semantics: Corpus-Driven Approaches. Berlin: De Greuter, 125 p.

20. Geeraerts, D. (2021). Cognitive Semantics. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. London: Routledge, P. 19-29.

21. Goldberg, A. E. (2018). Constructions: A new theoretical approach to language. Trends in cognitive sciences. London: Routledge, 224 p.

22. Hartmann, S. (2017). Open Corpus Linguistics: Overcoming Rissanen's problems (and others) with open data. Book of Abstracts, 386 p.

23. Hartmann, S. (2021). Diachronic Cognitive Linguistics. *Yearbook of the German Cognitive Linguistics Association*, 9 (1), P. 1-34.

24. Hassemer, J. (2021). Cognitive Linguistics and Gesture. The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics, 525 p.

25. Huang, H. (2018). Comparative study on cognitive mechanism of terminology between Chinese and western medicine based on questionnaire survey of linguistic psychology. *China Journal of Traditional Chinese Medicine and Pharmacy*, 4 (15), P. 64-72.

26. L'Homme, M. C. (2018). Maintaining the balance between knowledge and the lexicon in terminology: a methodology based on Frame Semantics. *Lexicography*, 4 (1), P. 3-21.

27. Lakoff, G. (2018). Ten lectures on cognitive linguistics. Taipei: Brill, 415 p.

28. Langacker, R. (2021). Syntactic Reanalysis. Mechanisms of syntactic change. Houston: Texas University Press, 140 p.

29. Lei, L. (2019). Research trends in applied linguistics from 2005 to 2016: A bibliometric analysis and its implications. *Applied Linguistics*, 40(3), P. 540-561.

30. Li, C. (2022). How scientific concept develops: Linguaging in collaborative writing tasks. *System*, 412 p.
31. Makowska, A. (2020). Terminology and phraseology in research papers in the domains of new technologies. A cognitive comparative corpus-based English-Polish perspective, 315 p.
32. Masuda, H. (2022). Discourse module in mind: a biolinguistic hypothesis of macro-structure. *Text & Talk*, 42(1), P. 51-75.
33. Rozhkov, Yu, Syrotin, O. (2022). Verbalization of the concepts of disease and animal disease in English. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest. Vol. XIII (4), P. 224-233.
34. Rozhkov, Yu. (2022). Linguistic representation of the feature category in the English clinical veterinary terminology. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest, Vol. XIV(I), pp. 188-203.
35. Schwarz-Friesel, M. (2015). Language and emotion. The cognitive linguistic perspective. In *Emotion in Language*. Amsterdam: John Benjamins, 173 p.
36. Syrotina, O. (2021). Paradigmatic relations in the English terminology of biotechnology. *Cogito multidisciplinary research journal*. Bucharest. Vol.13 (3), P. 172-187.
37. Taylor, C. (2018). Ten lectures on applied cognitive linguistics. Taipei: Brill, 316 p.
38. Tyler, A. (2018). What is applied cognitive linguistics. Answers from current SLA research. London: Routledge, 265 p.
39. Ungerer, F. (2015). An Introduction to Cognitive Linguistics. London, New York: Longman, 306 p.
40. Wallmark Z. (2018). Describing sound: The cognitive linguistics of timbre. *The Oxford handbook of timbre*. Advance online publication. New York: Oxford University Press, 416 p.
41. Wen, X. (2021). Cognitive Linguistics. Retrospect and Prospect. *The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics*. London: Routledge, 245 p.
42. Wilcox, S. (2018). Websites for Cognitive Linguistics and CIFCL Speakers. Ten Lectures on Cognitive Linguistics and the Unification of Spoken and Signed Languages. Taipei: Brill, 212 p.
43. Winters, M. E. (2020). Cognitive linguistics for linguists. Berlin: Springer, 445 p.
44. Zacharias, S. (2021). Metaphor in Foreign Language Instruction. *Metaphor and the Social World*, 11(2), P. 361-367.
45. Zhabotynska, S. (2019). The study of language: linguistic paradigms. *Kyiv: Studia Philologica*, 4(1), P. 7-12.

Анотація. У статті розглянуто основні завдання когнітивного термінознавства як нового напрямку лінгвістичних досліджень, що формується на рубежі ХХ–ХХІ ст., та перспективи вивчення когнітивного потенціалу термінопонять у різних форматах організації наукового знання. Когнітивне (когнітивно-дискурсивне) термінознавство досліджує роль термінологічних одиниць у науковому пізнанні та мисленні, проблему взаємодії мови науки та наукового пізнання, феномен наукового знання, його типологію та форми репрезентації в ментальному просторі фахівця.

Вивчення терміносистем із залученням методів когнітивного аналізу та побудовою конкретних когнітивних моделей дозволяє більш глибоко розглядати процеси їх формування та функціонування. Методи когнітивного термінознавства дають можливість зрозуміти не тільки становлення і розвиток професійних концептів і категорій, а також їх ієрархічність, організацію, структуру.

Категорія – одна з пізнавальних форм мислення людини, що дозволяє її узагальнити і класифікувати наявний досвід і знання. Концепт – динамічне ментальне утворення, на формування якого впливають національна мова, знання і досвід людини, відображені в її психіці; крім того, концепт є результатом когнітивної діяльності як наукового співтовариства, так і конкретного фахівця, зокрема, лікаря ветеринарної медицини.

Фрейм – схематизована організація отриманих даних, за допомогою яких людина пізнає спеціальну інформацію. Вторинна номінація в терміносистемах – це універсальний динамічний процес творення нових термінів, який відображає особливості наукової концептуалізації. Метафора – це найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії тобто певна семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, де що схожої з нею. Метонімія – це перенесення що відображає певний об'єкт через його співвіднесеність із основним. Метонімія дозволяє нам використовувати назву одного об'єкта для позначення іншого.

Ключові слова: наукова парадигма, когнітивна термінологія, категорії, концепти, фрейми, метафора, метонімія.

MORPHOLOGIZED CONCEPT BIO- IN THE PROCESSES OF CONCEPTUAL DERIVATION OF THE ENGLISH BIOTECHNOLOGICAL UNITS
МОРФОЛОГІЗОВАНИЙ КОНЦЕПТ БІО- В ПРОЦЕСАХ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ДЕРИВАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ БІОТЕХНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

O. O. SYROTINA, PhD in Pedagogical Sciences, Senior lecturer at the Department of Romance and Germanic Languages and Translation,

O. O. СИРОТІНА, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри романо-германських мов і перекладу,

Email: o.mishak@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The paper explored the English morphological concept of BIO-, which is one of the most active in the processes of conceptual derivation of biotechnological linguistic-mental units. It was used to create a number of lexicalized concepts that are actively used at the verbal level of explication of information, reproducing the importance of naturalness (biology) and the importance of biotechnology or the connection with the biosphere. Formed on the basis of the lexicalized BIOLOGY concept, the morphologized BIO-concept, which means "living organisms", took part in the formation of lexicalized concepts that demonstrate the development of biological technologies. Such lexicalized concepts are a source of replenishment of such thematic categories in the field of biotechnology as biological object, methods and technologies, processes, activity, devices and apparatus, and professions. The creation of new concepts based on existing concepts is ensured through the action of conceptual derivation. Having received linguistic representation, new concepts become an integral part of the conceptual system, creating, in turn, the basis for its further development and maintaining derivational links with the original structures. The morphological concept of BIO- is characterized by high activity in terms of conceptual derivation of English biotechnological units, as evidenced by a significant number of lexicalized concepts represented in the study.*

Key words: *morphological concept BIO-, lexical concept, conceptual derivation, biotechnology sphere.*

Introduction. One of the cardinal problems of modern cognitive linguistics is the study of the processes of conceptual derivation. This issue is very multifaceted and represents a wide field for scientific studies, due to the emergence of new approaches and areas for research. It is promising to study the features of conceptual derivation in new fields of knowledge, which, no doubt, includes biotechnology, occupying one of the leading positions among the leading sciences. The impact of biotechnological innovations on the development of linguistic and mental units of the English language is particularly felt, as biotechnological science is served exclusively in English terminology, although the development of research in biotechnology is not a priority of the Anglo-American community.

Biotechnology is the use of biological processes, organisms, or systems to manufacture products intended to improve the quality of human life [12]. The main purpose of biotechnology is the manipulation

(through genetic engineering) of living organisms or their components to produce useful usually commercial products (such as pest resistant crops, new bacterial strains, or novel pharmaceuticals) [11].

The urgency of the study of the biotechnology language is evidenced by the investigations of A. Gainutdinova and A. Mukhtarova [13], O. Myshak [16], L. Rogach [9], O. Syrotin [10], O. Syrotina [17, 18], who sometimes pay some attention to this problem.

However, despite the significant number of thorough scientific studies in modern terminology, there are no scientific papers that would consider the principles of origin and organization of morphological metaconcepts in biotechnology, establishing their role in the processes of conceptual derivation in English.

The very meaning of the word biotechnology (from the Greek *bíos* – life and *techné* – art and *logos* – doctrine) indicates the creation of biological objects in artifact

space. It is obvious that linguo-mental innovations that nominate the realities related to the biotechnological sphere are formed on a metacognitive affix model using the morphologized concept BIO-, which is one of the most active in the processes of conceptual derivation of biotechnological linguo-mental units. It has created a number of lexicalized concepts that are actively used at the verbal level of explication of information, reproducing both the meaning of naturalness (biology) and the meaning of biotechnology or the connection with the biosphere.

The lack of scientific coverage of the formation of biotechnological linguistic units array through the use of morphological concept BIO- and a significant number of such lexicalized concepts indicate the relevance of our study.

Analysis of recent researches and publications. Derivation processes have been studied at various levels. The use of a tiered approach when considering derivation as the main mechanism for creating secondary units allowed us to describe the peculiarities of derivation processes at each level. Thus, the features of derivation at the lexical level were actively studied by N. Amosova, V. Gak, M. Nikitin, V. Telia, D. Shmelev, derivational processes at the syntactic level were considered by V. Hrakovsky, E. Starikova and other scientists. Gradually, researchers came to the conclusion that neither the formal nor the semantic aspects of derivational mechanisms make it possible to reveal the nature of secondary phenomena.

The emergence of new approaches to the study of linguistic semantics, according to which increased attention is paid to human cognitive activity, the relationship of structures of consciousness and structures of knowledge, has led to awareness of the need to understand semantic shifts at a deep, conceptual level. This is what cognitive linguistics deals with, the main task of which is "to explain the constant correlations and connections that are manifested between the structures of language and structures of knowledge" [8, p. 9]. There is the mental representation of units at different levels of the language system among the topical issues of cognitive linguistics. In particular, the scientific studies of N. Besedina, M. Boldyrev, E. Kubryakova, O. Magirovska, E. Pozdnyakova and others. The

morphological level includes morphemes of both grammatical and derivational nature.

Linguocognitive study of morphological representation of human knowledge components in English was conducted by N. Besedina [3, 4] exclusively on the basis of grammatical morphemes, but so far there are no works of linguists devoted to word-forming (derivational) units of this language level. A significant contribution to the study of English-language morphological metaconcepts in the processes of conceptual derivation (on the material of language innovations of the late XX - early XXI century) was made by O. Garmash [6,7].

The purpose is to study the conceptual derivation of English-language biotechnological units formed by the metacognitive mechanism of affixation with the morphological concept of BIO.

Materials and methods of research. The material of the study was a sample of lexicographic data recorded in English specialized and explanatory dictionaries. The main method used in our study is the linguocognitive analysis of the conceptual derivation of concepts with the morphological concept of BIO-.

Results of the research. The process of human cognition, which consists in the development of his ability to navigate the world, is the process of forming meanings or concepts about the objects of cognition. The union of concepts is a system of certain human knowledge about the world or conceptual system. Some fragments of the conceptual system, which are the most important knowledge accumulated by mankind, are encoded by linguistic means and stored in language. Thus, using language in everyday life for communication or scientific purposes, we operate with certain concepts presented in our conceptual system.

Representing the world through a system of concepts, language also plays an important role in shaping the conceptual system of man, because it allows manipulating verbal symbols, manipulating the concepts of the system, thus contributing to the creation of new conceptual entities.

The formation of new concepts in the conceptual system "occurs due to processes that are constantly carried out in the system, one of which is the conceptual derivation" [2, p. 54].

In a broad sense, conceptual

derivation, according to N. Boldyrev, appears as a "language model of changing a certain conceptual content in order to form a new meaning" [5, p. 48]. This process is based on the use and interpretation of already verbalized knowledge through its narrowing, expansion, development, restructuring, generalization or, conversely, concretization. The formation of new meaning occurs through certain language mechanisms, and the links between new and original concepts may be different, subject to different cognitive schemes and models: "part – whole", "neutralizing, strengthening or weakening a certain characteristic", "gradation of the degree of sign manifestation", "changing the perspective of the concept representation" [5, p. 48].

L. Babina considers conceptual derivation as a "cognitive process that ensures the emergence of a new structure of knowledge in the conceptual system of man on the basis of existing concepts and conceptual structures" [2, p. 54]. It is assumed that after the concepts that form the human conceptual system have been named, the language has the prerequisites for their further integration into new conceptual structures, resulting in the fixation of independent lexical meanings. [2, p. 54]. Concepts born in the course of cognitive activity, having received linguistic representation, become an integral part of the conceptual system, creating, in turn, the basis for its further development and maintaining derivational links with the original structures.

The conceptual system of man is evolving, modified in the process of its interaction with the outside world. In this case, the internal development of the conceptual system is due to the processes that are constantly carried out in the system, one of which is the conceptual derivation.

In modern linguistics, there are two concepts that attempt to understand and describe the interaction of cognitive elements, which are objectified by the addition of linguistic meanings: "cognitive derivation" and "conceptual derivation". "Cognitive derivation, marked by morpheme combinations, primarily combinations of root and affix morphemes, becomes an arena of interaction of different types of cognitive units (concepts, propositions and frames) and the principles of their integration" [7, p. 46]. "Conceptual derivation" is a redistribution of meanings, in

which "new concepts are formed taking into account the original, existing ones" [2, p. 54].

Following N. Boldyrev, we understand the conceptual derivation "the formation of new meaning as a result of a certain way of interpreting the original verbalized knowledge" [5, p. 47].

Formed on the basis of the lexicalized BIOLOGY concept, the morphologized BIO concept is as part of the derived concepts of new fields of knowledge indicates their "biological direction". The relevance of biocentric concepts in our time is exceptional, so along with technocentric concepts, they share a central place in the conceptual system of the English language as part of the modern anthropocentric mental continuum [7, p.47].

The urgency of the development of the biological industry and the widespread introduction of biological concepts that highlight the achievements of mankind, evidenced by the emergence of such scientific fields as bioinformatics, bioengineering, biotechnology, biotribology, biometrics, bionics, biosemiotics, biospeleology, biophysics, biochemistry, biogeochimics the concept of BIO- is used.

With the help of the morphological concept of BIO - through conceptual derivation a number of lexicalized concepts of biotechnology were formed: *bio-accumulation, bio-assay, biochip, biocontrol, bioconversion, biodegradation, biodesulphurization, bio-enrichment, biofuel, biogas, biolistics, bioleaching, biometry, biopiracy, bioprocess, biopesticides, bioreactor, bioremediation, biosensor, biosorbents, biosynthesis, biotin, biotoxin, biotransformation, biotope.*

Thus, the morphological concept of BIO-, which means "living organisms", took part in the formation of lexicalized concepts that demonstrate the development of biological technologies. Such lexicalized concepts are a source of replenishment of the following thematic categories in the biotechnology field: biological object, biotechnological product, technology, processes and apparatus, science and industry; agent.

The biological object used for technological manipulations is represented by such lexicalized concepts formed by the metacognitive mechanism of affixation with the morphological concept of BIO-: *biologics, biomass, biosorbents, biotoxin.*

Biologics – agents, such as vaccines, that give immunity to diseases or harmful biotic stresses [15, p. 8]. *Biomass*. 1. The cell mass produced by a population of living organisms. 2. The organic matter that can be used either as a source of energy or for its chemical components. 3. All the organic matter that derives from the photosynthetic conversion of solar energy [14, p. 30]. *Biosorbents* are micro-organisms which, either by themselves or in conjunction with a substrate are able to extract and / or concentrate a desired molecule by means of its selective retention [14, p. 31]. *Biotoxin* is a naturally produced compound which shows pronounced biological activity, toxic to some or many organisms [14, p. 32].

The nominations of the biotechnological product are represented by a number of such lexicalized concepts with the morphological concept of BIO: *bioproduction*, *biofuel*, *biogas*, *biopesticide*, *biopolymer*, *biosilk*, *biotin*.

Bioproduction is the production of biologics-based therapeutic drugs including protein-based therapeutics, vaccines, gene therapies as well as cell therapies; drugs so complex they can only be made in living systems or indeed are a living system (cell therapies) [14, p. 33]. *Biofuel* is a gaseous, liquid or solid fuel derived from a biological source, e.g. ethanol, rapeseed oil or fish liver oil [14, p. 32]. *Biogas* is a mixture of methane and carbon dioxide resulting from the anaerobic decomposition of waste such as domestic, industrial and agricultural sewage [14, p. 32]. *Biopesticide* is a compound that kills organisms by virtue of specific biological effects rather than as a broader chemical poison. Differ from biocontrol agents in being passive agents, whereas biocontrol agents actively seek the pest. The rationale behind replacing conventional pesticides with biopesticides is that the latter are more likely to be selective and biodegradable [14, p. 32]. *Biopolymer* is any large polymer (protein, nucleic acid, polysaccharide) produced by a living organism. Includes some materials (such as polyhydroxybutyrate) suitable for use as plastics [14, p. 32]. *Biosilk* is a biomimetic fibre produced by the expression of the relevant orb-weaving spider genes in yeast or bacteria, followed by the spinning of the expressed protein into a fibre [14, p. 32]. *Biotin* is a vitamin of the B complex, it acts as a co-enzyme for various enzymes that catalyse the incorporation of carbon dioxide

into various compounds, and is essential for the metabolism of fats. Adequate amounts are normally produced by the intestinal bacteria in animals. Significant as a molecular biology reagent due to its high affinity with avidin and streptavidin [14, p. 32].

Lexical concepts of methods and technologies such as *bio-assay*, *biolistics*, *biometry*, *bio-accumulation*, *bio-augmentation*, *biodegrade*, *bioleaching*, *bioprocess*, *bioremediation*, *biotransformation*, *biosynthesis* are created with the participation of a morphologized concept BIO-.

Bio-assay. 1. The assessment of a substance's activity on living cells or on organisms. Animals have been used extensively in drug research in bio-assays in the pharmaceutical and cosmetics industries. Current trends are to develop bio-assays using bacteria or animal or plant cells, as these are easier to handle than whole animals or plants, are cheaper to make and keep, and avoid the ethical problems associated with testing of animals. 2. An indirect method to detect sub-measurable amounts of a specific substance by observing a sample's influence on the growth of live material [14, p. 32]. *Biolistics* is a technique to generate transgenic cells, in which DNA-coated small metal particles (tungsten or gold) are propelled by various means fast enough to puncture target cells. Provided that the cell is not irretrievably damaged, the DNA is frequently taken up by the cell. The technique has been successfully used to transform animal, plant and fungal cells, and even mitochondria inside cells [13, p. 32]. *Biometry* is the application of statistical methods to the analysis of continuous variation in biological systems [14, p. 32].

With the help of a morphologized concept of BIO - by conceptual derivation numerous lexical concepts of biological processes were formed, for example: *bio-accumulation*, *bio-augmentation*, *biodegrade*, *bioleaching*, *bioprocess*.

Bio-accumulation is a problem that can arise when a stable chemical such as a heavy metal or DDT is introduced into a natural environment. Where there are no agents present able to biodegrade it, its concentration can increase as it passes up the food chain and higher organisms may suffer toxic effects [14, p. 32]. *Bio-augmentation* is increasing the activity of bacteria that decompose pollutants; a

technique used in bioremediation [14, p. 32]. *Bioconversion* is conversion of one chemical into another by living organisms, as opposed to their conversion by isolated enzymes or fixed cells, or by chemical processes. Particularly useful for introducing chemical changes at specific points in large and complex molecules [14, p. 32]. *Biodegrade* is the breakdown by micro-organisms of a compound to simpler chemicals. Materials that are easily biodegraded are colloquially termed biodegradable. *Bioleaching* is the recovery of metals from their ores, using the action of micro-organisms, rather than chemical or physical treatment. For example, *Thiobacillus ferrooxidans* has been used to extract gold from refractory ores [14, p. 32]. *Bioprocess* is any process that uses complete living cells or their components (e.g. enzymes, chloroplasts) to effect desired physical or chemical changes [14, p. 32]. *Bioremediation* is a process that uses living organisms to remove contaminants, pollutants or unwanted substances from soil or water [14, p. 32]. *Biotransformation* is the conversion of one chemical or material into another using a biological *catalyst*: a near synonym is biocatalysis, and hence the catalyst used is called a biocatalyst. Usually the catalyst is an enzyme, or a fixed whole, dead micro-organism that contains an enzyme or several enzymes [14, p. 32]. *Biosynthesis* is synthesis of compounds by living cells, which is the essential feature of anabolism [14, p. 32]. *Biocontrol* the reduction in numbers or elimination of pest organisms by interference with their ecology (as by the introduction of parasites or diseases) [14, p. 32].

The category of devices and apparatus is also supplemented by lexicalized concepts formed with the participation of the morphological concept of BIO-, for example: *bioreactor*, *biosensor*.

Bioreactor is a tank in which cells, cell extracts or enzymes carry out a biological reaction. Often refers to a fermentation vessel for cells or micro-organisms [14, p. 32].

Список використаних джерел

1. Бабина Л. Проблема концептуальной деривации. *Вопр. когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 86.
2. Бабина Л. В. Когнитивные основы вторичных явлений в языке и речи. Тамбов; Москва, 2003. 243 с.
3. Беседина Н. А., Болдырев Н. Н. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке. *Известия РАН*.

Biosensor is a device that uses an immobilized biologically-related agent (such as an enzyme, antibiotic, organelle or whole cell) to detect or measure a chemical compound. Reactions between the immobilized agent and the molecule being analysed are converted into an electric signal [15, p. 36].

The close interaction of biological theories with other scientific spheres provoked a number of industries (*bio-energetics*, *bio-informatics*, *bio-engineering*, *biopharming*, *bio-ethics*) and professions related to biotechnology, such as *biotechnologist*, *bioengineer*, *biochemist*, *bioproduction*, *biotechnician*.

Bio-energetics is the study of the flow and the transformation of energy that occur in living organisms [14, p. 32]. *Bio-engineering* is the use of artificial tissues, organs and organ components to replace parts of the body that are damaged, lost or malfunctioning [14, p. 32]. *Bio-ethic* is the branch of ethics that deals with the life sciences and their potential impact on society [14, p. 32]. *Bio-informatics* is the use and organization of information of biological interest. In particular, concerned with organizing bio-molecular databases (particularly DNA sequences), utilizing computers for analysing this information, and integrating information from disparate biological sources [14, p. 34]. *Biopharming* is the use of genetically transformed crop plants and livestock animals to produce valuable compounds, especially pharmaceuticals [14, p 45].

Conclusions. Thus, the analysis of factual material allows us to conclude that the creation of new concepts based on existing concepts is ensured by the action of conceptual derivation, which is a cognitive process. It provides the emergence of a new knowledge structure in the conceptual system of a person on the basis of existing concepts and conceptual structures.

Серия литературы и языка. 2007. т. 66, № 1. С. 3-10.

4. Беседина Н. А. Роль морфологических категорий в организации языка как когнитивной системы. Когнитивные исследования языка. Вып. VII. М.: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Р.Г. Державина, 2010. 251 с.
5. Болдырев Н. Оценочная

метарепрезентация: проблемы изучения и описания. Когнитивные исследования языка. Вып. V. Исследование познавательных процессов в языке : сб. науч. тр. М. ; Тамбов, 2009. С. 43-51.

6. Гармаш О. Л. Англомовні морфологізовані метапоняти в процесах концептуальної деривації (на матеріалі мовних інновацій кінця ХХ – початку ХХІ ст.): Дис... док. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, ЗНУ, 2017. 525 с.

7. Гармаш О.Л. Вербалізація англомовних біоцентричних лексикалізованих концептів афіксального типу. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 2014, 2 (34), 47-50.

8. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. Язык. Семиотика. Культура. М. : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.

9. Погач Л. Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2019. Вип. 17. С. 112–120.

10. Syrotin Alex Multi-Component English Terms of Biotechnology Sphere. *Cogito. Multidisciplinary Research Journal*. 2017. Vol. 9. No 3. P. 78-86.

11. Biotechnology. The American Heritage. *Science Dictionary* 2018. URL: <https://goo.gl/n5vWxn> (дата звернення: 14.02. 2022).

12. Biotechnology. Dictionary by Merriam-Webster. 2018. URL: <https://goo.gl/7ZZWCp> (дата звернення: 01.03.2022).

13. Gainutdinova A.Z., Mukhtarova A.D. Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of BioSciences*. 2019. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.

14. Zaid A., Hughes H. G., Porceddu E., Nicholas F. Glossary of biotechnology and genetic engineering. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1999. 250 p.

15. McKown, Robert L. and Coffman, George L., "Development of Biotechnology Curriculum for the Biomanufacturing Industry", *Reprinted from Pharmaceutical Engineering*, May/June 2002.

16. Myshak E. The main means of formation of biotechnological terms.

European Journal of Research. 2017. Vol. 3 (3). Pp. 19– 40.

17. Syrotina E. Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, 2020, (2), pp. 202-212.

18. Syrotina E. Paradigmatic relations in the English terminology of biotechnology. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, 2021, 13 (3), pp. 202-212.

References

1. Babina, L. (2007). Problema kontseptual'noy derivatsii. [The problem of conceptual derivation]. *Vopr. kognitivnoy lingvistiki [Question cognitive linguistics]*. № 4. 86 p.

2. Babina, L. V. (2003). Kognitivnyye osnovy vtorichnykh yavleniy v yazyke i rechi. [Cognitive foundations of secondary phenomena in language and speech]. Tambov, Moscow, 243 p.

3. Besedina, N. A., Boldyrev, N. N. (2007). Kognitivnyye mekhanizmy morfologicheskoy reprezentatsii v yazyke [Cognitive mechanisms of morphological representation in language]. *Izvestiya RAN. Seriya literatury i yazyka [Proceedings of the Russian Academy of Sciences. Literature and Language Series]*. Vol. 66, № 1. pp. 3-10.

4. Besedina, N. A. (2010). Rol' morfologicheskikh kategoriy v organizatsii yazyka kak kognitivnoy sistemy [The role of morphological categories in the organization of language as a cognitive system]. *Kognitivnyye issledovaniya yazyka [Cognitive studies of language. Issue. VII. Moscow: In-t yazykoznanija RAN; Tambov: Izdatel'skiy dom TGU im. R.G. Derzhavina, 251 p.*

5. Boldyrev, N. (2009). Otsenochnaya metareprezentatsiya: problemy izucheniya i opisaniya. [Estimated Meta-Representation: Problems of Study and Description] *Kognitivnyye issledovaniya yazyka [Cognitive studies of language]*. Vol. V. The study of cognitive processes in the language: collection of articles. scientific tr. Moscow.; Tambov, pp. 43-51.

6. Garmash, O. L. (2017). Anhlomovni morfolohizovani metakontsepti v protsesakh kontseptual'noyi deryvatsiyi (na materialii movnykh innovatsiy kintsya KHKH – pochatku KHKHI st.): [English-language morphologized metaconcepts in the processes of conceptual derivation (on the

material of language innovations of the late XX - early XXI century.]. Dys... dok. filol. nauk: 10.02.04. Zaporizhzhya, ZNU, 525 p.

7. Garmash', O. L. (2014). Verbalizatsiya anhlomovnykh biotsentrychnykh leksykalizovanykh kontseptiv afiksalnogo typu [Verbalization of English-speaking biocentric lexicalized concepts of affix type]. Science and Education a New Dimension. Philology 2 (34), 47-50.

8. Kubryakova, Ye. S. (2004). Yazyk i znaniye: Na puti polucheniya znaniy o yazyke: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. [Language and knowledge: On the way to obtaining knowledge about the language: Parts of speech from a cognitive point of view]. Rol' yazyka v poznanii mira [The role of language in the knowledge of the world]. Ros. Akademiya nauk. In-t yazykoznaniiya. Yazyk. Semiotika. Kul'tura. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 560 p.

9. Rogach, L. (2019). Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. Modern research in foreign philology. 2019. Vol. 17. pp. 112–120.

10. Syrotin, Alex (2017). Multi-Component English Terms of Biotechnology Sphere. Cogito. Multidisciplinary Research Journal. Vol. 9. No 3. pp. 78-86.

11. Biotechnology. The American Heritage. Science Dictionary (2018).

Retrieved from:: <https://goo.gl/n5vWxn>

12. Biotechnology. Dictionary by Merriam-Webster (2018). Retrieved from: <https://goo.gl/7ZZWCp>

13. Gainutdinova, A. Z., Mukhtarova, A. D. (2019). Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. EurAsian Journal of BioSciences. Vol. 13 (2). pp. 1463-1466.

14. Zaid, A., Hughes, H. G., Porceddu, E., Nicholas, F. (1999). Glossary of biotechnology and genetic engineering. Food and Agriculture Organization of the United Nations. 250 p.

15. McKown, Robert, L., Coffman, George L., (2002). "Development of Biotechnology Curriculum for the Biomanufacturing Industry", Reprinted from Pharmaceutical Engineering, May/June 2002.

16. Myshak, E. (2017). The main means of formation of biotechnological terms. European Journal of Research. Vol. 3 (3). pp. 19-40.

17. Syrotina, E. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminology of biotechnology sphere. Cogito-Multidisciplinary research Journal, (2), pp. 202-212.

18. Syrotina, E. (2021). Paradigmatic relations in the English terminology of biotechnology. Cogito-Multidisciplinary research Journal, 13 (3), pp. 202-212.

Анотація. У роботі досліджено англійський морфологізований концепт *BIO-*, який є одним з найактивніших у процесах концептуальні деривації біотехнологічних лінгво-ментальних одиниць. За його допомогою було утворено чисельну низку лексикалізованих концептів, які активно використовуються на вербальному рівні експлікації інформації, відтворюючи як значення натуральності (біологічності), так і значення біотехнологічності або зв'язки із біосферою. Утворений на основі лексикалізованого концепту *BIOLOGY* морфологізований концепт *BIO-*, який має значення "living organisms", взяв участь у формуванні лексикалізованих концептів, що демонструють розвиток біологічних технологій. Такі лексикалізовані концепти являються джерелом поповнення таких тематичних категорій сфери біотехнології, як біологічний об'єкт, методи і технології, процеси, діяльність, прилади і апарати та професії, пов'язані з біотехнологією. Значна кількість лексикалізованих концептів, репрезентованих у дослідженні, свідчить про високу активність морфологізованого концепту *BIO-* у плані концептуальної деривації англomовних біотехнологічних одиниць. Сформований на основі лексикалізованої концепції *БИОЛОГИЯ* морфологізований *BIO-*концепт, що означає «живі організми», брав участь у формуванні лексикалізованих понять, що демонструють розвиток біологічних технологій. Такі лексикалізовані поняття є джерелом поповнення таких тематичних категорій у галузі біотехнології, як біологічний об'єкт, методи та технології, діяльність, прилади й апарати та професії. Створення нових концептів на основі існуючих концептів забезпечується шляхом дії концептуальної деривації. Отримавши мовну репрезентацію, нові поняття стають невід'ємною частиною концептуальної системи, створюючи, у свою чергу, основу для її подальшого розвитку і підтримуючи дериваційні зв'язки з вихідними структурами. Морфологічний концепт *BIO-* характеризується високою активністю у плані концептуальної деривації англійських біотехнологічних одиниць, про що свідчить значна кількість лексикалізованих понять, представлених у дослідженні.

Ключові слова: морфологізований концепт *BIO-*, лексикалізований концепт, концептуальна деривація, сфера біотехнології.

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕРЕРОБКИ ЛЕКСИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ, ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ
COGNITIVE APPROACH TO TRANSLATION AND VOCABULARY PROCESSING: MODERN APPROACHES, CHALLENGES AND PERSPECTIVES

В. Д. БОРШОВЕЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германських мов і перекладу,
V. D. BORSHCHOVETSKA, Ph.D in Pedagogy, associate professor of Department of
Romance and Germanic languages and Translation,
E-mail: borshchovetska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7472-5256>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. Стаття описує методи дослідження процесу перекладу, обґрунтовано актуальність когнітивного підходу до процесу перекладу та засвоєння лексики. На основі наявних моделей перекладу необхідно провести ретельний аналіз взаємозв'язку між когнітивними процесами, довготривалою та короткочасною пам'ятю.

Визначено та проаналізовано фази перекладу. Доведено міждисциплінарну природу процесу перекладу та проаналізовано дані суміжних наук, що використовуються у процесі перекладу, проаналізовано когнітивні процеси перекладача під час перекладу та обґрунтовано їхню важливість. Стаття описує методи дослідження процесу перекладу.

На основі проведеного дослідження доведено, що існує шість когнітивних моделей, що дозволяють оцінити роль когнітивних процесів, задіяних в процесі перекладу.

Відповідно до теорії, на якій вони базуються, їх класифікують на наступні три групи: інтерпретативна модель перекладу (Seleskovitch, 1968 and Leder, 1981), психолінгвістична і когнітивна (Bell, 1991,) та когнітивно-прагматична модель Kirally (1995).

Модель вирішення проблеми і прийняття рішення, запропонована Wills (1996), розглядає процес перекладу як процес прийняття рішення, включаючи ментальну діяльність, основу на схематі.

Доведено, що перекладач потребує певних зусиль під час процесу перекладу.

Перспективними в межах когнітивного дослідження процесу перекладу є поява нових викликів і проблем, що мають бути вирішеними. Останні включають пошук нових моделей та методів для подальших досліджень процесу перекладу, відкриття можливостей для збільшення обсягу пам'яті перекладача, дослідження ментальних процесів, пов'язаних з машинним перекладом.

Ключові слова: когнітивний підхід, когнітивні моделі перекладу, зусилля перекладача, поведінка перекладача, методи дослідження процесу перекладу.

Актуальність дослідження (Introduction). Дослідження перекладу у царині науки, як вітчизняній так і зарубіжній, відбувається у всіх галузях перекладу, а саме: а) переклад як продукт мовленнєвої діяльності; б) функції перекладу; в) перекладацька діяльність. Щодо перекладу як продукту та його функції, дослідження беруть свій початок з другої половини ХХ століття. Наукові дослідження процесу перекладацької діяльності припадають на початок ХХІ століття, оскільки вони черпають наукові дані когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, нейрофізіології і комп'ютерної лінгвістики, розквіт яких припадає саме на

цей період. Нові методи отримання наукових даних щодо діяльності перекладача та наукові дослідницькі програми з'явилися водночас з дослідженнями когнітивної діяльності, а саме; процеси пам'яті, моделі переробки лексичного інпуту, дослідженням процесу забування, мнемонічними прийомами запам'ятовування лексики, що лежать в основі перекладацької діяльності.

Сучасний розвиток досліджень когнітивних процесів, що задіяні в процесі перекладацької діяльності, зумовлюють появу галузі когнітивного перекладу як науки. Актуальність теми наукової статті зумовлена недостатньою кількістю

досліджень щодо когнітивної обробки вхідної інформації перекладача та необхідністю всебічного вивчення когнітивної транслятології, зарубіжного та вітчизняного досвіду у цій галузі з метою системного аналізу перекладацької діяльності в умовах мультилінгвізму.

Аналіз досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). На думку вітчизняних учених, використання когнітивних підходів у гуманітарних науках, у тому числі й перекладі, засвідчує про екстраполяцію когнітивної методики та зміцнення міждисциплінарних зв'язків [2, с. 18]. С. А. Жаботинська розглядає когнітивні структури як «ментальний конструкт, або інтерпретацію, яка об'єктивується в мовній формі. Така об'єктивація іконічна: формальна структура фіксує саму когнітивну модель» [4, с. 72].

Огляд наукових праць, пов'язаних з проблемами когнітивної транслятології засвідчує, що вчені досліджують проблеми процесів пам'яті, пов'язаних з перекладом, зокрема, досліджено природу когнітивних процесів та їхню кореляцію з обсягом робочої пам'яті [2; 3; 5; 7], яким чином корелює вхідна інформація, робоча і довготривала пам'ять [6; 9; 12]., які фактори впливають на якість переробки вхідної інформації, в тому числі й лексичної, яка природа сховища довготривалої пам'яті, чи може вихідний продукт базуватися на лише одній системі ментальної обробки і яку роль відіграє обізнаність контенту і робочої пам'яті [12; 13; 25]. Розроблено принципи когнітивних операцій з вхідною інформацією [24]. Описано моделі переробки лексичної інформації у процесі перекладу інформації [1; 28]. Досліджено природу когнітивних моделей, зокрема, С. А. Жаботинська розглядає когнітивну модель як «синтез концептуальної моделі і когнітивної операції» [4, с. 62].

Великого значення для процесу перекладу набуває переробка сприйнятої лексичної інформації. У працях багатьох вітчизняних учених в галузі психології зокрема: Г. В. Сабурова, Г. С. Костюк, та ін. досліджено, що переробка наочно сприйнятої інформації починається уже в процесі самого сприймання. Досліджено психологічні особливості, пов'язані з

хвилюванням у процесі виклику з пам'яті необхідної лексичної одиниці під час перекладу [11]. Такі когнітивні процеси як ідентифікація, порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, систематизація певною мірою залежить від асоціацій індивіда зі сприйнятим об'єктом, а відтак і копії вербального сигналу, серед яких розрізняють повні і часткові [8].

Мета дослідження (Purpose) – здійснити аналіз сучасних досліджень у галузі когнітивної транслятології та проаналізувати когнітивні моделі процесу перекладу.

Методи дослідження (Methods of research). У статті використано такі методи теоретичних та емпіричних досліджень: аналіз літературних джерел з метою визначення ступеню досліджуваності проблеми, що порушується в статті, евристичний метод, узагальнення та систематизація даних, отриманих в ході дослідження проблеми, прогнозування завдань та викликів щодо подальшого розвитку когнітивної транслятології.

Результати дослідження та обговорення (Results of the research and their discussion). Для вивчення моделей процесу перекладу важливо зрозуміти моделі переробки лексичної інформації, оскільки остання значною впливає на якість самого продукту перекладу. Розуміння моделей переробки лексичної інформації лежить в основі когнітивного процесу до навчання іншомовної лексики, що передбачає застосування когнітивних стратегій процесів переробки, збереження, повторів з метою ефективного закарбування інформації в пам'яті, відтворення лексичної інформації з одного боку та застосування мнемонічних (опора на прийоми запам'ятовування), афективних (опора на емоційний компонент засвоєння) та інших стратегій з іншого. Застосування таких стратегій сприятиме активному вилученню необхідної лексичної одиниці з ментального лексикону у процесі здійснення перекладу.

Специфіка процесу перекладу полягає у тому, щоб вилучення лексичних одиниць відбувалося на рівні автоматизму, суть якого полягає у створенні “динамічного стереотипу”, що утворюється внаслідок багаторазового повторення однакових реакцій нервової системи у

подібних ситуаціях.

Для того, щоб зрозуміти переробку лексичної інформації у процесі перекладу варто з'ясувати, яким чином індивіди представляють слова в ментальному лексиконі мови. Існує дві протилежні гіпотези щодо лексичної репрезентації, відомі як гіпотези взаємозалежності і незалежної автономності (*independence vs interdependence*), які доводять чи мови джерела і пререкладу знаходяться в єдиній аномальній системі в пам'яті індивіда чи зберігаються незалежно в окремих системах пам'яті [14]. Існує і третя, гібридна модель, досліджена і експериментально перевірена у ході дослідження китайського вченого Hsuan-Chin Chen, який відібрав дві моделі переробки: "концепт-медіативна" модель (*concept mediation*) і модель "асоціації слів"

(*word association*), що є складовими гібридної моделі [15].

Дослідження гібридної гіпотези довели, що досвід у процесі вивчення іноземної мови є основним показником у лексичній обробці для білінгва у процесі перекладацької діяльності.

На особливу увагу заслуговує модель D. Fay and A. Cuttler, відома як модель семантичного простору, що пояснює тип мовленнєвої помилки (*speecherror*), зробленої носієм мови, під якою психолінгви розуміють неусвідомлену помилку в слові, що є результатом помилкової ментальної обробки [17]. Повна інформація про згадані моделі представлена в *Таблиці 1*. Дослідження оперування когнітивних моделей переробки лексичної інформації сприятиме кращому розумінню моделей ментальних процесів під час перекладу.

Таблиця 1

Моделі репрезентації та переробки іншомовної лексичної інформації індивіда

Назва моделі	Автор, дата	Сутність моделі
Модель взаємозалежності (<i>interdependence model</i>)	Channel J, 1996	Обидві мови білінгва знаходяться в єдиній аномальній системі
Модель незалежності (<i>Independence model</i>)	Channel J, 1996	Дві мови індивіда зберігаються незалежно в окремих системах пам'яті
Гібридна модель (<i>Hybrid model</i>): Concept mediation model	Hsuan Chin Chen, 1992	Якщо рідна й іноземні мови білінгва оперують незалежно, то слова в двох мовах не пов'язані безпосередньо, а асоціюються лише через концептуальну систему
(<i>Hybrid model</i>): Hybrid model: Word association model	Hsuan Chin Chen, 1992	Слова в нерідній мові безпосередньо пов'язані зі своїми еквівалентами у рідній мові більше ніж концепти, що лежать у їх основі
Модель семантичного простору (<i>Mental lexicon Model</i>)	Fay D. and Cuttler A., 1977	Пояснює тип мовленнєвої помилки, утвореної в результаті неефективної ментальної обробки

На сучасному етапі у зарубіжній когнітивній транслатології вчені виділяють шість моделей ментальних процесів у процесі перекладу, які класифіковано на три групи відповідно до їхніх теоретичних засад, а саме: інтерпретативна теорія перекладу, психолінгвістична, когнітивна і когнітивно-прагматична модель [10]. Проаналізуємо характеристику і сутність кожної з них.

Інтерпретативна теорія бере свій

початок з 60х років минулого століття. Основоположниками когнітивного підходу до процесу перекладу і цієї теорії були *Seleskovitch and Leder*. Учені запропонували три взаємопов'язаних фази перекладу, а саме: розуміння, девербалізація і перевтілення. Розуміння – це процес породження смислу і включає в себе не лише лінгвістичні знання, а й когнітивний інпут, включаючи попередній досвід та контекст. Ця теорія стверджує про існування проміжної

фази, девербалізації, на якій базується фаза перевтілення (re-expression), що включає лінгвістичні та екстралінгвістичні знання [22; 26].

Суть психолінгвістичної моделі та моделей когнітивної психології полягає в тому, що дані для дослідження ментальних процесів у власне самому процесі перекладу черпають з таких наук, як психолінгвістика, когнітивна психологія, штучний інтелект і нейронауки.

Цікавою нам представляється модель, запропонована *Bell*, яка трактує переклад як двофазову діяльність, у якій здійснені процеси аналізу і синтезу. Фаза аналізу підлягає певним стадіям візуальної ідентифікації слів у мові-джерелі, синтаксичному осмисленню, синтаксичній і прагматичній трансформації для породження семантичної репрезентації продукту, що буде інкодовано в кінцевий продукт мови-перекладу [10, с. 55]. На відміну від *Bell*, *Kiraly* запропоновано соціальну і когнітивну моделі перекладу. Щодо соціальної моделі, то *Kiraly* стверджує, що переклад, як процес, варто розглядати в трьох взаємопов'язаних ситуаційних контекстах, а саме: текст оригіналу, текст перекладу і перекладацький контекст [21]. Останній представляє собою власний концепт перекладача.

Відповідно до когнітивної моделі *Kiraly*, ментальний лексикон перекладача представляє собою систему переробки інформації, у якій переклад виступає як результат взаємодії інтуїтивних і контрольованих процесів, включаючи лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори [21, с. 102].

Когнітивна модель *Kiraly* передбачає три фактори: інформаційні джерела, інтуїтивне робоче місце і контрольований центр переробки вхідного матеріалу. У разі виникнення проблеми, подаються імпульси в центр і обирається стратегія для її вирішення. У разі її неефективності, імпульси надсилаються знову до інтуїтивного робочого місця для вторинної переробки нової інформації.

Цікавою нам представляється модель, запропонована *Wills* [29] і відома як *problem-solving and decision-making*. Учений розглядає переклад як процес прийняття рішення, що включає розумову діяльність, основу на

чіткій організації знань, схематі (*schema*), оскільки *schema* – це репрезентація знань в ментальному лексиконі індивіда. Виходячи з цього, одним із завдань когнітивного підходу до процесу перекладу є з'ясувати яким чином вона функціонує.

Відповідно до *problem-solving* моделі перекладач потребує як декларативних так і процедурних знань. Розрізняють наступні етапи цієї моделі: ідентифікація проблеми, дослідження проблеми, пошук і виявлення необхідної інформації, вибір стратегії для розв'язання проблеми, вибір рішення, оцінювання рішення [29].

Процес перекладу включає наступні когнітивні зусилля перекладача: аудіювати вхідну інформацію і зусилля, пов'язані з породженням дискурсу та короткострокові зусилля [18]. Відповідно до когнітивної моделі *Даніеля Жилія*, перекладач у процесі професійної діяльності потребує наступні чотири типи зусиль: аудіювання та аналіз вхідної інформації, запам'ятовування, тобто, збереження інформації у короткочасній пам'яті, породження цільового тексту і координація усіх задіяних зусиль з метою породження ефективного цільового продукту.

Когнітивна прагматична модель, представниками якої є *Sperber i Wilson* базується на теорії релевантності і стверджує, що переклад – це процес інтерпретації цієї схожості і завдання перекладача полягає в передачі всієї інформації вихідного тексту цільовій аудиторії.

Проаналізовані вище моделі, що в узагальненому вигляді представлені в *Таблиці 2*, описують фундаментальні погляди учених на ментальні процеси індивіда, задіяні у перекладі.

Більшість з цих моделей трактують переклад як когнітивний процес, динамічне, інтерактивне і різностороннє за природою явище. Він включає в себе контрольовані і неконтрольовані види переробки інформації, у яких задіяні короткочасна та довготривала пам'ять. Більшість з описаних моделей залишаються теоретичними гіпотезами без емпіричних доказів, за винятком інтерпретативної теорії перекладу та моделі зусиль, які базуються на спостереженнях процесу перекладу. Оскільки описані моделі дають уявні знання про когнітивні процеси, задіяні в

індивіди під час перекладацької діяльності,

то спроби знайти відповідь на проблеми

Таблиця 2

Характеристика моделей перекладу

Назва моделі перекладу	Основоположники, Дата розроблення	Сутність моделі перекладу
Інтерпретативна модель (Interpretative Model)	Seleskovich, 1968 and Leder, 1981	Три фази перекладу: розуміння, девербалізація, перевтілення
Психолінгвістична модель (Psycholinguistics Model)	Bell, 1991	Переклад – двофазова діяльність, що включає когнітивні процеси аналізу і синтезу
Соціальна модель (Social Model)	Kirally, 1995	Переклад варто розглядати в наступних трьох взаємопов'язаних ситуаційних контекстах: текст оригіналу, текст перекладу, перекладацький контекст
Когнітивна модель (Cognitive Model)	Kirally, 1995	Ментальний лексикон перекладача – система переробки інформації, де переклад є результатом взаємодії інтуїтивних і контрольованих процесів, включаючи лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори. Три фази перекладу: інформаційні джерела, інтуїтивне робоче місце перекладача, контрольований центр переробки вхідного матеріалу
Проблема вирішення завдань і прийняття рішень (Problem-solving and decision making Model)	Wills, 1996	Етапи моделі: ідентифікація проблеми, дослідження проблеми, пошук і виявлення необхідної інформації. Вибір стратегії для вирішення проблеми, вибір рішення, оцінювання рішення

когнітивного підходу до перекладу привертають увагу вчених протягом останніх десятиліть. Останні релевантні дослідження пов'язані з відкриттям нових шляхів отримання емпіричних міждисциплінарних даних, а також методів дослідження.

Найвідомішим методом у дослідженні процесу перекладу є так званий, *think-aloud protocol method*. Учені вважають, що вербалізація надійно відображає когнітивну поведінку [27, с. 6]. Услід за *Gopferich and Jaaskelainen* ці методи поділяють на *soft methods* – якісні, суб'єктивні за природою і *hard methods*, які акумулюють кількісні та об'єктивні дані емпіричних досліджень [19, с. 172].

Так звані *soft methods* переважно є вербальними звітами, включаючи *think-aloud protocol method*, протоколи діалогів, ретроспективний аналіз, *problem and decision reporting*. Вони часто комбінуються з такими емпіричними методами як анкетування, інтерв'ю, фахові журнали та

інші види публікацій досліджень з метою виявлення необхідної інформації. Проблемним тут виступає часовий фактор щодо валідності і надійності отриманих даних у процесі експерименту.

Появу зазначених вище *hard methods* пов'язують із останніми досягненнями в інформаційному і програмному забезпеченні. Наприклад, Translog, Proxu, Camtasia тощо. Особливо цікавим є дослідження *keystroke logging* під час планування у процесі пауз, тривалість і кількість яких свідчить про складність лексичного матеріалу, що підлягає ментальній переробці під час таких пауз. Відео- і скринізаписи демонструють поведінку суб'єкта і сприяють виявленню проблем, з якими зустрічається перекладач, а також стратегії для її вирішення. Такий метод дослідження як *eye-tracking* стверджує, що рухи очей корелюють зі сприйняттям та іншими когнітивними процесами, що відбуваються у ментальному просторі індивіда у процесі

комп'ютерного перекладу [16; 20].

Висновки і перспективи (Conclusions and future perspectives). На відміну від досліджень минулого століття щодо когнітивного підходу до навчання перекладу, сучасна наука про «когнітивний переклад» продемонструвала його методи, міждисциплінарну природу, появу нових дослідницьких напрямків. Дослідження процесу перекладу, моделювання методології його вивчення тісно пов'язано з такими науками як психологія, лінгвістика, психолінгвістика, когнітивні лінгвістика. Всі міждисциплінарні дослідження процесу перекладу досліджують різні поняття і концепти, а саме: досвід, білінгвальні здібності, концептуальні репрезентації, асоціації, метакогнітивні особливості здійснення перекладу.

Результати нових наукових здобутків,

Список використаних джерел

1. Борщовецька В. Д. Когнітивні основи навчання іншомовної фахової лексики. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія "Філологія. Педагогіка. Психологія". К.: Вид. центр КНЛУ, 2014. Вип. 29. С. 204-209
2. Воробйова О. П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Харків: Константа, 2004а. № 635. С. 18-22.
3. Гончаренко Е. П. К вопросу о переводе последовательном и синхронном (из личного опыта обучения и преподавания). 2013. URL: http://confcontact.com/2013_06_07/8_Goncharenko.html (дата звернення: 30.11.2020).
4. Жаботинская С. А. Модели репрезентации знаний в контексте различных школ когнитивной лингвистики: интегративный подход. Когнитивные исследования языка. Вып. Ш. Типы знаний и проблемы их классификации: Сб. науч. трудов / Ред. Е.С. Кубрякова, Н. Н. Болдырев. М.Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2008. С. 61–74.
5. Максименко О. В., Фокін С. Б. "Community interpreting": новий виклик для перекладача. Українське мовознавство. 2010. Випуск 40/1. С. 333-338.
6. Прокопенко А. В., Рава В. М.

в тому числі й описаних вище, сприяло появі нової галузі, яку називають «Когнітивна транслятологія» [23] або «Когнітивний переклад» [20].

Незважаючи на наявні дослідження в когнітивній транслятології, дослідження когнітивного підходу вимагає вивчення багатьох проблем, які залишаються все ще не вирішеними. Чітке розуміння викликів, що стоять перед цією наукою, уможливило сфокусувати дослідження на наступних проблемах.

Перспективними є подальші дослідження з удосконалення когнітивних моделей перекладу в умовах вторинного коду, пошук нової методології дослідження проблеми, формування і пошук ефективних шляхів збереження перекладацької пам'яті, а також дослідження ментальних процесів, пов'язаних з постмашинним перекладом.

Кореляція когнітивних процесів та робочої пам'яті перекладача. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Том 31 (70). Випуск 4 (41).

7. Таценко Н. В. Реалізація емпатії в сучасному англomовному дискурсі: когнітивно-синергетичний аспект. Монографія. Суми: Сумський державний університет, 2017. 357 с.

8. Чернина Л. Г. Особенности процесса формирования продуктивных лексических навыков. Иностр. яз. в школе. Выпуск 23. М.: Изд-во МПИ, 1991. С. 28-36.

9. Baddeley, A. D. The episodic buffer: A new component of working memory? Trends in Cognitive Sciences. Vol. 4 (11), 417–423.

10. Bell, Roger. Translation and Translating: Theory and Practice. London and New York: Longman, 1991. 28-57

11. Bhatti, A., Parhan, H., & Shah, S. W. Exploring the causes of foreign language anxiety in an EFL classroom: A study of public sector university, Sindh Pakistan. Journal of Literature, Languages and Linguistics, 2018. 47, 44-51. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/JLLL/article/view/43855/0>

12. Bower G. H. (Mental imagery and associative learning and memory. Gregg L.W.(Ed.). Cognition in learning and memory. New York: Wiley, 1989. 51–58.

13. Brown G. D .A., Hulme C. Cognitive

Psychology and Second Language Processing: The Role of Short-term Memory. Harris R.J. Cognitive Processing in Bilinguals. Amsterdam: North-Holland Elsevier Science Publishers B.V., 1992. 105-121.

14. Channel, J. Psychological considerations in the study of L2 Vocabulary acquisition. Carter R., McCarthy M. Vocabulary and Language Teaching. London and New York: Longman, 1996. 83-95.

15. Chen H. Ch. Lexical Processing in Bilingual or Multilingual Speakers. Cognitive Processing in Bilinguals. Ed. Harris R.J., 1992, 253-263.

16. Dragsted Babara "Coordination of Reading and Writing Processes in Translation: An Eye on Uncharted Territory". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2010. 41-62.

17. Fay D., Cuttler A. Malapropism and the structure of mental lexicon. Linguist Enquiry. 1977. Vol. 8, 505-520.

18. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam: John Benjamins, 2009. 283.

19. Göpferich, Susanne & Riitta Jääskeläinen. "Process Research into the Development of Translation Competence: Where Are We, and Where Do We Need to Go?". Across Languages and Cultures, 2009. 10, 169-191.

20. Halverson, Sandra. "Cognitive Translation Studies: Developments in Theory and Method". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone: Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2010. 349-369.

21. *Kiraly, Donald*. Pathways to Translation: Pedagogy and Process. Kent: Kent State University Press, 1995.

22. Lederer, M. La Traduction Simultanée. Paris: Minard, 1981. 25-48.

23. Muñoz Martin, Ricardo. "On Paradigm and Cognitive Translatology". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2010. 169-187

24. *O'Brien, Sharon*. Cognitive Explorations of Translation: Eyes, Keys, Taps. London & New York: Continuum, 2011.

25. *Rimer C*. Kognitive Aspekte des Lehrens und Lernens von Fremdsprachen.-Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen, 2000. 394.

26. *Seleskovitch, D*. L'interprète dans les conférences internationales: problèmes de langage et de communication. Paris: Minard, 1968. trans. 1978. Interpreting for International Conferences, Washington, DC: Pen and Booth, 1968.

27. *Shreve, Gregory & Erik Angelone*. "Translation and Cognition: Recent Development". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone, 1-13. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 2010.

28. *VanPatten B*. Input processing and Grammar Instruction. New York: Ablex. 1996. 133.

29. *Wilss, Wolf*. Knowledge and Skills in Translator Behaviour. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1996.

References

1. Borshchovetska, V. D. (2014). Kohnityvni osnovy navchannya inshomovnoi phakhovoi lexyky [Cognitive approach to L2 specific vocabulary]. Scientific Visnyk of UNESCO department of the Kiv National Linguistic University. Series philology. Pedagogy. Psychology. Issue. 29, 204–209.

2. Vorobyova, O. P. (2004). Kohnityvna poetyka: zdobutky i perspektyvy [Cognitive poetry: outcomes and perspectives]. Visnyk of Karazin National University. Vol. 635, 18–22.

3. Honcharenko, E. P. (2013). K voprosu o perevode posledovatelnom i sinkhronnom (iz lichnogo opyta obucheniiia I prepodavaniia [To the problem of consecutive and simultaneous interpretation]. URL: http://confcontact.com/2013_06_07/8_Goncharenko.html (date of visit: 30.11.2020).

4. Zhabotynskaya, S. A. (2008). Modeli representatsii znaniia v kontekstye razlichnykh shkol kognitivnoi lingvistiki: integrativnyi podhod [Model of knowledge representation in the context of different Cognitive Linguistics trends: integrative approach]. Issue III. Types of knowledge and problems of their classification. Collection of scientific papers. Tambov: Publishing House of Tambov Derzhavin University, 61-74.

5. Maksimenko, O. V., Fokin, S. B. (2010). "Community interpreting": novii vyklyk dlia perekladacha ["Community interpreting": new challenge for an interpreter]. Ukrainian Linguistics studies. Issue 40 /1, 333–338.

6. Prokopenko, A. V., Rava, V. M. (2020). Korelyatsiia kognityvnykh procesiv ta robochoii

pamiati perekladacha [Correlation of cognitive processes and working memory of an interpreter]. Scientific Assays of Tavriia Vernadskii National University. Vol. 31(70). Issue 4 (41).

7. Tatsenko, N. V. (2017). Realisatsia empatii v suchasnomu anglomovnomu dyskursi: kognityvno-sinergetychnyi aspect. Monografia. [Realisation of empathy in the modern English discourse: cognitive and synergy aspect]. Sumy: Sumy State University, 357.

8. Chernina, L. G. (1991). Osobennosti protsessa formirovaniia productivnykh leksicheskikh navykov [Peculiarities of development of productive lexical skills]. Foreign Languages at schools. Issue 23, 28-36.

9. Baddeley, A. D. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? Trends in Cognitive Sciences. Vol. 4 (11), 417–423.

10. Bell, Roger. (1991). Translation and Translating: Theory and Practice. London and New York: Longman, 28-57.

11. Bhatti, A., Parhan, H., & Shah, S.W. (2018). Exploring the causes of foreign language anxiety in an EFL classroom: A study of public sector university, Sindth Pakistan. Journal of Literature, Languages and Linguistics, 47, 44-51. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/JLLL/article/view/43855/0>

12. Bower G. H. (1989). Mental imagery and associative learning and memory // Gregg L.W.(Ed.). Cognition in learning and memory. New York: Wiley, 51– 58.

13. Brown G. D. A., Hulme C. (1992). Cognitive Psychology and Second Language Processing: The Role of Short-term Memory. Harris R. J. Cognitive Processing in Bilinguals. Amsterdam: North-Holland Elsevier Science Publishers B. V., 105 -121.

14. Channel, J. (1996). Psychological considerations in the study of L2 Vocabulary acquisition. Carter R., McCarthy M. Vocabulary and Language Teaching. London and New York: Longman, 83-95.

15. Chen H. Ch. (1992). Lexical Processing in Bilingual or Multilingual Speakers. Cognitive Processing in Bilinguals. Ed. Harris R.J., 253-263.

16. Dragsted, Babara. (2010). "Coordination of Reading and Writing Processes in Translation: An Eye on

Uncharted Territory". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 41-62.

17. Fay D., Cuttler A. (1977). Malapropism and the structure of mental lexicon. Linguist Enquiry. Vol. 8, 505-520.

18. Gile D. (2009). Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam : John Benjamins, 283

19. Göpferich, Susanne & Riitta Jääskeläinen. (2009). "Process Research into the Development of Translation Competence: Where Are We, and Where Do We Need to Go?". Across Languages and Cultures, 10, 169-191.

20. Halverson, Sandra. (2010). "Cognitive Translation Studies: Developments in Theory and Method". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone: Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 349-369.

21. Kiraly, Donald. (1995.) Pathways to Translation: Pedagogy and Process. Kent: Kent State University Press.

22. Lederer, M. (1981). La Traduction Simultanée. Paris: Minard, 25-48

23. Muñoz Martin, Ricardo. (2010). "On Paradigm and Cognitive Translatology". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 169-187

24. O'Brien, Sharon. (2011). Cognitive Explorations of Translation: Eyes, Keys, Taps. London & New York: Continuum.

25. Rimer C. (2000). Kognitive Aspekte des Lehrens und Lernens von Fremdsprachen.- Tübingen: Gunter Narr Verlag Tübingen, 394.

26. Seleskovitch, D. (1968). L'interprète dans les conférences internatinales: problèmes de langage et de communication. Paris: Minard, 1968. trans. 1978. Interpreting for International Conferences, Washington, DC: Pen and Booth.

27. Shreve, Gregory & Erik Angelone. (2010). "Translation and Cognition: Recent Development". In Translation and Cognition, edited by Gregory Shreve & Erik Angelone, 1-13. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

28. VanPatten, B. (1996). Input processing and Grammar Instruction. New York: Ablex. 133.

29. Wills, Wolf. (1996). Knowledge and Skills in Translator Behaviour. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Abstract. *This article describes the methods for investigating the process of translation. It sets out the cognitive approach to translation and choice of vocabulary. Based on the existing models of translation, this requires careful analysis of correlation between cognitive processes, working memory and long-term memory. Phases of translation are identified and analysed. The interdisciplinary nature of translation as a process and data drawn from different related sciences are demonstrated. The translators'/interpreters' own processes during translations are highlighted and their importance shown. The article describes the methods of researching the process of translation.*

The specific objectives are a) to analyse the range of cognitive translation-related researches and b) thus to show characteristic features of cognitive models of translation.

Abstract. *This article describes the methods for investigating the process of translation, sets out the cognitive approach to translation and acquisition of vocabulary. Based on the existing models of translation, this requires careful analysis of correlation between cognitive processes, working memory and long-term memory. Phases of translation are identified and analysed. The interdisciplinary nature of translation as a process and data drawn from different related sciences are demonstrated. The translators'/interpreters' own processes during translations are highlighted and their importance shown. The article describes the methods of researching the process of translation.*

From the analysis it is suggested that there are six cognitive models to evaluate the role of cognitive processes involved into translation or interpretation. They can be classified into three groups: interpretive theory of translation (Seleskovitch (1968) and Leder (1981)), psycholinguistic and cognitive model (Bell, 1991), cognitive and translation model (Kirally (1995)).

The problem-solving and decision-making model (Wills (1996) considers the process of translation as one of decision making, including mental activity based on schema.

Particular efforts needed during the process of translation are discovered.

Within the cognitive approach to translation process the new perspectives are expected to become established and any problems with it to be solved. This will involve searching for new models for further insights into the process of translation, finding new related methods, discovering ways to enlarge the translator's memory, and researching the mental processes associated with machine translation.

Key words: *cognitive approach, cognitive translation models, translator efforts, translator behaviour, methods of translation process research.*

УДК 81'255

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.050>

**PERIPHERICAL MEANS OF TRANSLATION ADAPTATION OF MODALITY IN UKRAINIAN
TRANSLATIONS OF ENGLISH-BASED INTERNATIONAL LEGAL TEXTS
ПЕРИФЕРІЙНІ ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ АДАПТАЦІЇ МОДАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ
ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ**

Yu. R. MARKOVA, PhD student, Faculty of Translation Studies,

Ю. Р. МАРКОВА, аспірантка кафедри англійської філології

і перекладу імені професора І. В. Корунця*

E-mail: markova_89@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6200-1004>

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ, Україна

Kiev National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article analyzes the specifics of adaptation of deontic modality in the Ukrainian translations of English-based international soft law discourse. The purpose of the article is identification of the peripheral means of translation adaptation of modality resulting in de-intensifying the legal force of the international legal documents. The article applies the principal method of comparative translation analysis aimed at comparing peripheral means of de-intensification of deontic modality in the English-language output texts and in the target texts of the Ukrainian translation. Additional methods have involved componential analysis - to substantiate the translation transformations of lexical-semantic generalization, as well as the contextual-interpretive and speech acts analyses.*

The research reached the following main results. The legal force of the international documents is primarily based on speech acts of directives and commissives differing in their illocutionary force, which conveys the deontic modality of orders / obligations, recommendations, and self-obligations. The adaptive tactics of mitigation are used in soft law target texts to implement the strategy of de-intensification of primarily directive and commissive illocutionary forces and their associating deontic modality. Adaptive tactics are implemented by peripheral adaptive techniques. The most common techniques include the transformations of adding the noun-mitigator "можливість" (possibility) as well as transformations of adding the hedges that are represented either in one-word or by expanded structure and transformations of adding semantically redundant phrases. The less frequent adaptive techniques, identified by the paper include the transformation of lexical-semantic generalization - with replacing the key verb-predicate to denote the actions to be performed by the parties, with a verb, characterized by semantic loss of the seme "obligation". Other adaptive techniques involve the marked theme, which distracts from the agent of action by placing the adverbial structure at the beginning of phrase as well as the syntactical transformations of transposition in combination with modulation.

Keywords: *translation adaptation of modality, international legal discourse, peripheral adaptive techniques, mitigation tactics.*

Introduction. The relevance of the topic of the article is due to the focus of modern research in various fields of linguistic knowledge on establishing the influence of discursive factors on translation processes. Recently, translation studies have used an activity or discursive approach to the translation process, in contrast to the substitutive-transformational one, which is a system of searching for appropriate replacements and transformations.

The importance of translation studies of soft law discourse, including the texts of

international declarations, is determined by the specifics of their constitutive genre-creating features, which reproduce the complexity of the negotiation process on issues that require reconciliation of interests without imperative imposition of international conduct. As a result, the linguistic and pragmatic features of soft law iconically reproduce the pain points of harmonizing the text of a document, reaching consensus, and veiling controversy while taking into account the national interests of the Member States.

Approaches to institutional translation have become increasingly prominent and fruitful

*Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор Кравченко Н. К.

within Legal Translation Studies [19, p. 256]. At the international level, the significance of translation of legal instruments increases with the expansion of supranational and multilateral institutions. In this connection, the role of institutional translation services "in making international and supranational law accessible and reliable in multiple languages entails significant responsibilities and challenges, as well as a potential impact on national legal provisions and discourses" [20, p. 176].

One of the urgent problems of the present translation studies are features of rendering in translations of different types of deontic modality, which is a constitutive category of legal and international legal discourses. Accordingly, the specifics of translation and the applied translation tools can affect the legal force of the documents.

With that in mind, **purpose** of this article is to highlight the specifics of rendering in Ukrainian translations the peripheral means of deontic modality effecting the latter de-intensification.

The purpose is realized in a number of research tasks, including:

(1) to substantiate the peripheral means of adaptation of deontic modality into Ukrainian translations;

(2) to identify transformations involved in the translation of peripheral means of adaptation of deontic modality in target texts;

(3) to argue such transformations as the adaptive method of implementing the adaptive strategy of de-intensification of obligative modality.

Analysis of recent researches and publications. The theoretical basis of the article includes scientific studies that highlight the problem of deontic modality, inherent to legal discourse, the difficulties of legal and international-legal translation as well as the issues of translation adaptation, including one of the most controversial questions of pragmatic adaptation.

The paper is based on the legal translation studies, which "deals with the high variability of legal communicative conditions and conventions according to the legal orders, settings, branches, genres, and themes involved in translation. This multi-faceted legal dimension explains the marked interdisciplinarity of LTS, as it straddles TS, Law and Legal Linguistics" [20, p. 175; 21-23; 27].

Within the scope of the legal translation studies of paramount importance for our article are the investigations focused on the categorization of all international legal texts into genres based on criteria of their principal legal functions: law- and policymaking, monitoring, and adjudication [19; 10; 17]. Declarations that are under consideration in this paper belong to policy-making genres subdivided into soft law and other policy formulations [19, p. 257].

Despite their optional nature, the quasi-legal documents of soft international law are important value guidelines for the development of international cooperation in its most important aspects: environmental, economic, human rights, animal rights, space exploration, the sharing of related water resources, and so on.

The problem of modality [6;12; 18] including the legal texts is understudied in both linguistic and translation research. Some studies consider the deontic modality of the laws of domestic legal systems [7; 11], including in translation facet [25]. Under the deontic modality, researchers understand different modes of obligation, which correlate with illocutionary force of either explicit or implicit directives and encompass compulsives, commands, demands, permissions, prohibitions, requests, wishes, warnings, recommendations, etc. [18; 13].

At the same time, the problem of the modality adaptation in translations of international legal texts the problem was touched upon in the only study that proposed the original hypothesis of illocutionary pragmatic adaptation when translating English texts into Ukrainian. It is important to note that such a hypothesis, substantiated in an authoritative English-language journal, was put forward by Ukrainian scientists [13].

The notion of pragmatic adaptation was first defined by Canadian linguists J.-P. Vini and J. Darbelne [28] as a modification of the source text in order to adapt it "to the needs of the audience of target language" [12, p. 34]. Among the techniques of local pragmatic adaptation, scientists identify the changes in illocutionary force of particular speech acts [13]. This paper conceptualizes such changes as the adaptive strategies of intensification or de-intensification of deontic modality in the target text compared to the source text.

An important theoretical premise of this

article also involves the studies, focused on modality- illocutionary force correlations, including in international legal discourses which has been addressed to some extent in a few papers [4; 5; 15; 16; 25], as well as the observation of individual scholars on the variation of the “strength” of modality. Some contributions in this aspect belong to F. Palmer [7, p. 57-58] and M. Halliday, who expressed the idea of a scaled paradigm of modal meanings in the framework of functional grammar [18, p. 148].

Our paper distinguishes between nuclear and peripheral means of adapting deontic modality in soft law documents. In their highlighting, the article has been based on the criteria of the importance of such tools to change, intensify or weaken the illocutionary force. The maximum illocutionary load, in this connection, falls on the markers of illocutionary force or performative verbs, which are located in the performative / illocutionary part of the speech act. Accordingly, the translation transformations of such components should be allocated to the group of nuclear means of pragmatic adaptation of modality in the translated texts. However, nuclear modality adaptation devices have recently been the focus of a study on the modality adaptation of international legal discourse [13].

Given that the intensification or de-intensification of modality may also be partially influenced by translation transformations in the propositional part of speech acts, the article hypothesizes the existence of, in addition to nuclear, peripheral means of adapting modality. Such transformations, however, do not affect the change of the type of act and the corresponding type of modality and on this basis, they are referred in the work to the group of peripheral means of adaptation of modality.

Methods of research. As a research material, the article has used English-based texts of three international declarations: UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions, 1997 (hereinafter – UNDACBICT) [29], Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992 (hereinafter – DRPBNERLM) [9] and Declaration of Principles of Tolerance, 1995 (hereinafter – DPT) [8] as well as their

translations into Ukrainian.

The article uses an integrative **methodology** that combines the methods of linguistic and translational analysis. In particular, the comparative translation analysis is applied as the main method - to compare peripheral methods of modality de-intensification in the English-language output text and in the target text of the Ukrainian translation.

As an additional method the article has applied the method of componential analysis – to substantiate the translation transformations of lexical-semantic generalization, and the method of contextual-interpretive analysis – to determine the impact of mitigators, hedges, marked theme and other adaptive techniques on the weakening of the deontic modality in the target text compared to the original text. Besides, the paper applies some explanatory tools of speech acts theory aimed at identification of the type of speech act being adopted in Ukrainian translations [14; 24].

Results of the research and their discussion. One of the common methods of translation adaptation of deontic modality in Ukrainian-language translations of English-language soft law texts includes transformations with the addition of mitigating components - in particular, the noun «*можливість*».

Member States (...) commit themselves / Держави-члени (...) зобов'язуються:

4. *To deny, in countries that do not already do so, the tax deductibility of bribes (par. 4, UNDACBICT) - не допускати у країнах, які ще не зробили цього, можливість відрахування з обкладених податком сум хабарів (4, ДООНБКХМКО).*

7. *To examine establishing illicit enrichment by public officials or elected representatives as an offence (par.7, UNDCBICT) - вивчати можливість визнання незаконного збагачення державних посадових осіб або обраних представників злочином (7, ДООНБКХМКО).*

Comparing the text of the translation with the original text has shown that the translation of the commitment formulated in the propositional part of the normative statement involves the transformation of the addition of the noun-mitigator "можливість" (possibility), thus reducing the categoricalness of actions specified in the

propositional part. Accordingly, the transformation of the addition of a lexeme-mitigator is viewed in the study as an adaptive technique of mitigation tactics, which, in turn, implements an adaptive strategy of de-identification of the commissive illocutionary force of the states-parties.

In addition to the mitigator «можливість», mitigation tactics is implemented by such an adaptive technique as transformation of the addition of hedge words that are not related to the semantic core of the utterance and which function is to make concepts more or less "vague". In this vein, hedging may be defined as a deliberate weakening of the illocutionary force of speech when the speaker / addressee "demonstrates" his detachment from the object in question or from the illocutionary force of his own utterance. The use of hedge markers can be both intentional and unintentional by speakers / addressees.

Consider, in this connection, another fragment of the English text and its Ukrainian translation.

No disadvantage shall result for any person belonging to a minority as the consequence of the exercise or non-exercise of the rights set forth in the present Declaration (3 (2), DRPBNERLM).

Використання або невикористання прав, викладених у цій Декларації, не призводить до яких би там не було негативних наслідків для становища будь-якої особи, що належить до меншини (3 (2) ДПОНУРММ).

In the given fragment of the Ukrainian translation the paper has identified such peripheral adaptive techniques, as transformations of addition of hedges: No disadvantage (shall result for any person belonging to a minority) - (не призводить) до яких би там не було негативних наслідків для становища (будь-якої особи, що належить до меншини). Such additional lexical units contribute to the "blurring", reducing the categorical normative content of the statement. In addition, the semantic scope of the phrase "негативних наслідків" is more generalized in the target text compared to the lexeme disadvantage (harm) in the source text.

Consider other adaptive techniques based on the transformations of adding semantically redundant phrases:

*States **should** consider appropriate measures so that persons belonging to minorities may participate fully in the economic progress and development in their country (4 (5), DRPBNERLM).* – *Держави розглядають питання про вжиття належних заходів для того, щоб особи, що належать до меншин, могли повною мірою брати участь у забезпеченні економічного прогресу та розвитку своєї країни (4 (5), ДПОНУРММ).*

Peripheral adaptive techniques, which further mitigate the directive illocutionary force at the propositional level, are based on the transformation of the addition of the semantically redundant phrase "питання про вжиття" (without this transformation, the translation would look like this: Державам слід розглянути відповідні заходи) as well as the transformation of the addition of the verb noun "у забезпеченні". Moreover, the translation of the adverb could be done by an equivalent interlingual synonym «повноцінно» (брати участь) instead of reproducing it by adverbial phrase.

In addition to the tactics of mitigation, the peripheral means of pragmatic adaptation of the deontic modality of soft law texts include such adaptive tactics as generalization, which is usually provided by several adaptive techniques.

*Tolerance at the State level **requires** just and impartial legislation, law enforcement and judicial and administrative process (article 2 (2.1), DPT) – На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає існування справедливого та неупередженого законодавства, дотримання правопорядку, судово-процесуальних та адміністративних норм (2 (2.1), ДПТ).*

In particular, in the given fragment the tactics of reducing the categoricalness of requirements is realized in the Ukrainian translation by the lexical-semantic transformation of generalization - by replacing the English verb *requires* with the Ukrainian verb *передбачає*. If we compare the definition of these verbs in dictionaries, we can see that the meanings of such lexemes differ in their denotative and connotative semantic components.

Thus, all lexical-semantic variants of the verb *requires* contains the seme of obligation: to need something, or to make

something necessary; to order or demand something. At the same time, the meaning of the lexeme *передбачає* varies in its denotative senses, which are "to assume", "to mean" and "to plan".

Thus, the lexical-semantic transformation carried out in the Ukrainian translation replaces the key verb-predicate to denote the actions to be performed by the parties to the document, with a verb, characterized not only by more generalized semantics, but also by semantic loss of the sense "obligation" that is associated with deontic modality of the legal text.

Since the denotative sense in the transformed word of the Ukrainian target text varies in comparison with the original text in its categoricity and intensity of the envisaged action (towards reducing such characteristics), this lexical-semantic transformation can be considered, in our opinion, as an adaptive technique of de-intensification of the commissive illocutionary force self-commitment (of the states-parties) and the corresponding weakening of deontic modality based on such illocutionary force.

In addition to the analyzed adaptive techniques, the level of deontic modality is slightly decreased due to such transformations as syntactic transformation of transposition (change of word order) in combination with modulation (*tolerance* is replaced by the phrase *реалізація принципу толерантності*, which is a certain logical and semantic development of the meaning of

the source text) as well as the transformation of addition.

Due to such a set of transformations the lexeme *tolerance* to denote the main object of regulation loses the position of the phrasal subject, which is replaced by the verb noun *реалізація*: ***Tolerance at the State level requires – На державному рівні реалізація принципу толерантності передбачає.***

It is identified that the transformation of transposition by moving the adverbial construction to the beginning of the phrase further reduces the degree of the norm categoricity, as such the beginning becomes a marked theme (when the phrase subject denotes not an agent or even an object of action, but is replaced by a subordinate clause or adverbial phrase), which distracts from the action itself and increases the degree of declarativeness instead of obligation.

Thus, in addition to the transformation of lexical-semantic generalization, the paper has identified another adaptive technique that marks the tactics of reducing the categorical nature of obligations, namely, marked theme - syntactical transformation of changing the position of the phrase subject to denote the subject or object of action on the adverbial structure.

The function of adaptive techniques for implementing mitigation tactics can be illustrated in Table 1.

Adaptive strategy of de-intensification of deontic modality
Adaptive tactics of mitigation
Adaptive techniques
Transformation of addition of noun-mitigator "opportunity"; of a one-word and expanded hedges; of semantically redundant phrases; transformations of lexical-semantic generalization and marked theme

Table 1. Adaptive techniques for implementing mitigation tactics in international soft law texts

Conclusions and future perspectives. The adaptive tactics of mitigation used to implement the strategy of de-intensification of primarily directive and commissive illocutionary forces and connotative strengthening of the modality associated with such forces is implemented by such peripheral adaptive techniques as: transformation of adding the noun-mitigator "можливість"; transformations of adding hedges – a one-word and expanded; transformations of adding semantically

redundant phrases. Other adaptive techniques, identified by the paper include transformations of lexical-semantic generalization and marked theme, which distracts from the agent of action by placing the adverbial structure at the beginning of phrase.

The prospect of further research will focus on the problems of adaptation in Ukrainian translations of epistemic, volitive and teleological types of modality of the source English-based texts.

Список використаних джерел

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. Retrieved from: Декларація Організації Об'єднаних Націй | від 16.12.1996 (rada.gov.ua).
2. Декларація принципів толерантності. Retrieved from: Декларація принципів толерантності | all-ukrainian educational program (helsinki.org.ua)
3. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99_5_318#Text
4. Кравченко Н. *Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса*. Монография. К.: Реферат, 2006. 320 с.
5. Юденко А.И. Перевод международно-правового текста: когнитивно-прагматический и лингвистический аспекты. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2018. С. 135–143.
6. Aijmer K. Modality and Mood in Functional Linguistic Approaches. *The Oxford Handbook of Mood and Modality*. In Jan Nuyts and Johan van der Auwera (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2016. P. 495–513.
7. Christopher W. Legal English and the Modal Revolution. *Modality in English: Theory and Description*. Edited by Raphael Salkie, Pierre Busuttil, and Johan van der Auwera, Berlin: Mouton De Gruyter, 2009. P.199–210.
8. Declaration of Principles of Tolerance. Retrieved from: OHCHR | 13. Declaration of Principles on Tolerance (1995).
9. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Adopted by General Assembly resolution 47/135 of 18 December 1992. [GuideMinoritiesDeclarationen.pdf \(ohchr.org\)](https://www.ohchr.org/en/docd/declminorities.pdf).
10. Gianluca P. Corpus Methods in Legal Translation Studies. Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilelmini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge, 2019. P.13–28.
11. Gong M. Y., Cheng W., Cheng L. Development of Deontic Modality in Chinese Civil Laws: A Corpus Study. *Pragmatics and Society*. Vol. 11, 2020. P. 337-362.
12. Halliday M. *An introduction to functional grammar* (3rd ed.), London: Edward Arnold, 2004. 786 p.
13. Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Pozhar, A., Rozhkov, Y., & Kozyarevych-Zozulya, L. Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*. Vol. 11(49), 2022. P. 267-276.
14. Kravchenko N. (2017). Illocution of direct speech acts via conventional implicature and semantic presupposition. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw: De Gruyter Open, Vol. II (1). P. 128-168.
15. Kravchenko N. K., Nikolska N. V. Discourse structure relationships (based on International legal “Soft Law” discourse). *Міжнародний філологічний часопис*. Vol. 11 (1), 2020. P.101-107.
16. Kravchenko N., Pasternak T., Davydova T. Institutional eco-pragmatics vs. anthropo-pragmatics: problems, challenges, research perspectives. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. Vol. XII (2), 2020. P. 24-39.
17. Łucja B., Dariusz K. D. and Wasilewska, K. The Formulaicity of Translations across EU Institutional Genres: A Corpus-Driven Analysis of Lexical Bundles in Translated and Non-Translated Language. *Corpus-Based Research in Legal and Institutional Translation. Translation Spaces*. Vol. 8 (1), 2019. P. 67–92.
18. Palmer. F.R. *Mood and Modality. Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge: CUP, 1986. 243 p.
19. Ramos, F.P. and Guzmán, D. Examining institutional translation through a legal lens. A comparative analysis of multilingual text production at international organizations. *Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), 2021. P. 254-281.
20. Ramos, F.P. Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2), 2021. P. 175-182.

21. Ramos, P. F. Implications of Text Categorisation for Corpus-Based Legal Translation Research: The Case of International Institutional Settings. *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries*. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilemini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge, 2020. P. 29–47.

22. Ramos, P. F. Facing Translation Errors at International Organizations: What Corrigenda Reveal about Correction Processes and their Implications for Translation Quality. *Comparative Legilinguistics*. Vol. 41 (1). P. 97–133, 2020a.

23. Ramos, P. F. Translation at International Organizations: The Legal and Linguistic Hierarchies of Multilingualism. *The Oxford Handbook of Translation and Social Practices*. Edited by Meng Ji and Sara Laviosa. New York: Oxford University Press, 2020b. P. 455–477.

24. Sadock, J. Speech acts. In L. R. Horn & G. Ward (Eds.). *The handbook of pragmatics*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2004. P. 53-73.

25. Sathachai, M., Kenny, D. Deontic modality in English-Thai legislative translation. A corpus-based study. *Translation Spaces*, Vol. 8 (1), 2019. P. 39 – 66.

26. Sbisà, M. Illocutionary force and degrees of strength in language use. *Journal of Pragmatics*. Vol. 33, 2001. P. 1791–1814.

27. Simonnæs I., Marita Kristiansen, M. (eds.). *Legal Translation: Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications*. Berlin: Frank & Timme, 2019. 407 pp.

28. Vinay J., Darbelnet J. *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction*. Nouvelle édition revue et corrigée. Paris: Didier, 1972. 331 p.

29. UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions (1997). - UNDACBICT United Nations Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions:.

References

1. Deklaratsyja Organizatsii Obiednanyh Natsyj pro borotbu z koruptsyjeju i habarnytsyvom u mizhnarodnyh komertsyjnyh operatsyjah (1997). Retrieved from: Декларація Організації Об'єднаних Наці... | від 16.12.1996 (rada.gov.ua).

2. Deklaratsyja pryntsyypiv tolerantnosti (1995). Retrieved from: Декларація принципів толерантності | all-ukrainian educational program (helsinki.org.ua).

3. Deklaratsyja pro prava osib tsho nalehzat do natsionalnyh abo etnichnyh, religijnyh ta movnyh menshin. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

4. Kravchenko, N. (2006). *Interaktivnoje, zhanrovoje i kontseptualnoje modelirovanije mezhdunarodno-pravovogo diskursa: monografija*. K.: Referat. 320 s.

5. Judenko, A. I. (2018). *Perevod mezhdunarodno-pravovogo teksta: kognitivno-pragmaticheskij i lingvisticheskij aspekty*. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho lingvisticheskoho universitetu. Serija Folologiya, 135–143.

6. Aijmer, K. (2016). *Modality and Mood in Functional Linguistic Approaches*. The Oxford Handbook of Mood and Modality. In Jan Nuyts and Johan van der Auwera (eds.). Oxford: Oxford University Press. P. 495–513.

7. Christopher, W. (2009). *Legal English and the Modal Revolution*. Modality in English: Theory and Description. Edited by Raphael Salkie, Pierre Busutil, and Johan van der Auwera, Berlin: Mouton De Gruyter. P.199–210.

8. Declaration of Principles of Tolerance. Retrieved from: OHCHR | 13. Declaration of Principles on Tolerance (1995).

9. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities. Adopted by General Assembly resolution 47/135 of 18 December 1992. [GuideMinoritiesDeclarationen.pdf \(ohchr.org\)](https://www.ohchr.org/en/docd/decl-minorities).

10. Gianluca, P. (2019). *Corpus Methods in Legal Translation Studies*. *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries*. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilemini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge. P.13–28.

11. Gong, M. Y., Cheng, W., & Cheng, L. (2020). Development of Deontic Modality in Chinese Civil Laws: A Corpus Study. *Pragmatics and Society*. Vol. 11. P. 337-362.

12. Halliday, M. *An introduction to functional grammar* (3rd ed.), London: Edward Arnold, 2004. 786 p.

13. Kravchenko, N., Prokopchuk, M., Pozhar, A., Rozhkov, Y., & Kozyarevych-Zozulya, L. (2022). Illocutionary Pragmatic Adaptation Challenge: Ukrainian Translations of English-language Soft Law Texts. *Amazonia Investiga*. Vol. 11(49). P. 267-276.
14. Kravchenko, N. (2017). Illocution of direct speech acts via conventional implicature and semantic presupposition. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, Vol. II (1). P. 128-168.
15. Kravchenko, N. K., Nikolska, N. V. (2020). Discourse structure relationships (based on International legal "Soft Law" discourse). *Mizhnarodnyj filologichnyj chasopys*. Vol. 11 (1). P.101-107.
16. Kravchenko, N., Pasternak, T., Davydova T. Institutional eco-pragmatics vs. anthropo-pragmatics: problems, challenges, research perspectives. *Cogito. Multidisciplinary research journal*. Vol. XII (2), 2020. P. 24-39.
17. Łucja, B., Dariusz Koźbiał, D. and Wasilewska, K. (2019). The Formulaicity of Translations across EU Institutional Genres: A Corpus-Driven Analysis of Lexical Bundles in Translated and Non-Translated Language. *Corpus-Based Research in Legal and Institutional Translation. Translation Spaces*. Vol. 8 (1). P. 67–92.
18. Palmer. F.R. *Mood and Modality. Cambridge Textbooks in Linguistics*. Cambridge: CUP, 1986. 243 p.
19. Ramos, F.P. and Guzmán, D. (2021). Examining institutional translation through a legal lens. A comparative analysis of multilingual text production at international organizations. *Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2). P. 254-281.
20. Ramos, F. P. (2021). Legal and institutional translation: Functions, processes, competences. Introduction. *Target. International Journal of Translation Studies*. Vol. 33 (2). P. 175-182.
21. Ramos, P. F. (2020). Implications of Text Categorisation for Corpus-Based Legal Translation Research: The Case of International Institutional Settings. *Research Methods in Legal Translation and Interpreting: Crossing Methodological Boundaries*. In Łucja Biel, Jan Engberg, M. Rosario Martín Ruano, and Vilelmini Sosoni (eds.). Abingdon: Routledge. P. 29–47.
22. Ramos, P. F. (2020a). Facing Translation Errors at International Organizations: What Corrigenda Reveal about Correction Processes and their Implications for Translation Quality. *Comparative Legilinguistics*. Vol. 41 (1). P. 97–133.
23. Ramos, P. F. (2020b). Translation at International Organizations: The Legal and Linguistic Hierarchies of Multilingualism. *The Oxford Handbook of Translation and Social Practices*. Edited by Meng Ji and Sara Laviosa. New York: Oxford University Press. P. 455–477.
24. Sadock, J. (2004). Speech acts. In L. R. Horn & G. Ward (Eds.). *The handbook of pragmatics*. Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing. P. 53-73.
25. Saththachai, M., Kenny, D. (2019). Deontic modality in English-Thai legislative translation. A corpus-based study. *Translation Spaces*, Vol. 8 (1). P. 39 – 66.
26. Sbisà, M. (2001). Illocutionary force and degrees of strength in language use. *Journal of Pragmatics*. Vol. 33. P. 1791–1814.
27. Simonnæs, Ingrid, and Marita Kristiansen, eds. (2019). *Legal Translation: Current Issues and Challenges in Research, Methods and Applications*. Berlin: Frank & Timme. 407 p.
28. Vinay, J., Darbelnet J. (1972). *Stylistique comparée du français et de l'anglais: méthode de traduction*. Nouvelle édition revue et corrigée. Paris: Didier. 331 p.
29. UN Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions (1997). *UNDACBICT United Nations Declaration against Corruption and Bribery in International Commercial Transactions* .:

Анотація. У статті аналізуються особливості адаптації деонтичної модальності англійськомовного дискурсу міжнародного м'якого права в українських перекладах. Метою статті є ідентифікація периферійних засобів перекладацької адаптації, яка послаблює юридичну силу міжнародно-правових документів. Як базисний стаття використовує метод порівняльного аналізу перекладу – з метою порівняння периферійних засобів послаблення деонтичної модальності в

англійськомовному тексті оригіналу та в тексті перекладу українською мовою. Додаткові методи включають компонентний аналіз – для обґрунтування перекладацької трансформації лексико-семантичної генералізації, а також методи контекстуально-інтерпретаційного аналізу і теорії мовленнєвих актів.

Головні результати дослідження. Юридична сила міжнародних документів головним чином базується на мовленнєвих актах директивів та комісивів, які відрізняються своєю іллокутивною силою і виражають деонтичну модальність наказів / зобов'язань, рекомендацій та самозобов'язань. У перекладних цільових текстах м'якого права використовується адаптивна тактика мітігації задля реалізації стратегії деінтенсифікації ілокутивної сили деонтичної модальності директивів та комісивів. Адаптивні тактики впроваджуються за допомогою периферійних адаптивних технік. Серед технік, які найчастіше використовуються, виокремлені трансформація додавання іменника-мітігатора "можливість" (possibility), трансформація додавання хеджів, як однослівних, так і структурно складних, а також трансформація додавання семантично надлишкової фрази. Найменш поширеною адаптивною технікою, виявленою у нашій роботі, є трансформація лексико-семантичної генералізації, а саме заміна головного дієслова – присудку на позначення дій, що мають виконуватися сторонами, на дієслово, яке позбавлене семи «зобов'язання». Інші адаптивні техніки включають марковану тему, у якій дієприслівниковий зворот локалізується на початку фрази, у такий спосіб відволікаючи від агента-виконавця дії, а також синтаксичні трансформації транспозиції у поєднанні з модуляцією.

Ключові слова: перекладацька адаптація модальності, міжнародно-правовий дискурс, периферійні адаптивні техніки, тактика мітігації.

TRANSLATION TRANSFORMATIONS USED TO RENDER TRANSPORT BUSINESS TERMS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ВІДТВОРЕННІ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ТРАНСПОРТНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

L. O. SHEVCHUK, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Philology and Translation

Л. О. ШЕВЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземної філології та перекладу

E-mail: 00010705@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8113-0509>

National Transport University, Kyiv, Ukraine

Національний транспортний університет, Київ, Україна

Ya. O. MOZGHOVA, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Foreign Philology and Translation

Я. О. МОЗГОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу

E-mail: yaroslava.mozhova@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7696-5613>

National Transport University, Kyiv, Ukraine

Національний транспортний університет, Київ, Україна

L. O. VASYLKIVSKA, Senior Lecturer of the Department
of Foreign Philology and Translation

Л. О. ВАСИЛЬКІВСЬКА, старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу

E-mail: ludwawas@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3155-5626>

National Transport University, Kyiv, Ukraine

Національний транспортний університет, Київ, Україна

Abstract. Introduction. *In translation studies, the study of the English-Ukrainian translation peculiarities of terms in the field of transport business occupies a prominent place.*

Methods. *To establish lexical and grammatical transformations, to determine the peculiarities of the translation of transport business terms from English into Ukrainian.*

Results. *The analysis of the peculiarities of translation transformations usage in the reproduction of English terminology in the Ukrainian language, formed a corpus of terms in the field of transport business in English and their counterparts in the Ukrainian language. The material for the study was the texts of treaties, conventions, documentation of transport companies and their translation into Ukrainian.*

A separate stage of the study devoted to the analysis of the application of translation transformations in the translation of transport business terms from English into Ukrainian.

Among the means of translating the terms of the transport business are: equivalent translation; lexical transformations; grammatical transformations; lexical and grammatical transformations. Lexical transformations include: transcription transformation; lexical substitution transformation; addition.

Grammatical transformations include: permutation transformation; grammatical replacement. Lexico-grammatical transformations include: modulation transformation; descriptive translation; antonymous translation.

Among the means of translating terms, the most common is the transformation of permutation, 24% of examples. Equivalent translation is often used, 21% of examples. Less frequent are lexical substitution transformation, 13% of examples, transcription transformation, 11% of examples, modulation transformation, 11% of examples. The least used are grammatical substitution transformation, 7% of examples, descriptive translation transformation, 7% of examples, addition transformation, 4% of examples, antonymous translation transformation, 2% of examples.

Discussion. *Prospects for further exploration are seen in the study of the English-Ukrainian*

translation of multicomponent technical terms.

Keywords: *equivalent translation; lexical transformations; grammatical transformations; lexical and grammatical transformations, English terms, English-Ukrainian translation.*

Introduction. Among the most urgent problems of modern translation studies is the study of the English-Ukrainian translation of terms in the field of transport business, as English terms are both an important part of scientific and technical texts and one of the main problems of their translation. The translation of terms causes certain difficulties for the translator, due to the fact that in different countries in the world science and technology are constantly developing. This trend can be explained by the ever-increasing flow of English-language information from various fields of knowledge, as well as the processes of international integration and globalization.

Analysis of recent researches and publications. In recent decades, translation studies have been enriched by scientific researches on various aspects of scientific and technical literature translation, including the translation of terms. The Ukrainian scientists V. I. Karaban, A.Y. Kovalenko, T. Leleka [7], N. Ye. Lemish [8], S. A. Matvieieva [9], M.I. Mostovy, H. Onyshchak [10], R. Presner [11], M.L. Pysanko [12], O.V. Yankovets [1] and foreign linguists Y. Danyushina [2], L.D. Gold, L. Hareide [6], Ch. Laurén, M. Nordman, E.N. Malyuga [3], S.N. Orlova, T. Nazarova, Sinclair J.M. Preface, D. Biber [4], R. Reppen, M.S. Clavel [5], M.T. Cabré, I. P. Vainorenien [14], S. Vejdemo [15], J.C. Sager [13] made a significant contribution to the development of theory and practice of translation.

We all deal with the language every day and, without noticing it, make some changes in it, getting under the influence of a particular trend. Often we are not at all aware of the deep processes that occur in the language. We can say that some changes in it are so slow that most of its speakers are not aware of them. The most noticeable transformations are observed in the vocabulary, which rapidly reflects any phenomena in the society [6].

Despite the fact that terminology has repeatedly been studied to determine the semantic and structural features of the translation of transport business terms in English and Ukrainian within linguistic studies, taking into account these factors in translation requires further in-depth study.

Purpose of the research is to establish the linguistic features of English transport business terms and to analyze the peculiarities of its conveyance into Ukrainian using lexical transformations.

Methods of research. Although the terms have been the subject of researches by many experts, translation transformations within the translation of transport business terms from English into Ukrainian require further investigation. Among the means of translating the transport business terms are the following: equivalent translation; lexical transformations; grammatical transformations; lexico-grammatical transformations.

The list of corresponding English transport business terms, which will be divided into terminological groups, is provided.

Therefore, during the research it was singled out the use of such means of translation as:

1. Equivalent translation:

(1). *If the person entitled directs that the excess load be forwarded to the same destination station as the main load or to another destination station, or directs that it be returned to the forwarding station, the excess load shall be treated as a **separate consignment**.*

*Якщо уповноважена особа направляє надлишковий вантаж на ту ж саму станцію призначення, що і основний вантаж, або на іншу станцію призначення, або направляє його назад на станцію пересилання, надлишковий вантаж розглядається як **окрема партія**.*

In the example cited above, such a term as **separate consignment** is used, during the reproduction of which an equivalent translation was used: **окрема партія**.

(2). *The tariffs must indicate all the special conditions applicable to the carriage, in particular the information necessary for calculating carriage and supplementary charges and, where appropriate, the conditions governing **the conversion of currencies** (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).*

У тарифах повинні бути вказані всі

особливі умови, застосовні до перевезення, зокрема інформація, необхідна для розрахунку транспортних і додаткових зборів, і, при необхідності, умови, що регулюють **конвертацію валют**.

As the source text shows, such a term of the transport business as **conversion of currencies** is used with an equivalent – **конвертацію валют**.

(3). § 4 Two or more States, by special agreement, or two or more railways by supplementary provisions or by **tariff clauses**, may agree on terms derogating from the Uniform Rules for the following types of consignments (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

§ 4 дві або більше держав за спеціальною угодою або дві або більше залізниць відповідно до додаткових або **тарифних положень** можуть домовитися про умови, що відступають від єдиних правил для наступних видів вантажів.

In the example cited above, such a term as **tariff clauses** is used, during the reproduction of which an equivalent translation was used: **тарифних положень**.

(4). d) substances and articles which are not acceptable for carriage under the Regulations concerning the international carriage of dangerous goods by rail (**RID**) (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

d) речовини і вироби, які не допускаються до перевезення відповідно до Правил, що стосуються міжнародного перевезення небезпечних вантажів залізничним транспортом (**МПОГ**).

This example includes the transport business abbreviation (**RID**). In translation, the abbreviation was transcribed and its equivalent in the Ukrainian language was given: (**МПОГ**).

2. Lexical transformations: among them are the following:

–Transcribing:

(5). Article 2 Exceptions from scope § 1 Consignments between sending and destination stations situated in the territory of the same State, which pass through the territory of another State only in transit, shall not be subject to the Uniform Rules (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Стаття 2: виключення зі сфери

застосування § 1. Вантажі між станціями відправлення і призначення, розташованими на території однієї і тієї ж держави, які проходять через територію іншої держави тільки **транзитом**, не підпадають під дію однакових правил.

In this case, the transcribing of such a term of the transport business as **transit – транзит** is used.

(6). § 3 In the case of **express parcels** traffic, railways may, by tariff clauses, agree on special provisions in accordance with the Regulations concerning the international **carriage of express parcels by rail (RIEX)**, Annex IV to the Uniform Rules (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

§ 3 у разі перевезення **експрес-відправлень**, за допомогою тарифних положень, залізниці можуть узгодити спеціальні положення відповідно до Правил, що стосуються міжнародного перевезення **експрес-відправлень залізницею (RIEX)**, додаток IV до єдиних правил.

During the translation of the terms **express parcels traffic, carriage of express parcels by rail (RIEX)**, such an element as **express** in Ukrainian translation is transcribed: **експрес-відправлень, експрес-відправлень залізницею (RIEX)**. Also, it should be noted that the abbreviation **RIEX** was not conveyed in translation; it was used in the original form.

(7). **Telematics** are also a part of your technology toolkit (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Телематика також є частиною вашого технологічного інструментарію.

When translating the term **telematics**, the use of transcribing **телематика** is also observed.

– Lexical substitution:

(8). The provisions in force in each State shall determine the circumstances in which the railway must ascertain the mass of the goods or the number of packages and the **actual tare of the wagons** (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Положення, що діють у кожній державі, визначають обставини, за яких залізниця повинна визначити масу вантажу або кількість упаковок і **фактичну тару вагонів**.

When translating the term **the actual**

tare of the wagons, the use of lexical substitution is observed, given that the lexeme **actual**, which according to the dictionary definition denotes "**existing or occurring at the time**", "**not false or apparent**". However, it is translated by such a lexical unit as **фактична**. Thus, it can be concluded that lexical substitution is used.

b) **funeral consignments, railway rolling stock running on its own wheels, live animals and consignments the carriage of which presents special difficulties by reason of their dimensions, their mass or their packaging: subject to the conditions laid down in the supplementary provisions** (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

б) **Похоронні вантажі, залізничний рухомий склад, що пересувається на власних колесах, живі тварини і вантажі, перевезення яких представляє особливі труднощі через їх розміри, масу або упаковку: при дотриманні умов, викладених в додаткових положеннях.**

When translating the complex term **railway rolling stock running**, the component **running** is conveyed by means of the lexical unit **пересувається**. According to the dictionary, **running** denotes "**the action of running**", "**physical condition for running**", "**having a chance to win a contest**". However, it is translated by such a lexical unit as **пересувається**. Thus, the lexical substitution was used.

(9). *The percentage of **fleets** who saw truck driver availability decrease, particularly in the spot market, was similarly high at 57%. All told, only 14% of **fleet** surveyed recorded an increase in driver availability* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Відсоток автопарків, в яких спостерігалось зниження кількості працюючих водіїв вантажівок, особливо на спотовому ринку, був також високий і склав 57%. В цілому, тільки 14% опитаних автопарків зафіксували збільшення працюючих водіїв.

In this example the automotive term **fleets**, is translated by means of the lexical substitution: **автопарк**.

– Supplement:

(10). *The burden of proof of **defective loading** shall rest upon the railway* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel

Savings, URL).

Витрати, що виникли внаслідок дефективного завантаження вантажу, лягають на залізницю.

Such a complex term in the field of transport business as **defective loading** with the use of supplement is used in the example (the lexical unit **вантаж** was added): **дефективного завантаження вантажу.**

(11). *Documents for completion of administrative formalities. **Customs seals*** (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Документи для завершення адміністративних формальностей. Митні пломби та печатки.

Such a term as **Customs seals** is used in the example. Within the translation, in Ukrainian such a translation as **Митні пломби та печатки** is used, which indicates the use of supplement, because the lexical unit **пломби** was added.

3. Grammatical transformations: inversions and grammatical substitutions

– Inversions:

(12). *If different **load limits** are in force on the lines traversed, the lowest load limit shall be applicable to the whole route* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Якщо на пересічних лініях діють різні обмеження навантаження, то для всього маршруту застосовується мінімально допустимий показник навантаження.

In this example such a term of transport business, as **load limits** is provided. In the process of translation, the word order within the term is changed: **обмеження навантаження**. Thus, it can be concluded that the inversion was provided.

(13). *Without prejudice to the payment of surcharges under Article 24, the excess load shall be charged for the distance covered in accordance with the **carriage charges** applicable to the main load* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

З метою запобігання сплати додаткових комісій, відповідно до статті 24, плата за наднормативний вантаж стягується за пройдену відстань відповідно до Тарифів за перевезення, що застосовуються до основного вантажу.

In this case, the transport business term **carriage charges** is used; the substitution is applied, given that the word order within the term

was changed: **тарифів за перевезення**.

(14). *If the contents of the consignment are examined for this purpose, **the consignor or the consignee**, according to whether the verification takes place at **the forwarding station or the destination station**, shall be invited to be present* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Якщо вміст відправлення перевіряється з цією метою, **відправнику або одержувачу**, залежно від того, чи проводиться перевірка на **станції відправлення або станції призначення**, пропонується бути присутнім на процедурі перевірки.

In this case, such terms in the field of transport business as **the forwarding station or the destination station** are used; the substitution is applied, given that in Ukrainian the word order is changed: **станції відправлення або станції призначення**.

Also, such terms as **the consignor or the consignee** are used in the example, which were conveyed by means of Ukrainian equivalents: **відправнику або одержувачу**.

(15). *The transit periods shall be specified either by agreement between the railways participating in the carriage, or by the international tariffs applicable from the forwarding station to the destination station* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Терміни транзиту визначаються або угодою між залізницями, які беруть участь у перевезенні, або міжнародними тарифами, що діють від станції відправлення до станції призначення.

As the example shows, the term **the transit periods** is conveyed as **терміну транзиту**. Thus, the substitution is applied because the word order was changed.

(16). *If weighing by the railway, after the contract of carriage has been made, reveals a difference, the mass ascertained by the forwarding station or, failing that, the mass declared by the consignor, shall still be the basis for calculating **the carriage charges*** (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

У випадку, якщо зважування на залізниці після укладення договору перевезення виявить різницю, маса, встановлена відправною станцією, або, в

іншому випадку, маса, заявлена відправником, як і раніше буде основою для розрахунку **комісії за перевезення**.

In this example such a term of the transport business as **the carriage charges** is used; in its translation the substitution was applied because the word order was changed: **комісії за перевезення**.

(17). *Yet some are more obvious than others, such as **engine efficiency and aerodynamics*** [7].

Тим не менш, деякі з них більш очевидні, ніж інші, такі як **ефективність двигуна і аеродинаміка**.

In this case, such terms of the transport business as such as **engine efficiency and aerodynamics** are used; in translation the substitution was applied because the word order was changed: **ефективність двигуна і аеродинаміка**.

(18). *But others are more nuanced, such as **oil viscosity and tire style and usage*** [15].

Але інші мають більше нюансів, таких як **в'язкість масла, стиль і використання шин**.

In this example such terms as **oil viscosity and tire style and usage** are used. When translating them, the substitution was used, given that the word order was changed: **в'язкість масла, стиль і використання шин**.

– Grammatical Replacement:

(19). *Any contracting party may require that **traffic in transit** through its territory be entered at the proper custom house, but, except in cases of failure to comply with applicable customs laws and regulations* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Будь-яка Договірна сторона може вимагати, щоб **транзитні перевезення** через її територію здійснювалися на відповідній митниці, але, за винятком випадків недотримання застосованих митних законів і правил.

The example includes such a term in the field of transport business as **traffic in transit**, which is translated by means of grammatical replacement, so that the noun **transit** is conveyed by means of the Ukrainian adjective **транзитні** – **транзитні перевезення**. Thus, grammatical substitution is used.

(20). *Shipper warrants that any*

article(s) in the shipment is properly described on **the air waybill** and that the shipment is packed to insure safe transportation with ordinary care in handling (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Вантажовідправник гарантує, що будь-який товар (у) у відправленні належним чином описаний в авіанакладній і що вантаж упакований для забезпечення безпечного транспортування зі гарантованою обережністю при транспортуванні.

In this case, such a transport business term as **air waybill** is used. When translating it, the grammatical replacement is used, given that in Ukrainian the complex term is replaced by monosyllabic: **авіанакладна**.

4. Lexico-grammatical transformations:

– Modulation:

(21). *consignments under cover of a negotiable document* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Вантажі, перевезення яких керується оборотним документом.

The use of modulation is provided in the example, given that the elements of the complex term **under cover** are conveyed as **перевезення яких керується**. Therefore, it can be concluded that the semantic development in the translation of original terms is used.

(22). *Any contracting party shall, however, be free to maintain its requirements of direct consignment existing on the date of this Agreement, in respect of any goods in regard to which such direct consignment is a requisite condition of eligibility for entry of the goods at preferential rates of duty or has relation to the contracting party's prescribed method of valuation for duty purposes* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Однак будь-яка Договірна сторона може зберігати свої вимоги щодо прямого відправлення, що діють в рамках цієї Угоди, щодо будь-яких товарів, щодо яких така пряма відправка є необхідною умовою права на ввезення товарів за пільговими ставками мита або має відношення до запропонованого Договірною Стороною методу оцінки для нарахування суми сплати мита.

Such a term of the transport business as **duty purposes** is used in the example, in

the translation of which the modulation is applied; the meaning of the term is given: **нарахування суми сплати мита**. Also, it should be noted that the term **at preferential rates** is translated by means of the Ukrainian equivalent: **за пільговими ставками**.

(23). *Should you use corner protectors?*

Чи слід Вам використовувати кутові амортизатори для захисту вантажу?

In this example, the term **corner protectors** is reproduced as **кутові амортизатори для захисту вантажу**. Thus, the modulation is applied in the translation because the meaning of the terms is revealed.

– Descriptive Translation:

(24). *214 ANALYTICAL INDEX OF THE GATT* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

214 АНАЛІТИЧНИЙ ІНДЕКС ГАТТ (Генеральної угоди з тарифів і торгівлі)

In the given example, such a translation method as descriptive translation is used. In Ukrainian translation, the abbreviation **GATT** is defined: **ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі)**.

(25). *You will get the most out of a gallon of fuel when you are running at high torques and lower RPMs* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Ви отримаєте максимальну віддачу від галону палива, коли будете працювати на високих крутних моментах і більш низьких обертах.

In this example the descriptive translation is used; the abbreviation **RPMs** was also defined in Ukrainian: **оберти**.

- Antonymous translation:

(26). *Demand has simply spiked way too much over the past year as the great economic bounce back has progressed* (A Trucker's Guide to Incredible Fuel Savings, URL).

Попит просто занадто сильно зріс за останній рік у міру того, як тривав значний економічний регрес.

When translating the passage **the great economic bounce back has progressed**, the antonymous translation is applied: in the source text it means "**progress of economic decline**"; however, the construction **has progressed** is

conveyed by means of *резпец* in the translation. Thus, the antonymous translation is used.

Results of the research and their discussion. Thus, among the means of translation of transport business terms the following are distinguished: equivalent translation; lexical transformations; grammatical transformations; lexico-grammatical transformations.

At the end of the study the quantitative characteristics of the obtained results is provided. Among the means of translation of transport business terms are the following: equivalent translation; lexical transformations; grammatical transformations; lexico-grammatical transformations.

Lexical transformations include: transcribing; lexical substitution; supplement.

Grammatical transformations include: substitution; grammatical replacement.

Lexico-grammatical transformations include: modulation; descriptive translation; antonymous translation.

Thus, among the means of translating the terms of the transport business, the most common is the substitution, which was applied in 24% of examples. Furthermore, the equivalent translation is often used, which was used in 21% of the examples. Less

frequent are such means of translation as lexical substitution transformation, which was used in 13% of examples, transcribing – 11% of examples, modulation – 11% of examples. The least used are such transformations as grammatical replacement, which was used in 7% of examples, descriptive translation – 7% of examples, supplement – 4% of examples, antonymous translation – 2% of examples.

The prevalence of substitution can be explained by the fact that the grammatical and syntactic systems of Ukrainian and English differ considerably from each other, which necessitates the use of substitutions.

Conclusions and future perspectives. The translation of transport business terms remains particularly actual for the domestic and world economy development, because adequate translation improves the communication processes in both business and science. When translating the terms of transport business from English into Ukrainian, the main translation tools are lexical and grammatical transformations which lead to adaptation of the text to the realities of target language.

The prospects for further investigations are foreseen in the researches of the English-Ukrainian translation of complex terms related to various technical subjects.

Список використаних джерел

1. Янковець О. В. Англійська термінологія як різновид спеціальної лексики. Парадигма пізнання: гуманітарні питання, 2017. № 1(21). С. 2–9.

2. Danyushina Y. Business Linguistics – A New Interdisciplinary Synergy. International Journal of Arts & Sciences. 2011. 4. 18. P. 177–186.

3. Malyuga E. N., Orlova S. N. Linguistic Pragmatics of Intercultural Professional and Business Communication. Springer, 2017. 145 p.

4. Biber D., Reppen R. The Cambridge handbook of English corpus linguistics (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics). Cambridge & New York: Cambridge University Press, 2015. 204 p.

5. Clavel M. S. F. Corpus Linguistics and its Applications in Higher Education. Revista Alicantina de Estudios Ingleses, 2010. 23. P. 51–67.

6. Hareide L. Comparable parallel corpora. A critical review of current practices

in corpus-based translation studies. In Parallel Corpora for Contrastive and Translation Studies: New resources and applications. Irene Doval and M. Teresa Sánchez Nieto (eds). [Studies in Corpus Linguistics 90]. Amsterdam: John Benjamins, 2019. pp.19–38.

7. Leleka T., Ivanenko N. Angloamerican Loanwords Use in the Ukrainian Student Slang / Laplage em Revista (International). 2021, Volume 7, n. Extra D. Spain, 2021. pages: 163-174.

8. Lemish N. Ye., Aleksieieva O. M., Denysova S. P., Matvieieva S. A., Zernetska A. A. Linguistic Corpora Technology as a Didactic Tool in Training Future Translators. Information Technologies and Learning Tools. Vol. 79, № 5, 2020. P. 242–259. DOI: 10.33407/itlt.v79i5.3626.

9. Matvieieva S., Zernetska A., Lemish N. English Cognitive Verbs and their Translation into Ukrainian: a Corpus-Based Approach. SLAVIA časopis pro slovanskou filologii. 2021. Ročník 90, sešit 4. P. 453–476

10. Onyshchak H., Koval L., Vazhenina O., Bakhov I., Povoroznyuk R., Devitska A. Cognitive and Neurolinguistic Aspects of Interpreting. *Brain. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 2021. P. 224-237. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/246>
11. Presner, R., Tsolyk, N., Vanivska, O., Bakhov, I., Povoroznyuk, R., & Sukharieva, S. Cognitive and Semiotic Model of Translation. *Postmodern Openings*, 12 (3Sup1), 2021. P. 125-142. <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/355>.
12. Pysanko M. L., Martynenko O. Ye. Moodle as a means of teaching prospective interpreters via e-course on listening comprehension in English. *Information Technologies and Learning Tools*, 75(1), 2020. P. 237–252. <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.2644>.
13. Sager J. C. *Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins Publishing, 1990. P.3.
14. Vainorenien, I. P., Lemish, N. Y. Multidisciplinary Aspects of Causality as an Ontological and Epistemological Category. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (1), 2020. P. 305-314. <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2472>.
15. Vejdemo S., Hörberg T. Semantic factors predict the rate of lexical replacement of content words. *PLoS one*, 2016, 11 (1). Available at: https://www.researchgate.net/publication/292153056_Semantic_Factors_Predict_the_Rate_of_Lexical_Replacement_of_Content_Words. Access: May 04, 2021.

References

1. Yankovets', O. V. (2017). Anhliys'ka terminolohiya yak riznovyd spetsial'noyi leksyky. [English terminology as a kind of special vocabulary]. *Paradyhma piznannya: humanitarni pytannya*, № 1(21). 2–9.
2. Danyushina, Y. (2011). *Business Linguistics – A New Interdisciplinary Synergy*. *International Journal of Arts & Sciences*, 4.18. 177–186.
3. Malyuga, E. N., Orlova, S. N. (2017). *Linguistic Pragmatics of Intercultural Professional and Business Communication*. Springer, 145.
4. Biber, D., Reppen, R. (2015). *The Cambridge handbook of English corpus linguistics* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics). Cambridge & New York: Cambridge University Press, 204.
5. Clavel, M. S. F. (2010). Corpus Linguistics and its Applications in Higher Education. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 23. 51–67.
6. Hareide, L. (2019). Comparable parallel corpora. A critical review of current practices in corpus-based translation studies. In *Parallel Corpora for Contrastive and Translation Studies: New resources and applications*. Irene Doval and M. Teresa Sánchez Nieto (eds). [Studies in Corpus Linguistics 90]. Amsterdam: John Benjamins. pp.19–38.
7. Leleka T., Ivanenko N. (2021). Angloamerican Loanwords Use in the Ukrainian Student Slang / Laplage em Revista (International). 2021, Volume 7, n. Extra D. Spain, pages: 163-174.
8. Lemish, N. Ye., Aleksieieva, O. M., Denysova, S. P., Matvieieva, S. A., Zernetska, A. A. (2020). Linguistic Corpora Technology as a Didactic Tool in Training Future Translators. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 79. № 5, 242–259. DOI: 10.33407/itlt.v79i5.3626.
9. Matvieieva, S., Zernetska, A., Lemish, N. (2021). English Cognitive Verbs and their Translation into Ukrainian: a Corpus-Based Approach. *SLAVIA časopis pro slovanskou filologii*. Ročník 90, sešit 4. P. 453–476 (Czech).
10. Onyshchak, H., Koval, L., Vazhenina, O., Bakhov, I., Povoroznyuk, R., Devitska, A. (2021). Cognitive and Neurolinguistic Aspects of Interpreting. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 12(4), 224-237. <https://doi.org/10.18662/brain/12.4/246>.
11. Presner, R., Tsolyk, N., Vanivska, O., Bakhov, I., Povoroznyuk, R., Sukharieva, S. (2021). Cognitive and Semiotic Model of Translation. *Postmodern Openings*, 12 (3Sup1), 125-142. <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/355>.
12. Pysanko, M. L., Martynenko, O. Ye. (2020). Moodle as a means of teaching prospective interpreters via e-course on listening comprehension in English. *Information Technologies and Learning Tools*, 75 (1), 237–252. <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.2644>.
13. Sager, J. C. (1990). *Practical Course in Terminology Processing*, Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins Publishing, 3.

14. Vainorenne, I. P., Lemish, N. Y. (2020). Multidisciplinary Aspects of Causality as an Ontological and Epistemological Category. *Journal of History Culture and Art Research*, 9 (1), 305-314. <https://doi.org/10.7596/taksad.v9i1.2472>.

Semantic factors predict the rate of lexical replacement of content words. *PLoS ONE*, 11 (1). Available at: https://www.researchgate.net/publication/292153056_Semantic_Factors_Predict_the_Rate_of_Lexical_Replacement_of_Content_Words. Access: May 04, 2021.

15. Vejdemo, S., Hörberg, T. (2016)

Анотація. Актуальність. У перекладознавстві чільне місце посідає вивчення особливостей англо-українського перекладу термінів сфери транспортного бізнесу.

Мета — встановити лексико-граматичні трансформації, визначити особливості перекладу термінів бізнесу транспортної сфери з англійської мови на українську.

Результати. Здійснено аналіз особливостей використання перекладацьких трансформацій при відтворенні англійської термінології українською мовою, сформовано корпус термінів сфери транспортного бізнесу англійської мови та їх відповідників в українській мові. Матеріалом для дослідження стали тексти договорів, конвенцій, документації транспортних компаній та їх переклад українською мовою.

Окремий етап дослідження присвячено аналізу застосування перекладацьких трансформацій у рамках перекладу термінів бізнесу транспортної сфери з англійської мови на українську.

Серед засобів перекладу термінів транспортного бізнесу виокремлено: еквівалентний переклад; лексичні трансформації; граматичні трансформації; лексико-граматичні трансформації. Лексичні трансформації включають: трансформацію транскрибування; трансформацію лексичної заміни; додавання.

Граматичні трансформації включають: трансформацію перестановки; граматичної заміни. Лексико-граматичні трансформації включають в себе: трансформацію модуляції; описового перекладу; антонімічного перекладу.

Серед засобів перекладу термінів найбільш вживаною є трансформація перестановки, 24% прикладів. Частовживаним є еквівалентний переклад, 21% прикладів. Менш частотними є трансформація лексичної заміни, 13% прикладів, трансформація транскрибування, 11% прикладів, трансформація модуляції, 11% прикладів. Найменш вживаними є трансформація граматичної заміни, 7% прикладів, трансформація описового перекладу, 7% прикладів, трансформація додавання, 4% прикладів, трансформація антонімічного перекладу, 2% прикладів.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні англо-українського перекладу багатокomпонентних технічних термінів.

Ключові слова: еквівалентний переклад; лексичні трансформації; граматичні трансформації; лексико-граматичні трансформації, англійські терміни, англо-український переклад.

**SPECIFICS OF RENDERING POSITIVE POLITENESS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN
TRANSLATIONS OF ENGLISH BUSINESS LETTERS
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ ВВІЧЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ТА
РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ**

Y. CHUN, Senior Lecturer of the Russian language department of
Hainan Tropical Ocean University

Я. ЧУНЬ, старший викладач кафедри російської мови,
Хайнаньський тропічний морський університет
E-mail: ycvesna@163.com

<https://orcid.org/0000-0003-3327-9522>

*Хайнаньський тропічний морський університет, Санья, Кумай
Hainan Tropical Ocean University, Sanya, China*

I. V. KHABAROVA, Ph.D in Philological Sciences,
Senior Lecturer of the Russian language department
of Hainan Tropical Ocean University,

I. В. ХАБАРОВА, кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри російської мови
E-mail: irrina79@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-6974-0187>

*Хайнаньський тропічний морський університет, Санья, Кумай
Hainan Tropical Ocean University, Sanya, China*

Abstract. *The paper focuses on the analysis of transformations aimed at rendering the strategies of positive politeness in Ukrainian and Russian translations of English based business correspondence. The research purpose consists in revealing the markers of intensification and de-intensification of positive politeness. To achieve the purpose, the paper has applied the methodology composing of the methods of descriptive analysis, elements of comparative translation analysis as well as the explanatory tools of pragmatic analysis within the framework of "face and politeness" theory. The major findings refer to the identification of the translation transformations that affect the change in the scale of positive politeness towards its decrease or intensification. The transformations-based intensification of positive politeness is much less frequent than its weakening in favor of the negative politeness of "distance". This feature can be explained by the specifics of the genre of business correspondence characterized by stability, tradition, standardization, accuracy, objectivity, specificity, conciseness, lack of imagery and emotionality. The group of transformations, which de-intensify positive politeness, include the addition of "honorific" adjectives Шановний and Уважаемый – often in combination with honorific lexemes пане or господин; the grapho-stylistic foregrounding of the pronoun as capitalized; the syntactic-grammatical re-categorization of a two-member sentence into a definite-personal sentence in combination with the syntactic transformation of omission of subject – personal pronoun and a part of the predicate, which distance the subject from his / her own discourse thus decreasing the scale of positive politeness as the politeness of proximity; grammatical transformation of the replacement of perfect time has been with the present simple. Intensifiers of positive politeness involve the omission of the modal verb should and grammatical re-categorization of the conditional into future tense – since both the modal verb and the conditional structure are hedges of varying complexity, and are considered markers of negative politeness; accordingly, their omission in translation results in a decrease in negative and an increase in positive politeness.*

Key words: *positive politeness, business letter, translation, transformations, intensifier, de-intensifier.*

Introduction. With the development of international business, a huge role is assigned to the translation of official business correspondence. The study of strategies of both negative and positive politeness in business communication is an important area

of pragmatic linguistic research as it is related to the problem of improving the efficiency and optimization of communication in the business environment. This issue acquires special significance in the intercultural perspective, allowing to clarify the differences

in the communicative patterns of representatives of various business linguistic cultures since culture is reflected in the mind of a person and determines the features of his / her behavior in different spheres of communication, including institutional one. Differences in verbal and non-verbal communication of people belonging to different cultures can lead to misinterpretation of attitudes, intentions of communication partners and their non-verbal signs. A significant part of verbal and non-verbal communication, both in everyday and institutional interactions, is determined by the strategies and maxims of politeness, which, despite the universal nature of the principle of politeness, have a national specific of their expression.

The underlying cause of differences in communicative behavior is the type of culture to which the interlocutors belong. The type of culture, including business culture, determines the characteristics of business communication, social and communicative norms, rules of business interaction. If the British and Americans belong to monoactive (monochrome) types of business cultures, which are characterized by low-context communication, individualism and "masculinity", then Ukrainians and Russians in their behavior in business gravitate towards polyactivity, collectivism and "femininity" of culture. Accordingly, such differences in the types of business cultures affect the choice of means of business communication, including such its written variety as business correspondence.

The problem of rendering the strategies of both positive and negative politeness in Ukrainian and Russian translations of English-based business letters has not yet been the subject of analysis either within the linguistic or translation studies frameworks, which determines the scientific relevance and novelty of this paper.

Analysis of recent research and publications. The theoretical basis of the article includes research on the theory of positive politeness, studies on the isomorphism and allomorphy of the positive politeness devices in languages under consideration as well as investigations on the specifics of English commercial style.

Over the past 30-35 years, a large number of articles and monographs have

appeared on the issues of politeness, including in different cultures. It is no coincidence, in this regard, that the world-famous journal "Journal of Pragmatics" devotes to this topic both special issues (14:2, 21:5), and many separate articles [20; 24; 25]. In the most recent years, the issue of politeness strategies, including in different cultures, are invariable focus in the monographs by authoritative foreign researchers [6; 9; 10; 11; 13; 19; 21; 23].

Analysis of research on the pragmatic theory of politeness [7; 8; 11; 12], and its practical application in various types of discourse [6; 10; 16; 18; 19] allows us to formulate the definition of politeness as a face-saving balance between proximity and distance aimed at avoiding face threatening acts. If negative politeness is focused on creating distance, which is expressed by linguistic means of hedging and polite pessimism [8, p. 129], then positive politeness is focused on demonstrating closeness and interest in the interlocutor. It is a politeness that demonstrates indifference, solidarity, and togetherness. 15 strategies of positive politeness, singled out by scientists [8], primarily focuses on the assertion of commonality; belonging to the "inner" group; manifestation of cooperation between communicators and movement towards the wishes of the addressee. The strategies of positive politeness are primarily viewed in this paper from sociopragmatic approach – being conceptualized within cross-cultural and intercultural pragmatics considering contexts of business environment and the interconnections between context and culture [17; 20; 23-25].

Of particular interest for solving the problems of our research are studies, albeit very few, revealing the isomorphism and allomorphy [11; 12; 21] of the means to convey the strategies and maxims of positive and negative politeness, including in business correspondence. Promising for this paper is the research exploring the iconic and indexing properties of the strategies of politeness in signifying a certain situational connotatum, together with other sign-like pragmatic devices [15].

However, in the translation aspect, the problem of rendering the strategies of positive politeness of English-language business correspondence in Ukrainian and Russian target texts is being solved for the first time.

English commercial style, including in its translation facet has been conceptualized by a number of scientists, including Jo. Angouri [5], D. Archer et al [6], P. Shvanyukova [22], etc. In particular, the researchers attempted to analyze the English letters technicalities and their associating difficulties in translations into other languages as well as to examine the politics of language use at work via a critical sociolinguistic approach.

The purpose of this paper consists in revealing the markers of politeness in Ukrainian and Russian translations of English-based business letters. The purpose is specified by the following tasks:

(1) To identify the markers of positive politeness in English business correspondence and its Ukrainian and Russian translations.

(2) To reveal and analyze the translation transformations, which result in certain intensification in target texts of positive politeness strategies of the source texts.

(3) To identify transformations resulted in de-intensification in target texts of positive politeness strategies of the source texts.

Methods of research. The data analyzed in this paper include 10 English-based business letters and their translations into Ukrainian and Russian taken from textbooks and guidelines for business English [1-4].

To realize the aim set in the paper, the following methods have been used: (a) the explanatory tools of pragmatic analysis within the framework of "face and politeness" theory – to identify the markers of positive politeness in source and target business correspondence added by (b) descriptive analysis – to describe translation transformations used in the target Ukrainian and Russian texts; (c) elements of method of comparative translation analysis – to compare the scale of positive politeness in English-based business letters and their Ukrainian and Russian translations.

Results of the research and their discussion. Business correspondence in both source and target languages contains the different markers of positive politeness. The way of their translation from analytical English into synthetic Ukrainian and Russian can influence the change in the scale of such politeness.

The analysis of the data showed that various types of transformations used in

translation of English business letters into Ukrainian or Russian can result either in the strengthening or, vice versa, in the weakening of positive politeness strategies.

Weakening of the degree of positive politeness is provided by adding "honorific" part-adjective with connotations of honor and respect, due to which the positive politeness connotated in the original text by *Dear* address is transformed in the target text into negative politeness forms *Шановний* and *Уважаемый* – often in combination with the addition of honorific lexemes *пане* or *господин*.

In addition, Ukrainian translations apply the grapho-stylistic foregrounding of the pronoun *Ви / Вы, Ваш* as capitalized, thus connotating respect and esteem to the addressee.

Dear Mr. Michalov,

Thank you for your letter dated September 1, 2007 concerning your order for consignment of peat moss [1]

Шановний пане Міхальов!

*Дякуємо за **Ваш** лист від 1 вересня 2007 року щодо Вашого замовлення на партію торфу [1].*

In Russian business letters, the greeting formula will look like this: *Уважаемый господин Михалев!* Besides, in business correspondence in Ukrainian and Russian, it is customary to address the addressee by name and patronymic, which also increases the communicative distance and conveys the connotations of deference and esteem towards a business partner. Accordingly, lexical semantic transformations replacing adjective *Dear* with Ukrainian and Russian honorifics de-intensify the positive politeness strategy in favor of negative politeness.

While the first group of positive politeness de-intensifiers implements the negative-politeness strategy of emphasizing respect for the business correspondence partner, the second group of tools, discussed below, reinforces another basic negative-polite strategy of distancing from the interactant.

Among such means of positive politeness de-intensifiers, the paper identifies the syntactic-grammatical transformation of a two-member sentence into a one-member definite-personal sentence in combination with the syntactic transformation of omission of subject – personal pronoun and a part of the predicate.

We are grateful to receive information about the new advertising design of our courses [2]. –

З вдячністю підтверджуємо отримання інформації стосовно нового дизайну реклами наших курсів [2].

We acknowledge receipt of your letter dated September 2, 2007 [2]. –

Підтверджуємо отримання Вашого листа від 2 вересня 2007). [2]

In accordance with the agreement reached during our recent meeting, we send you our price list [3].

В соответствии с соглашением, достигнутым во время нашей недавней встречи, высылаем вам наш прайс-лист [3] (Відповідно до угоди, досягнутої під час нашої нещодавньої зустрічі, надсилаємо вам наш прайс-лист).

These transformations weaken the degree of expression of positive politeness, as they deprive the sentence of the phrasal subject, thus "removing" the subject from performing his / her own communicative actions.

Some transformations identified in above translations do not affect the scale of positive politeness. Among such transformations there are the transformation of addition of lexical unit *підтверджуємо* as well as a part-of-speech re-categorization of the infinitive form of the verb *to receive* into noun *отримання* and adjective *advertising* into a noun *дизайну*.

The transformation of syntactic-grammatical recategorization of the sentence type is often combined in Ukrainian and Russian translations of English-language letters with a complex of other translation tools.

So, the fragment below displays the transformation of the double omission of the personal pronoun *we*, added by the replacement of the analytical form of the future tense with a synthetic one (*will be able* – *сможем*), transposition (*will be able to be useful to you* – *сможем быть вам полезными*) and lexical-semantic transformation of meaning differentiation – with the replacement of the verb with the meaning «believe» by the verb with the denotative seme «hope» (*верим*).

We believe that in the future we will be

able to be useful to you.

Верим, что в будущем сможем быть вам полезными [4].

Among other markers of de-intensification of positive politeness, the paper identifies grammatical transformation of the replacement of perfect time *has been* on the present simple *работает*, which reduces the degree of positive politeness, because perfect times demonstrate effectiveness and, accordingly, can be considered a separate marker of positive politeness.

Similar transformations should be expected when translating a letter into Ukrainian, since such transformations are based on the "system-linguistic" features of the Slavic languages, using synthetic forms of verbs instead of analytical ones: Віримо, що у майбутньому зможемо вам бути корисними.

The transformation that does not affect the de-intensification of positive politeness strategies is, in the above example, the formal-syntactic transposition consisting in a change in word order. In particular, instead of *to be useful to you*. Ukrainian translation uses *быть вам полезными*.

At the same time, the example below shows that the phrasal subject is not always omitted in Ukrainian and Russian translations of English-language business correspondence and can be equivalently reproduced.

We are pleased to inform you that this company enjoys an excellent reputation and has been in business since 1985. –

Мы рады сообщить Вам, что эта компания пользуется отличной репутацией и работает с 1985 года [4] (Ми раді повідомити Вам, що ця компанія має відмінну репутацію і працює з 1985 року).

However, the target text uses a syntactic-grammatical transformation of the replacement of the analytical form of the verb with a synthetic one with a change of the perfect tense into the present simple. In addition, the syntactic transformation of adding a lexical unit is used: *has been in business* is replaced by *работает*. The intensification or de-intensification of positive politeness is also not affected by the grammatical transformation of the case replacement – objective into instrumental: *enjoys an excellent reputation* is replaced by

пользуется отличной репутацией.

Means of de-intensification of positive politeness strategies in Ukrainian and Russian

translations of English-language business correspondence are represented by a Table 1.

Transformations affecting the de-intensification of positive politeness	Transformations-based negative politeness strategies
addition of honorific adjective	strategy for emphasizing deference to a business correspondence partner
addition of honorific noun	strategy for emphasizing deference to a business correspondence partner
capitalization of the personal pronoun	strategy for emphasizing deference to a business correspondence partner
syntactic-grammatical re-categorization of a two-member sentence into a definite-personal sentence	strategy of distancing from the interactant
syntactic transformation of omission of subject – personal pronoun and a part of the predicate,	strategy of distancing from the interactant
syntactic-grammatical replacement of perfect time by the present simple with a lexical unit omission.	strategy of distancing from the interactant

Table 1. Markers of de-intensification of positive politeness in Ukrainian and Russian translations of English-based business letters

Transformations that do not affect the de-intensification of positive politeness is

displayed by the Table 2.

Transformations not affecting the de-intensification of positive politeness in favor of negative politeness
formal-syntactic transformation of transposition
syntactic transformation of addition of a lexical unit
grammatical transformation of the case replacement
the replacement of the analytical form of the verb with a synthetic one
a part-of-speech re-categorization of the infinitive form of the verb into a noun
a part-of-speech re-categorization of the adjective into a noun

Table 2. Transformations not affecting the de-intensification of positive politeness

In addition to de-intensifiers of positive politeness, the article reveals markers of intensification of this type of politeness. The intensification of positive politeness resulted from the application of translation transformations is much less frequent than the weakening of such politeness of "proximity" in favor of the negative politeness of "distance".

This feature can be explained, in our opinion, by the specifics of the genre of business correspondence characterized by stability, tradition, standardization, accuracy, objectivity, specificity, conciseness, lack of imagery and emotionality.

In particular, intensifiers include the transformation of the omission of the modal verb *should* and grammatical re-categorization of the conditional form *should be grateful* into future tense *Буду вдячний*.

Another intensifier is the transformation of replacement of the conditional form *could* by second person singular verb *можете*.

I should be grateful if you could forward your confirmation. – Буду вдячний, якщо ви можете переслати своє підтвердження [2].

Since the hedges *should* and *could* are the basic negative politeness markers the transformations of their omission and replacement by more direct forms in the Ukrainian translation significantly decreases the degree of such type of politeness and, accordingly, increase the scale of positive politeness – while maintaining the basic positive-politeness connotations marked by the lexeme *grateful / вдячний*.

However, the above fragment of the Ukrainian translation displays the combination of both intensifiers and de-

intensifiers of positive politeness. So, in addition to the omission and replacement of modal verbs-hedges with increasing the politeness of proximity, there is also a marker of deintensification of this type of politeness represented by the syntactic-grammatical transformation of a two-member sentence *I should be grateful* into a one-member definite-personal sentence in combination with the syntactic transformation of omission of subject – personal pronoun: *Буду вдячний*.

In addition to the omission and replacement of modal verbs, the article identifies as de-intensifiers of negative politeness and, accordingly, intensifiers of positive politeness, the omission of other hedges – in particular, the adverb *rather*.

I rather think it is hopeless – *Я вважаю, що це безнадійно* [2].

The formal transformations that do not affect the intensification of positive politeness are represented by addition in the Ukrainian translation of the conjunction *що* with omission of the auxiliary verb *is*.

Another identified marker associated with intensification of positive politeness, is the syntactical transformation of addition of positively connotated adjective *велике* – a noun modifier, which signify the increase of the degree of feeling designated by a noun.

We were greatly impressed by all that we saw and enjoyed our discussions with you (PLU:2) – Ми були дуже вражені всім побаченим і отримали велике задоволення від обговорення з вами деталей угоди [2].

In above example of Ukrainian translation, several transformations do not change the positive politeness degree neither in direction of its weakening, nor strengthening. Among these transformations we can identify the syntactical-grammatical transformation of replacement of a complex sentence including a subordinate clause introduced by conjunction *that* by a simple sentence, which is added by corresponding transformations of omission of subject-predicate group *that we saw*, grammatical transformation of part of speech replacement (a verb-predicate *saw* is replaced by a participle-adjective *побаченим*), as well as the transformation of the meaning modulation in combination with addition of the lexical units *деталей угоди* and omission of the pronoun *our*.

Means of intensification of positive politeness strategies in target business correspondence texts compared to English-based source texts can be presented by a Table 3.

Transformations-intensifiers of positive politeness
omission of the modal verb-hedge <i>should</i>
replacement of the modal verb-hedge <i>could</i> by second person singular verb
grammatical re-categorization of the conditional forms into future / present tenses
omission of the adverb-hedge <i>rather</i>
syntactical transformation of addition of positively connotated adjective – noun modifier, increasing the degree of positive feeling designated by a noun.

Table 3. Intensifiers of positive politeness in Ukrainian translations of English-based business correspondence

Transformations that do not affect the intensification of positive politeness is displayed by the Table 4.

Transformations not affecting the intensification of positive politeness
syntactic transformation of addition of lexical units
omission of the auxiliary verb / other lexical units
syntactical-grammatical transformation of replacement of a complex sentence with a subordinate clause by a simple sentence
omission of subject-predicate group
a part of speech re-categorization of a verb-predicate into a participle-adjective
meaning modulation

Table 4. Transformations not affecting the intensification of positive politeness

Conclusions and future perspectives. The group of transformations,

which de-intensify positive politeness, include the addition of "honorific" adjectives

Шановний and *Уважаемый* – often in combination with honorific lexemes-noun *пане* or *господин*; the grapho-stylistic foregrounding of the personal pronoun as capitalized; the syntactic-grammatical re-categorization of a two-member sentence into a definite-personal sentence in combination with the syntactic transformation of omission of subject – personal pronoun and a part of the predicate, which distance the subject from his / her own discourse thus decreasing the scale of positive politeness as the politeness of proximity; grammatical transformation of the replacement of perfect time *has been* with the present simple.

Transformations-intensifiers of positive politeness involve the omission of the modal verb *should*, replacement of the modal verb-

hedge *could* by second person singular verb and grammatical re-categorization of the conditionals into future or present tense – since both modal verbs and conditional structures are hedges of varying complexity, constituting the markers of negative politeness; accordingly, their omission in translation results in a decrease in negative and an increase in positive politeness.

In the prospect of further research is the study of ways of rendering the negative politeness strategies as well as other pragmatic phenomena such as speech acts, cooperative maxims flouting, conventional and conversational implicatures, etc. in Ukrainian and Russian translations of English-based business correspondence.

Список використаних джерел

1. Кравченко Н., Николаєва В. *Business English. Практичний курс з ділової англійської мови*. Навчальний посібник. Київ: Фенікс, 2010. 304.

2. Кравченко Н. *Business letters* (part 1). Методичні вказівки для вивчення ділової англійської мови. Київ: ДЖКГ, 2008, 32.

3. Половцев Д. О. *Перевод деловой документации и корреспонденции*. Методические рекомендации. Витебск: ВГУ им. П. М. Машерова, 2014. 56 с.

4. Слепович В. С. *Деловой английский. Business communication*: «Тетра Системс», 2001. 256 с.

5. Angouri J. *Culture, Discourse, and the Workplace*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018. 244 p.

6. Archer D., Grainger K., Jagodziński P. *Politeness in Professional Contexts*. Amsterdam: John Benjamins, 2020. 326 p.

7. Arundale R.B. Face as relational and interactional: A communication framework for research on face, facework, and politeness. *Journal of politeness research*. Vol. 2 (2), 2006. P. 193-216.

8. Brown P. & Levinson S. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 345 p.

9. Culpeper J., Haugh M, Kádár D.Z. (eds.). *The Palgrave Handbook of Linguistic (Im)politeness*. London: Palgrave Macmillan, 2017. 824 pp.

10. Freytag V. *Exploring Politeness in Business Emails: A Mixed-Methods Analysis* Bristol: Multilingual Matters, 2020. 225 p.

11. Fukushima S. *Requests and culture. Politeness in British English and Japanese*. Berlin: Peter Lang Press, 2003. 315 p.

12. Ide S. et al. The concept of politeness: An empirical study of American English and Japanese. *Politeness in Language: studies in its History, Theory and Practice*. Berlin, NY: Mouton de Gruyter, 2005. P. 281–299.

13. Jucker A.H. *Politeness in the History of English – From the Middle Ages to the Present Day*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 210 p.

14. Kádár D, House J. Ritual frame and 'politeness markers'. *Pragmatics and Society*. Vol. 10 (4), 2019. P. 639-647.

15. Kravchenko, N., Zhykharieva, O. Sign-like Pragmatic Devices: pro et contra. *Kalby studijos. Studies about Languages*, 2020. Vol. 36. P. 70-84.

16. Kravchenko N., Blidchenko-Naiko V. Multifaceted Linguistic Pragmatics of Justification (Ukrainian Speech-Based Study). *Open Journal of Modern Linguistics*, 2020. Vol. 10. P. 11 – 22.

17. Kravchenko N., Pasternak T. Claim for identity or personality face: The Oscar winners' dilemma. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open, 2018. Vol. III (1). P. 142–178.

18. Kravchenko N., Pasternak T. Politeness strategies via speech acts and conversational implicatures. *Science and education: A new dimension. Philology*, 2016. Vol. IV (25), 105. P. 60-64.
19. Locher M. *Power and Politeness in Action: Disagreements in Oral Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2004. 365 p.
20. McConachy T. L2 pragmatics as 'intercultural pragmatics': Probing sociopragmatic aspects of pragmatic awareness. *Journal of Pragmatics*, 2019. Vol. 151. P. 167–176.
21. Sifianou M. *Politeness phenomena in England and Greece: A cross-cultural perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 254 p.
22. Shvanyukova, P. Teaching Business English in nineteenth-century Italy. *Token: A Journal of English Linguistics*, 2018. Vol. 7. P. 123-158
23. Spencer-Oatey H. and Kádár D. Z. *Intercultural Politeness: Managing Relations across Cultures*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2021. 349 p.
24. Spencer-Oatey H. and Xing J. Interdisciplinary perspectives on interpersonal relations and the evaluation process: Culture, norms and the moral order. *Journal of Pragmatics*, 2019. Vol. 151. P. 141–54.
25. Spencer-Oatey H. Theories of identity and the analysis of face. *Journal of pragmatics*, 2007. Vol. 39. P. 639–656.
- Jagodziński, P. (2020). *Politeness in Professional Contexts*. Amsterdam: John Benjamins. 326 p.
7. Arundale, R.B. (2006). Face as relational and interactional: A communication framework for research on face, facework, and politeness. *Journal of politeness research*. Vol. 2 (2). P. 193-216.
8. Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press. 345 p.
9. Culpeper, J., Haugh M, Kádár, D.Z. (eds.) (2017). *The Palgrave Handbook of Linguistic (Im)politeness*. London: Palgrave Macmillan. 824 pp.
10. Freytag, V. (2020). *Exploring Politeness in Business Emails: A Mixed-Methods Analysis* Bristol: Multilingual Matters. 225 p.
11. Fukushima, S. (2003). *Requests and culture. Politeness in British English and Japanese*. Berlin: Peter Lang Press. 315 p.
12. Ide, S. et al. (2005). *The concept of politeness: An empirical study of American English and Japanese. Politeness in Language: studies in its History, Theory and Practice*. Berlin, NY: Mouton de Gruyter. P. 281-299.
13. Jucker, A.H. (2020). *Politeness in the History of English – From the Middle Ages to the Present Day*. Cambridge: Cambridge University Press. 210 p.
14. Kádár, D, House, J. (2019). Ritual frame and 'politeness markers'. *Pragmatics and Society*. Vol. 10 (4). P. 639-647.
15. Kravchenko, N., Zhykharieva, O. (2020). Sign-like Pragmatic Devices: pro et contra. In *Kalbų studijos / Studies about Languages*. Vol, 36. P. 70-84 .
16. Kravchenko, N. and Blidchenko-Naiko, V. (2020). Multifaceted Linguistic Pragmatics of Justification (Ukrainian Speech-Based Study). *Open Journal of Modern Linguistics*. Vol. 10. P. 11-22.
17. Kravchenko, N., Pasternak, T. (2018). Claim for identity or personality face: The Oscar winners' dilemma. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open. Vol. III (1). P. 142–178.
18. Kravchenko, N. & Pasternak, T. (2016). *Politeness strategies via speech acts*

References

1. Kravchenko, N., Nikolajeva, V. (2010). *Business English. Ptaktychnyj kurs z dilovoji anglijskoji movy*. Kyiv: Feniks. 304.
2. Kravchenko, N. (2008). *Business letters (part 1). Metodychni vказivky dlja vyvchennia dilovoji anglijskoji movy*. Kyiv: DHZKH. 32.
3. Polovtsev, D. O. (2014). *Perevod delovoj dokumentatsii I korespondentsii. Metodycheskije rekomendatsii*. Vitebsk: VGU imeni P.V. Masherova. 56.
4. Slepovich, V.S. (2001). *Delovoj anglijskij. Business communication: «Tetra Systems»*. 256.
5. Angouri, J. (2018). *Culture, Discourse, and the Workplace*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 244 p.
6. Archer, D., Grainger, K. &

and conversational implicatures. In Science and education: A new dimension. Philology. Vol. IV (25), 105. P. 60-64.

19. Locher, M. (2004). Power and Politeness in Action: Disagreements in Oral Communication. Berlin: Mouton de Gruyter. 365 p.

20. McConachy, T. (2019). L2 pragmatics as 'intercultural pragmatics': Probing sociopragmatic aspects of pragmatic awareness. Journal of Pragmatics. Vol. 151. P. 167–176.

21. Sifianou, M. (2000). Politeness phenomena in England and Greece: A cross-cultural perspective. Oxford: Oxford University Press. 254 p.

22. Shvanyukova, P. (2018). Teaching

Business English in nineteenth-century Italy. Token: A Journal of English Linguistics. Vol. 7. P. 123-158.

23. Spencer-Oatey, H. and Kádár, D. Z. (2021). Intercultural Politeness: Managing Relations across Cultures. Cambridge, UK: Cambridge University Press

24. Spencer-Oatey, H. and Xing, J. (2019). Interdisciplinary perspectives on interpersonal relations and the evaluation process: Culture, norms and the moral order. Journal of Pragmatics. Vol. 151. P. 141–54.

25. Spencer-Oatey, H. (2007). Theories of identity and the analysis of face. In Journal of pragmatics. Vol. 39. P. 639–656.

Анотація. Стаття присвячена аналізу трансформацій, спрямованих на відтворення стратегій позитивної ввічливості в українських та російських перекладах ділового листування англійською мовою. Мета дослідження полягає у виявленні маркерів інтенсифікації та деінтенсифікації позитивної ввічливості. Для досягнення мети в роботі використано методологію, що складається з методів описового аналізу, елементів порівняльного перекладацького аналізу, а також інструментів прагматичного аналізу в ракурсі теорії «обличчя та ввічливості». Основні висновки стосуються виявлення перекладацьких трансформацій, які впливають на зміну шкали позитивної ввічливості у бік її зменшення або посилення. Інтенсифікація позитивної ввічливості на основі трансформацій відбувається значно рідше, ніж її послаблення на користь негативної ввічливості «дистанціювання». Цю особливість можна пояснити специфікою жанру ділової кореспонденції, що характеризується стабільністю, традиційністю, стандартизацією, точністю, об'єктивністю, конкретністю, лаконічністю, недостатньою образністю та емоційністю. До групи трансформацій, що деінтенсифікують позитивну ввічливість, належать додавання «гонорифічних» прикметників «шановний» та «уважаемый» – часто у поєднанні з гонорифічними лексемами «пане» чи «господин»; графо-стилістичне виділення особового займенника з великої літери; синтаксико-граматична перекатегоризація двочленного речення на означено-особове речення у поєднанні із синтаксичною трансформацією опущення підмета – особового займенника, а також частини присудка, які у такий спосіб віддаляють суб'єкт від його / її власного дискурсу, зменшуючи шкалу позитивної ввічливості як ввічливості зближення; граматична трансформація заміни перфектного часу теперішнім. Інтенсифікатори позитивної ввічливості включають трансформацію опущення модального дієслова *should* та граматичну перекатегоризацію умовного способу на майбутній час – оскільки і модальне дієслово, і умовна структура є хеджами різної складності, які вважаються маркерами негативної ввічливості; відповідно, їхній пропуск у перекладі призводить до зменшення негативної та збільшення позитивної ввічливості.

Ключові слова: позитивна ввічливість, діловий лист, переклад, трансформації, інтенсифікатор, деінтенсифікатор.

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 502:070(477+100)

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.077>

ЕКОЛОГІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ENVIRONMENTAL JOURNALISM: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

С. В. ХАРЧЕНКО, доктор філологічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України

S. V. KHARCHENKO, Doctor of Philology, Associate Professor

E-mail: lucynka@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-9336-1259>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України

V. D. SHYNKARUK, Doctor of Philology, Professor

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. *Актуальність.* Статтю присвячено екологічній журналістиці – галузі журналістики, що активно розвивається у світі, де одні зі стратегічних Цілей сталого розвитку – екологія, стале природокористування, стійкість біорізноманіття. Визначених цілей можливо досягти, коли люди знатимуть про здоров'я планети, сталий розвиток і боротьбу зі зміною клімату, чому й активно сприяють журналісти-екологи.

Методи. У дослідженні використано низку загальнонаукових та лінгвістичних методів. Зокрема, методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції, описовий метод застосовано для обґрунтування теоретичної бази дослідження та узагальнення власних спостережень. Зіставний метод використано для порівняння найпоширеніших тем екологічної журналістики. За допомогою методу комунікативно-прагматичного аналізу визначено функції екологічної журналістики.

Результати дослідження та їх обговорення. Екологічна журналістика має різну репрезентативність і досвід функціонування у світовому медіапросторі, однак вона стрімко розвивається. З'ясовано, що тематична спрямованість журналістських творів як в Україні, так і за кордоном подібна, що зумовлено, і нераціональним і небережливим використанням природних ресурсів, недбалим ставленням до навкілля, і прийняттям Цілей сталого розвитку. У висвітленні екологічної тематики пріоритетними має бути принцип вичерпності з опертям на етику біоцентризму і засади сталого розвитку.

Проаналізовано обсяг поняття «екологічна інформація», нормативні засади і практика вживання термінів «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» та «екологічна інформація», розглянуто спеціалізовані джерела екологічної інформації (інтернет-видання та платформи з екологічною інформацією); зіставлено тематичну спрямованість української та зарубіжної екожурналістики; визначено функції екожурналістики (інформаційна, контролювальна, просвітницька, виховна, організаційна, рекреаційна), висвітлено питання підготовки фахівців з екожурналістики.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні напрямів екологічної журналістики в Україні, у вивченні жанрових особливостей публікацій на екологічну тематику, їх зовнішньої та внутрішньої структури, у виявленні специфіки подання екологічної інформації в журналістських текстах, у з'ясуванні соціального.

Ключові слова: екологічна журналістика, екологічна інформація, біоцентризм, екологічна тематика.

Актуальність (Introduction). Одне з основних спрямувань журналістики – реагувати на соціально вагомі проблеми сучасного суспільства. Протягом ХХ ст. проблеми розумного природокористування і збереження біорізноманітти набули поширення і на початку ХХІ ст. стали надактуальними, а 2016 р. набули чинності Цілі сталого розвитку, з-поміж іншого пріоритетами названо кліматичні зміни, економічна нерівність, інновації, стале споживання, мир і справедливість.

Президент України В. Зеленський 2019 р. видав Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де зобов'язав забезпечити дотримання Цілей сталого розвитку до 2030 р., підкресливши в констатувальній частині Указу, що це відповідає національним інтересам України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина [14]. Крім того, «цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України» [там само]. Між затвердженими 17 цілями десять стосуються екології, сталого природокористування – 2, 3, 6, 7, 11–16 [там само].

Сучасне постіндустріальне суспільство потребує точної та якісної екологічної інформації. Глобальне геополітичне протистояння та зміни в орієнтації світоустрою впливають не тільки на політичну ситуацію, а й на сфери природних ресурсів, які стають знаряддям боротьби за владу в окремому регіоні планети.

У зв'язку з цим журналісти мають розвивати екологічну комунікацію, яка базується на реальних відносинах між людиною і природою, а також відображати соціальну дійсність, громадську думку про новинні події, пов'язані з екологічними проблемами. Крім того, сьогодні кожна держава повинна формувати нові постулати екологічної політики, яка дозволить суспільству вижити в умовах, коли насувається глобальна екологічна

криза. Загалом прийнято вважати, що в умовах демократії державні органи потребують консенсусу громадської думки, щоб оприлюднити свою політику в кожній сфері, з-поміж яких і екологія (стійкість біорізноманіття). Екологічна політика може прогресувати тільки за умови, що люди знають про здоров'я планети, сталий розвиток і боротьбу зі зміною клімату. На цьому етапі вирішальну роль відіграє екологічна журналістика (далі – екожурналістика).

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Екологічна журналістика має різну репрезентативність і досвід функціонування у світовому медіапросторі, однак вона стрімко розвивається. Наукове висвітлення проблем екологічної журналістики також поступово розширюється: з'являються й узагальнювальні праці, і праці, присвячені унікальним практикам вирішення екологічних проблем через журналістське посередництво.

Міжнародний досвід вироблення методологічних засад висвітлення екологічної тематики і науково-практичного аналізу багатший і триваліший. Публікації можна умовно розподілити на дві групи: узагальнювально-довідкові і спеціалізовані, що розкривають окремі підтеми, пов'язані з екологічною тематикою.

У книзі «Media, journalism and disaster communities», що складається із серії міжнародних тематичних досліджень, запропоновано еkleктичний огляд того, як різні форми ЗМІ та журналістики сприяють нашому розумінню життєвого досвіду громад, постраждалим від катастрофи та які відновлюються після неї, а також те, як журналісти можуть розпізнавати й говорити про різні тлумачення поняття «спільнота», які виникають у контексті стихійного лиха, включаючи вразливість та наслідки, які виникають через руйнування довкілля та геофізичних небезпек, небезпеки через збройні конфлікти та обмежень журналістських свобод, а також унаслідок людської (не)діяльності та гуманітарних криз [20].

Довідник Рутледжа з екологічної журналістики надає ґрунтовне тлумачення

екологічної журналістики в усьому світі, підтримує екологічну комунікацію між науковцями, фахівцями-екологами, журналістами, студентами. У передмові зазначено, що медіаплатформи є основними постачальниками необхідної інформації про світ природи та екологічні ризики. Автори звертають увагу на те, що зміни в індустрії новин призвели до зменшення кількості штатних газетних репортерів, однак журналісти-екологи і досі є ключовими для висвітлення історій у всьому світі [22].

На зміни в галузі вказує і Евер Хосуе Фігероа [18]: посилення глобалізації та швидкий розвиток технологічних інструментів призвели до позиціонування журналістики як мережевої сфери, де переплетені різні моделі ієрархії впливів. Саме екологічна журналістика надає неординарний шлях для теоретизації журналістського простору та різних рівнів моделі ієрархії впливів [там само, с.1491]. Автор пояснює, як різні рівні впливають на робочі рутинні процеси журналістів-екологів, і спостерігає, як особисті переконання та ідеологія можуть безпосередньо створювати рутинність [там само, с. 1499].

У прикладних дослідженнях науковці прагнуть зрозуміти поведінку журналістів-екологів у пошуку інформації, вивчаючи, як їхні інформаційні потреби перетинаються з бібліотекою [19], як співпрацюють газета, університет та екологічна державна агенція в спільному проєкті щодо якості повітря, аналізуючи, як подібна співпраця розмиває межі між традиційними професійними ідентичностями учасників проєкту і спонукає їх задуматися про свою власну та дискурсивну практику один одного, як формує новини і мову новин [23]; відшуковують відповіді на питання, чи впливає формат заголовку на вибір сюжету, на оцінювання заголовка, зокрема на достовірність [21]. У фокусі уваги дослідників й культурна і соціальна історія екологічних новин на прикладі журналу розслідувань «Mother Jones», що дає змогу зрозуміти не лише його актуальність, а й журналістський підхід, а також виявляє інформацію про сьгоднішні практики [24].

Останні публікації в закордонних виданнях вказують і на зацікавленість

екологічною журналістикою в комерційних виданнях, діяльністю екологічних неурядових організацій та екологічних журналістів-фрилансерів як складових екологічної комунікації [16].

Незважаючи на те, що в українському науковому дискурсі другого десятиліття XXI ст. спостерігаємо недостатню зацікавленість екологічною журналістикою [6, с. 75], однак теоретики журналістики працюють і в цьому напрямі. Це, зокрема, О. Беляков, В. Бугрим, М. Житарюк, Д. Олтаржевський, А. Коваленко, О. Ковальчук, О. Листопад, А. Шаргородська та ін. Зокрема, Д. Олтаржевський досліджує засади, проблематику, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми висвітлення екологічної тематики в сучасній українській пресі, а також шляхам підвищення якості та ефективності цього напрямку журналістської діяльності [10]. О. Беляков, розглядаючи сучасні проблеми розвитку екологічної журналістики в Україні, вказує на особливості екологічної тематики: висока емоційність, часову тяглість у висвітленні, активна соціальна позиція в суспільстві, медіа не тільки джерело інформації, а й захисника своїх прав, а також порушує питання журналістської етики [2].

Громадська організація «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень» провела дослідження «Довкілля проблема в публічному інформаційному просторі України», де проаналізовано, чи відбулися кількісні і якісні зміни у висвітленні екологічної проблематики в публічному інформаційному просторі України протягом 2019–2021 рр.; які теми і формати матеріалів на екологічну тематику і види інформаційних ресурсів (платформ) мали найбільшу популярність у шукачів інформації, а також що було джерелом інформації для написання опублікованих матеріалів [3].

Мета (Purpose) – проаналізувати обсяг поняття «екологічна інформація», нормативні засади і практика вживання термінів «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» та «екологічна інформація», розглянути спеціалізовані джерела екологічної інформації (інтернет-видання та платформи з екологічною інформацією),

тематичну спрямованість екожурналістики, визначити функції екожурналістики.

Матеріали і методи дослідження (Materials and methods of research). Дослідження проведено на основі інтернет-видань і сайтів, що спеціалізуються на екологічній тематиці: медіаплатформа «Екополітика» (<https://ecopolitic.com.ua/ua/>), Центр екологічних ініціатив «Екодія» (<https://ecoaction.org.ua/>), «GreenPost» (<https://greenpost.ua/>), «Екологія промислового краю» (<https://ecoindustry.pro/>), «Хмарочос» (<https://hmarochos.kiev.ua/>), National Centers for Environmental Information (<https://www.ncei.noaa.gov/>), «ЕкоСистема» (<https://eco.gov.ua/>). У дослідженні використано низку загальнонаукових та лінгвістичних методів. Зокрема, методи аналізу, синтезу, дедукції та індукції, описовий метод застосовано для обґрунтування теоретичної бази дослідження та узагальнення власних спостережень. Зіставний метод використано для порівняння найпоширеніших тем української та зарубіжної екологічної журналістики. За допомогою методу комунікативно-прагматичного аналізу визначено функції екожурналістики.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Обізнане суспільство – найкраща зброя проти шкідливих змін у довкіллі. «Рано чи пізно людина повинна усвідомити, що вона – частина не тільки певної громади, суспільства, а передовсім – невіддільна частина природи, Землі. Завдаючи шкоду навколишньому середовищу, ми отруюємо собі теперішнє, відбираємо чисте і безпечне майбутнє у прийдешніх поколінь» [5, с. 174]. Саме для того, щоб не було пізно, журналісти спільно з екологами та іншими фахівцями докладають чимало зусиль.

Журналісти, що працюють з екологічною тематикою, мають справу з екологічною інформацією, потрібною для перевірки фактів, підтримання поточної обізнаності з теми, дослідження, отримання контексту / тла і для пошуку інформаційних приводів [19, с. 4]. Поняття «екологічна інформація» загалом узвичаєне й актуалізоване в мові засобів масової інформації. Розглянемо докладніше обсяг цього поняття.

У ст. 25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» термін «екологічна інформація» витлумачено як будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;

біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;

джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;

екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;

витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля [13].

Це визначення по суті є розширеною версією визначення терміна «екологічна інформація», поданого в Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) [7]. До обсягу виозначеного поняття «екологічна інформація» в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» термін «екологічна інформація» не ввійшла складова, пов'язана зі станом здоров'я і безпеки людей, умови їх життя, а також пов'язана зі станом об'єктів культури і споруд, на які впливає або може вплинути стан

довкілля [7]. Ця складова поняття наявна в Законі України «Про інформацію» – у ст. 13 [ЗУ інф]. «В умовах розбіжності визначень, що знаходяться у двох законах та Орхуській конвенції, – зауважує Є. Алексеєва, – рекомендовано застосовувати те, яке знаходиться саме у Конвенції, адже положення міжнародних договорів, ратифікованих Україною, мають вищу юридичну силу порівняно із законами України, у випадку наявності розбіжностей між їх нормами» [15, с. 12].

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» закладено і термінологічну синонімію: терміни «інформація про стан навколишнього природного середовища» та «екологічна інформація» подано як абсолютні синоніми. До того ж довший термін займає першу позицію, що маркує перший (і довший!) термін як пріоритетний, однак це суперечить вимогам національного стандарту ДСТУ 3699:2009 «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять», зокрема вимозі Г7, адже термін повинен мати раціональну (оптимальну) довжину, а занадто довгі терміни треба скорочувати [4, с. 14]. Саме цей підхід застосовано в Законі України «Про інформацію», однак також подано синонімічні терміни «інформація про стан довкілля» та «екологічна інформація» [12]. Слово «довкілля» вживають і в інших нормативно-правових документах, наприклад у Конституції України – ст. 50.

Яку ж використовувати журналістам термінологію, якщо в законодавчому полі наявні фактично три синонімічні терміни: «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» та «екологічна інформація»? Вибираючи з-поміж трьох, варто 1) зважати на вимогу Г7 ДСТУ 3699:2009 (про що йшлося попередню); 2) на пояснення, подані в «Науково-практичному коментарі до статті 293 Цивільного кодексу України»; 3) на тяжіння української мови до синтетизму.

У «Науково-практичному коментарі до ст. 293 Цивільного кодексу України» поняття «довкілля» є ширшим за своїм змістом, ніж «навколишнє природне середовище» і є більш правильним для

формулювання загальної норми на рівні Конституції та Цивільного кодексу, а застосування терміна «навколишнє природне середовище» вважають виправданим лише в спеціальній нормі, як це зроблено у ст. 9 Закону України від 25 червня 1991 р. «Про охорону навколишнього природного середовища» (зі змінами) [9]. Уважаємо і радимо журналістам надавати перевагу термінові «екологічна інформація». В уже згадуваній Орхуській Конвенції (англійськомовна версія) [25] і в Директиві 2003/4/ЄС [17] використано термін «environmental information», найближчим до якого є український відповідник «екологічна інформація».

Визначено й основні джерела екологічної інформації в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»: дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що їх видають уповноважені на те органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, окремі посадові особи [13]. За свідченнями самих журналістів, позаредакційними джерелами екологічної інформації, окрім визначеного законом, можуть бути соціальні мережі, екоексперти / екоекспертки, пресрелізи підприємств і держорганів, книгозбірні, а також друзі і знайомі [1; 19]. Ще одним джерелом перевіреної екологічної інформації (про стан довкілля та природні ресурси) стала Єдина екологічна платформа «ЕкоСистема» (<https://eco.gov.ua/>), що її започаткував Кабінет Міністрів України в жовтні 2021 р. в межах реалізації ініціативи Президента України В. Зеленського «держава в смартфоні». Це інтегрований з порталом «Дія» офіційний державний вебпортал, що також забезпечуватиме взаємодію держави з користувачами в прозорий і зручний для них спосіб. Завданнями екологічної платформи є забезпечити громадянам можливості реалізації своїх прав у частині вільного доступу до інформації про стан довкілля; підвищити прозорість прийняття рішень органами державної влади, органами місцевого самоврядування та впровадження ефективного механізму запобігання корупції і посилення громадського контролю за використанням природних

ресурсів; забезпечити прозорий, рівний та швидкий доступ до послуг у сфері охорони довкілля; створити, зібрати, одержати, зберігати, використовувати, поширювати, охороняти, захищати інформацію про стан довкілля для можливості оперативного реагування, прогнозу, прийняття управлінських рішень, звітності та планування [11]. Платформа містить сім онлайн-послуг, 70 реєстрів відкритих екологічних даних, три інтегровані інформаційні ресурси.

Подібні інформаційні платформи успішно функціонують в інших країнах, як, наприклад, National Centers for Environmental Information (далі – NCEI = Національні центри екологічної інформації), що є провідним національним органом США у сфері екологічних даних і зберігає один з найбільш вагомих архівів на Землі з докладними океанічними, атмосферними та геофізичними даними, щомісяця архівуючи понад 229 терабайт даних із понад 130 платформ спостереження. Платформа NCEI надає доступ до великого архіву екологічних (кліматичні, прибережні, океанографічні та геофізичні) даних через декілька платформ у різних форматах. (<https://www.ncei.noaa.gov/>). Дані NCEI допомагають підприємствам та організаціям у різних секторах працювати більш ефективно, безпечно, екологічно та економічно, а використовувані центрами методи управління максимізують інвестиції організації в екологічні дослідження, перетворюючи наукову думку в динамічну, корисну інформацію, яка дає основу для стратегії та прийняття рішень в уряді, наукових колах та приватному секторі.

Журналістика різних країн має неоднаковий досвід розуміння екологічної проблематики, що дозволяє систематизувати та узагальнити підходи та критерії для відображення екологічної свідомості суспільства.

Екожурналістика як один із різновидів журналістики покликана аналізувати, розкривати взаємодію природи і людини, вплив (особливо негативний) людини на природу і навпаки, а також сприяти в розв'язанні екологічних проблем як локального (пов'язана з конкретним місцем), так і глобального (взаємопов'язаність екологічних проблем, катастроф у світі; їх вплив на

біосферу загалом тощо) характеру.

Зародилася екологічна журналістика (у сучасному трактуванні) тоді ж, коли з'явилися і природоохоронні організації як відповідь на споживацьке ставлення людей до навкілля та негативний техногенний вплив. Стало очевидним, що коректне, грамотне, оперативне розкриття в засобах масової інформації наявних екологічних проблем, загроз може впливати на їх позитивне вирішення або усунення загроз довкіллю, стаючи певною мірою дороговказом суспільству чи громаді до дії. Зрозуміло, що одна публікація чи сюжет не зможе вирішити наявні екологічні проблеми, однак, як зазначає медіааналітик Я. Машкова, «регулярне висвітлення наявних проблем допоможе читачеві більше розуміти, що зараз відбувається з екологією, як рухатися і чого не варто робити, щоб прожити довше або ж покращити якість життя» [8].

До екологічних медіа (або, як їх ще називають, «зелена» преса) зараховують ті традиційні та нові медіа, що спеціалізуються на висвітленні проблем екологічного спрямування. Мета таких медіа полягає переважно в тому, щоб інформувати про наявні екологічні проблеми, сприяти зростанню екологічної культури та екологічної грамотності своїх читачів, які не є фахівцями в цій галузі.

Традиційні та нові медіа, що публікують матеріали на екологічну тематику, можуть бути як спеціалізованими, так і мати загальне і/або спеціалізоване неекологічне спрямування.

Медіа загального спрямування здебільшого висвітлюють різні аспекти життєдіяльності людини, суспільства: політичні, економічні, освітні, соціальні тощо питання, а також питання культури, міжнародних відносин. Читачі таких медіа різні за віком, освітою, зацікавленнями та ін. Публікації екологічної тематики – одні з можливих, що їх розкривають у медіа такого типу, але не в кожному медіа постійне й окреме місце виділено екологічним проблемам.

Спеціалізовані засоби масової інформації розраховані на аудиторію, об'єднану спільними зацікавленнями – збереженням різноманіття планети, континенту, країни, регіону тощо.

В Україні функціонує низка інтернет-видання і сайтів, що спеціалізуються на екологічній тематиці. Розглянемо декілька з них:

1. Медіаплатформа «Екополітика» (<https://ecopolitic.com.ua/ua/>) висвітлює питання пов'язані з екологічною політикою України, а також інформує своїх читачів про останні новини законодавства у сфері екології та охорони довкілля. Її мета — сформувати цілісну картину екологічної політики в Україні, відстежувати законодавчі зміни, показувати весь спектр думок з актуальних питань охорони довкілля. На сторінках медіаплатформи наявна інформація про всі актуальні питання, які турбують громадян України, екологічних активістів, представників влади та бізнесу. Екологічну інформацію висвітлюють в таких основних рубриках, як «Влада», «Суспільство», «Бізнес», «Зелена енергетика», «Моніторинг», «Персони», «Технології», «Заходи», «Фото» «Відео», «Законопроекти».

2. Центр екологічних ініціатив «Екодія» (<https://ecoaction.org.ua/>) – громадська організація, яка об'єднує експертів та активістів навколо ідеї збереження довкілля через вплив на прийняття рішень. «Екодія» бореться за енергоефективність, відновлювану енергетику, проти зміни клімату, за чисте повітря для всіх, розвиток сталого транспорту і сільського господарства України. Актуальну тематичну інформацію можна віднайти в рубриках «Про нас», «Що ми робимо» (підрубрики «Енергетика», «Транспорт», «Сільське господарство», «Активні громади», «Чисте повітря», «Зміна клімату», «Спільнота Екодії»), «Новини», «Публікації».

3. «GreenPost» (<https://greenpost.ua/>) – інформаційно-аналітичний ресурс, який спеціалізується, окрім медичної, енергетичної та агросфер, на висвітленні актуальних тем в екологічній сфері. Журналістські тексти екологічного спрямування можна віднайти в таких рубриках, як «Новини», «Публікації», «Еко», «Здоро-

в'я», «Енерго», «Агро», «Розслідування», «Блоги», «Анонси», «Фото», «Відео». Колектив видання визначає свою місію як «роз'яснювальна журналістика», вважаючи, що подавана інформація повинна бути цікавою та корисною.

4. «Екологія промислового краю» (<https://ecoindustry.pro/>) – регіональна інтернет-газета, співзасновником якої є Український науковий інститут технічної екології. У полі зору журналістів нормативно-правова база України в сфері екології та природокористування; інноваційні технології, що зменшують навантаження на довкілля; діяльність органів контролю у сфері екології; «зелені» технології та інвестиції; стан довкілля; роль місцевих адміністрацій у формуванні екологічної політики регіону тощо.

Окрім спеціалізованих видань екологічного спрямування, інтернет-видання започатковують відповідні рубрики, що з часом стають інформативними і впливовими, як наприклад, «ЕкоРубрика» в електронному медіа «Рубрика», що позиціонує себе як «перше в Україні видання формату журналістики рішень (solution journalism)» (<https://rubryka.com/category/ecorubryka/>), де розміщують новини, розбирають проблемні кейси, готують аналітику тощо.

Серйозну увагу екологічній тематиці приділяє інтернет-видання «Хмарочос» (<https://hmarochos.kiev.ua/>) – «незалежне медіа про важливе у великих містах», як вони про себе говорять. Медіа пропагує шанобливе ставлення до довкілля, однак не виокремлює екологічну тематику, а в цілісному розкритті конкретної тематики, наприклад про міський транспорт, враховують екологічний аспект (як і деякі інші – соціальний, економічний). Найбільше сконцентровано текстів, пов'язаних з екологією, у рубриці «Середовище».

З-поміж низки актуальних екологічних тем чи не найважливішими стають теми сталості біорізноманіття та відновлювані джерела енергії (табл. 1).

Таблиця 1. Найпоширеніші теми екологічної журналістики

Українська екологічна журналістика	Зарубіжна (англійськомовна) екологічна журналістика
– зміна клімату: скорочення викидів парникових газів, наслідки зміни клімату для України і світу	– зміни клімату;
– якість повітря: що за проблема з цим та як зменшити забруднення від викидів промислових підприємств, чи існує доступ до даних про якість повітря	– криза біорізноманіття;

– забруднення довкілля (викиди, розливи, виліт палива, забруднення пластмасою, стихійні сміттєзвалища тощо)	– забруднення довкілля (викиди, розливи, виліт палива, забруднення пластмасою тощо);
– енергетика: перехід на відновлювані джерела енергії, енергоефективність, закриття шахт й згорання вугільної енергетики, проблеми атомної енергетики, обмеження водневої енергетики»	– відновлювальні джерела енергії, зростання екологічно чистої енергії, «зелена» енергетика;
– забруднення води: сезонне «цвітіння» водоростей та якість води у криницях, дослідження та збереження Світового океану	– «здоров'я» води та управління водними ресурсами;
– інформування людей і надання порад про можливе повторне використання предметів (перероблення, компостування тощо), зменшення забруднення пластиком і/або повна відмова від пластикових пакетів та одноразової посуду	– інформування людей і надання порад про можливе повторне використання предметів (перероблення, компостування тощо), зменшення забруднення пластиком.
– пожежі лісових насаджень, посухоїв	– стихійні лиха та їх наслідки (пожежі (штат Каліфорнія (США), Австралія та інші країни), цунамі, ураган «Доріан», смерчі, землетруси, виверження вулканів, спека / посуха тощо)
– сільське господарство: вплив агропромисловості на довкілля та місцеві громади	– екологічна політика (докладно розглядають екологічні програми, стратегії країни / регіону)
– громадська активність (екоініціативи, вимога створення екополіції або екопроектів, спрямованих на поліпшення екології довкілля)	– нові ініціативи та проведені заходи (переговори щодо клімату / глобального потепління, Цілі сталого розвитку, Кіотський протокол тощо)
– офіційні національні і міжнародні заходи щодо захисту довкілля, робота регіональних структур Держекоінспекції	– сталий розвиток біорізноманіття, зокрема питання як мінімізувати вплив наших дій на довкілля для збереження
– впровадження нових технологій для припинення забруднення навколишнього середовища	– дослідження екологів, екологічних організацій, спеціалізованими установами, їхні звіти про стан довкілля тощо

Зіставний аналіз екологічних тем в українській та зарубіжній (англійсько-мовній) екологічній журналістиці дає підстави твердити про подібність висвітлюваних тем, що, очевидно, пов'язано з тим, що всі країни-члени Організації Об'єднаних Націй погодилися прийняти резолюцію «Перетворення світу: Порядок денний для сталого розвитку до 2030 року» — універсальний план дій для глобального співробітництва зі сталого розвитку на період з 2015 р. до 2030 р.

Не зважаючи на різноманіття порушених у медіа екологічних тем, дослідження засвідчують низький відсоток новинних публікацій цього спрямування в неспеціалізованих виданнях. Зокрема експерти ГО «Інститут масової інформації», проаналізувавши 17 загальнонаціональних інтернет-ЗМІ (проаналізовано 18 625 матеріалів), дійшли такого висновку, «реальні екологічні проблеми України практично не висвітлюються в медіа, натомість найбільше уваги журналісти приділяють «хайповим» темам чи цікавинкам. Щонайменше половина новин про екологію стосується подій за кордоном. Експерти-екологи наголошують, що топ-3 екопроблеми на сьогодні — забруднення повітря, забруднення води та повітря в сільській місцевості, а також питання збереження природних територій

(ризиків техногенних аварій, потрапляння відходів у довкілля). Деякі сайти зараз намагаються створити розділи, у яких групують новини, що стосуються екології. Однак така практика не популярна поки що в усіх медіа» [8].

Сучасний світ і ті виклики, які він намагається здолати, формулює завдання для екожурналістики. Це, зокрема: висвітлення проблем екології, залучаючи дані економічної, загальнополітичної, соціальної тощо сфер від найменшого населеного пункту до країни і світу; формування почуття поваги до природи і законів у природоохоронній сфері; підвищення екологічної грамотності від найменших до найстарших громадян; інформаційний супровід екологічних / природоохоронних заходів.

Витлумачуючи екологічну журналістику як журналістику про поточні події, що пов'язані з природою і довкіллям, особливо про вплив людської діяльності на середовище існування, і враховуючи дослідження попередників [2, с. 149], виокремлюємо такі її функції:

– *інформаційну*: надає відомості з екологічних питань як у світовому, так і в регіональному масштабі;

– *контрольовальну*: передбачає отримання від органів державної влади, інших державних органів, органів

місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій позитивних прийнятих рішень і випрацювання нових, спрямованих на покращення довкілля;

– *просвітницьку*: поширює знання про чинні закони функціонування суспільства і довкілля, їх оптимальних взаємостосунках;

– *виховну*: розвиває у своїх читачів гуманне і дбайливе ставлення до навкілля, а також розвиває естетичний смак через сприйняття природньої краси і гармонії світу;

– *організаційну*: об'єднує громадськість для розв'язання наявних екологічних проблем або усунення екологічних загроз;

– *рекреаційну*: забезпечує можливість для читачів «відпочити» від політичних, соціальних, економічних проблем, послабити напругу, відновитися.

Окрім функцій аналізу, інформування людей та підвищення їх обізнаності [19], екожурналістика покликана створювати дискусії з питань довкілля, пропагувати поміж населення дбайливе ставлення до природи, забезпечувати порушення ігнорованих у медіа екологічних тем, сприяти соціальній трансформації поглядів на користь сталості біорізноманіття, створювати синергію між представниками громадськості, установами, неурядовими організаціями тощо, які цікава екологічні проблеми, а також сприяти вдосконаленню наявної екологічної політики країни чи регіону.

На які принципи повинні спиратися журналісти, що висвітлюють екологічну тематику? На нашу думку, це передусім принцип вичерпності (новини мають вичерпно повідомляти про екологічні проблеми) з оперттям на етику біоцентризму і засади сталого розвитку. Дотриматися цих принципів допоможуть екожурналістам спеціалізовані фахові знання в природоохоронній галузі та екології. За результатами опитування медійників, що його наприкінці 2021 р. провели Комісія з журналістської етики у партнерстві з Центром екологічних ініціатив «Екодія», аби дізнатися яких конкретних знань не вистачає журналістам для коректного висвітлення стану екології та чому українські журналісти переважно пишуть

тільки про Грету Тунберг, 83% опитаних журналістів відчувають брак знань з теми екології та змін клімату.

Сьогодні жоден заклад вищої освіти, де готують фахівців зі спеціальності «Журналістика», не має освітньої програми, основний фокус якої був би зорієнтований на екологічну журналістику, хоча в деяких вишах є навчальна дисципліна «Екологічна журналістика», як в Національному університеті «Одеська політехніка» або Ужгородський національний університет. Саме тому від 2022 року в Національному університеті біоресурсів і природокористування України започатковується освітня магістерська програма «Екологічна журналістика».

Журналісти, що працюють в екологічній тематиці, можуть також розширити свої знання, беручи участь у тренінгах, «Школі екологічної журналістики» (проведено двічі – 2020 і 2021 роках) або здобуваючи другу вищу освіту зі спеціальності «Екологія». Зокрема це тренінги «Тематика поводження з відходами та альтернативної енергетики в журналістських публікаціях» чи «Технології розслідування зловживань у природоохоронній і екологічній сферах» від ГО «Інститут розвитку регіональної преси» за підтримки FOJO Media Institute (Швеція) або тренінги або відеокурс для журналістів, які прагнуть глибше розібратися в темі охорони лісів, від Української природоохоронної групи (UNCG)

Висновки (Conclusions and future perspectives). Екологічна журналістика в Україні проходить етап становлення і потребує підтримки експертів, формування когорти журналістів, які розумітимуться на екології і природоохоронній галузі та писатимуть фахово на екологічну тематику доступно, зрозуміло, адже якість подання екологічної інформації в медіа формує рівень екологічної культури суспільства.

Міжнародний досвід екологічної журналістики багатший. Однак тематична спрямованість журналістських творів як в Україні, так і за кордоном подібна, що зумовлено, з одного боку, нераціональним і небережливим використанням природніх ресурсів, недбалим ставленням до навкілля, так і прийняттям Цілей сталого розвитку, з іншого. У висвітленні

екологічної тематики пріоритетними має бути принцип вичерпності з опертям на етику біоцентризму і засади сталого розвитку.

Новизна дослідження полягає в аналізі обсягу поняття «екологічна інформація», нормативних засад і практики вживання термінів «інформація про стан навколишнього природного середовища», «інформація про стан довкілля» та «екологічна інформація», спеціалізованих джерел екологічної інформації; зіставленні тематичної спрямованості української та зарубіжної екожурналістики; у визначенні

Список використаних джерел

1. 87% опитаних медійників хочуть висвітлювати тему екології, але більшість відчуває брак знань – дослідження КЖЕ та «Екодії» (30.11.2021) https://cje.org.ua/news/87-opytanykh-mediynukiv-khochut-vysvitliuvaty-temu-ekolohii-ale-bilshist-vidchuvaie-brak-znan-doslidzhennia-kzhe-ta-ekodii/?fbclid=IwAR3X5lkuc3M67Xg1Z6zhm2Mpbv7pZRN-G5Lcfn87cXtx_dKX-_psfGhNvzw
2. Беляков О. О. Сучасні проблеми розвитку екологічної журналістики в Україні. Культура народів Причорномор'я. 2001. № 22. С. 149–152.
3. Довкіллева проблематика в публічному інформаційному просторі України (ГО «Міжнародний інститут міждисциплінарних інноваційних досліджень»). Київ: ТОВ «ЕЛ.БІ.АЙ.», 2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/10/dovkillyeva-problematyka2021_dodanoposylannya.pdf
4. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. На заміну ДСТУ 3966–2000. Чинний від 01.04.2010. Київ : Держспоживстандарт, 2009. 35 с.
5. Житарюк В., Житарюк М. Ідейно-аргументний потенціал екологічної публіцистики (на прикладі світового бестселера Наомі Кляйн «Змінюється все. Капіталізм проти клімату»). Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2019. Випуск 46. С. 173–179
6. Ковальчук О. Екологічна проблематика в загальноукраїнських

функцій екожурналістики, а також питань підготовки фахівців з екожурналістики.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні напрямів екологічної журналістики в Україні, у вивченні жанрових особливостей публікацій на екологічну тематику, їх зовнішньої та внутрішньої структури, у виявленні специфіки подання екологічної інформації в журналістських текстах, у з'ясуванні соціального і мовного портрета споживача екологічних новин та створення історіографії екожурналістики.

газетах: спільне та відмінне. Український інформаційний простір, 2020, Вип. 2 (6), 72–82.

7. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

8. Машкова Я. Грета, електрокари та пластикові пакети: як пишуть про екологію онлайн-медіа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://imi.org.ua/monitorings/greta-elektrokary-ta-plastykovi-pakety-yak-pyshut-pro-ekologiyu-onlajn-media-i30067>

9. Науково-практичний коментар до статті 293 Цивільного кодексу України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KK000388>

10. Олтаржевський Д. О. Висвітлення екологічної тематики на сторінках сучасної української преси (засади, проблематика, досвід, жанрові форми та мовностилістичні прийоми) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ, 2004. 16 с.

11. Про Єдину екологічну платформу «ЕкоСистема» : постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2021 р. № 1065 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2021-%D0%BF#Text>

12. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (зі змінами) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n94>

13. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII (зі змінами) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

14. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

15. Як писати про екологію в нових медіа: матеріали Школи інноваційного екологічного репортажу. Львів: Інформаційне агентство «Варіанти», 2017. 52 с.

16. Comfort, S. E., & Blankenship, J. Curated journalism: A field theory approach to journalistic production by environmental non-governmental organizations. *Journalism*, 2021, 22(2), 501–518.

17. Directive 2003/4/EC of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0004>

18. Figueroa E. J. News organizations, ideology, and work routines: A multi-level analysis of environmental journalists. *Journalism*, 2020, 21(10), 1486–1501.

19. Gilbert S., White, P. B., & Tallman, K. Information seeking behaviors of environmental journalists. *Journal of Librarianship and Information Science*, 2021.

20. Jamie Matthews & Einar Thorsen (eds), *Media, journalism and disaster communities*. Palgrave Macmillan; Springer: Cham, 2020; 262 pp.

21. Kristina Janét, Othello Richards & Asheley R. Landrum *Headline Format Influences Evaluation of, but Not Engagement with, Environmental News*, *Journalism Practice*, 2020, 16:1, 35-55.

22. Sachsman, D.B., & Valenti, J. M. (Eds.). *Routledge Handbook of Environmental Journalism* (1st ed.). Routledge, 2020.

23. Sofie Verkest *Reflexivity and Negotiation in Collaborative Journalism on air Quality*, *Journalism Studies*, 2021, 22:11, 1525-1545.

24. Terracina-Hartman, C. *Love Your Mother: How One News Magazine Defined and Refined Environmental Journalism*. *Journal of*

Magazine Media. 2019, 19 (1), 44-74.

25. UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/introduction>

References

1. 87% opytanykh mediinykiv khochut vysvitliuvaty temu ekolohii, ale bilshist vidchuvaie brak znan – doslidzhennia KZHE ta «Ekodii» [87% of media specialists surveyed want to cover the topic of ecology, but most feel a lack of knowledge – study by KZHE and “Ecodii”] (30.11.2021) // https://cje.org.ua/news/87-opytanykh-mediinykiv-khochut-vysvitliuvaty-temu-ekolohii-ale-bilshist-vidchuvaie-brak-znan-doslidzhennia-kzhe-ta-ekodii/?fbclid=IwAR3X5lkuc3M67Xg1Z6zhm2Mpbv7pZRN-G5Lcfn87cXtx_dKX-_psfGhNvzw

2. Beliakov O. O. (2001). *Suchasni problem rozvytku ekolohitschnoi zhurnalistyky v Ukraini* [Modern problems of environmental journalism evolution in Ukraine]. *Culture of Black Sea Region peoples*, 22, P. 149-152.

3. Dovkillyeva *problematyka v publichnomu informatsynomu prostori Ukrayiny* (HO «Mizhnarodnyy instytut mizhdystsyplinarykh innovatsiynykh doslidzen'») [Environmental issues in the public information space of Ukraine (CO "International Institute for Interdisciplinary Innovation Research")]. (2021) Kyiv: L.B.I. Ltd, [Electronic source]. Retrieved from: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/10/dovkillyeva-problematyka2021_dodanoposylannya.pdf

4. DSTU 3966:2009. *Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennya standartiv na terminy ta vyznachennya ponyat'* [Terminological work. Principles and rules for developing standards for terms and definitions]. (2009). To replace DSTU 3966–2000. Valid from 01.04.2010. Kyiv: Derzhspoxhyvstandard, 35 p.

5. Zhytaryuk, V., Zhytaryuk, M. (2019). *Ideyno-arhumentnyy potentsial ekolohichnoyi publitsystyky (na prykladi svitovoho bestselera Naomi Klyayn «Zminyuyet'sya*

vse. Kapitalizm proty klimatu») [Ideological and argumentative potential of environmental journalism (on the example of the world bestseller by Naomi Klein "Everything is changing. Capitalism against climate")]. Scientific Herald of Lviv University. Series Journalism, 46, P. 173-179.

6. Kovalchuk, O. (2020). Ekolohichna problematyka v zahal'noukrayins'kykh hazetakh: spil'ne ta vidminne [Environmental issues in all-Ukrainian newspapers: common and different]. Ukrainian informational space, 2 (6), P. 72-82.

7. Konventsiya pro dostup do informatsiyi, uchast' hromads'kosti v protsesi pryynyattya rishen' ta dostup do pravosuddya z pytan', shcho stosuyut'sya dovkillya (Orkhus'ka Konventsiya) [Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)]. [Electronic source]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

8. Mashkova, Ya. Greta, elektrokary ta plastykovi pakety: yak pyshut' pro ekolohiyu onlayn-media [Greta, electric cars and plastic bags: the way online media write about environment]. [Electronic source]. Retrieved from: <https://imi.org.ua/monitorings/greta-elektrokary-ta-plastykovi-pakety-yak-pyshut-pro-ekologiyu-onlajn-media-i30067>

9. Naukovo-praktychnyy komentar do statti 293 Tsyvil'noho kodeksu Ukrayiny [Scientific and practical commentary on Article 293 of the Civil Code of Ukraine]. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/KK000388>

10. Oltarzevskiy, D. O. (2004). Vysvitlennya ekolohichnoyi tematyky na storinkakh suchasnoyi ukrayins'koyi presy (zasady, problematyka, dosvid, zhanrovi formy ta movnostylistychni pryomy) [Coverage of environmental issues in the pages of modern Ukrainian press (principles, issues, experience, genre forms and linguistic-stylistic techniques)]. Dissertation abstract to obtain the degree of the candidate of philological sciences: 10.01.08. Kyiv, 16 p.

11. Pro Yedynu ekolohichnu platformu

«EkoSystema»: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 11 zhovtnya 2021 r. № 1065 [On the Unified Ecological Platform "EcoSystem": Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of October 11, 2021 № 1065]. [Electronic source]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1065-2021-%D0%BF#Text>

12. Pro informatsiyu : Zakon Ukrayiny vid 2 zhovtnya 1992 roku № 2657-XII (zi zminamy) [On information: Law of Ukraine of October 2, 1992 № 2657-XII (as amended)]. [Electronic source]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#n94>

13. Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyschcha: Zakon Ukrayiny vid 25 chervnya 1991 roku № 1264-XII (zi zminamy) [On Environmental Protection: Law of Ukraine of 25 June 1991 № 1264-XII (as amended)]. [Electronic source]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

14. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrayiny na period do 2030 roku : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 30 veresnya 2019 roku № 722/2019 [On the Goals of Sustainable Development of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine of September 30, 2019 № 722/2019.]. [Electronic source]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

15. Yak pysaty pro ekolohiyu v novykh media: materialy Shkoly innovatsiynoho ekolohichnoho reportazhu [How to write about ecology in new media: materials of the School of Innovative Ecological Reporting]. (2017). Lviv: News Agency "Variants", 52 p.

16. Comfort, S. E., & Blankenship, J. (2021). Curated journalism: A field theory approach to journalistic production by environmental non-governmental organizations. Journalism, 22(2), P. 501–518.

17. Directive 2003/4/EC of 28 January 2003 on public access to environmental information and repealing Council Directive 90/313/EEC [Electronic source]. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0004>

18. Figueroa, E. J. (2020). News organizations, ideology, and work routines: A

multi-level analysis of environmental journalists. *Journalism*, 21(10), P. 1486–1501.

19. Gilbert, S., White, P. B., Tallman, K. (2021). Information seeking behaviors of environmental journalists. *Journal of Librarianship and Information Science*.

20. Matthews, J., Thorsen, E. (2020). *Media, journalism and disaster communities*. Palgrave Macmillan; Springer: Cham; 262 p.

21. Kristina, J., Richards, O., & Landrum. (2020). Headline Format Influences Evaluation of, but Not Engagement with, Environmental News, *Journalism Practice*, 16(1), P. 35-55.

22. Sachsman, D. B., Valenti, J. M. (2020). *Routledge Handbook of Environmental*

Journalism (1st ed.). Routledge.

23. Verkest, S. (2021). Reflexivity and Negotiation in Collaborative Journalism on air Quality. *Journalism Studies*, 22(11), P. 1525-1545.

24. Terracina-Hartman, C. (2019). Love Your Mother: How One News Magazine Defined and Refined Environmental Journalism. *Journal of Magazine Media*. 19 (1), P. 44-74.

25. UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters. [Electronic source]. Retrieved from: <https://unece.org/environment-policy/public-participation/aarhus-convention/introduction>

Abstract. Introduction. *The article is devoted to environmental journalism – a branch of journalism that is actively developing in a world where one of the strategic goals of sustainable development is ecology, sustainable use of nature, biodiversity sustainability. The goals can be achieved when people are aware of the planet health, sustainable development and the fight against climate change, which is why environmental journalists are actively promoting it.*

Methods. *A number of general scientific and linguistic methods were used in the study. In particular, methods of analysis, synthesis, deduction and induction, descriptive method was used to substantiate the theoretical basis of research and generalize observations. A comparative method was used to compare the most common topics of ecological journalism. The functions of ecological journalism are determined with the help of communicative-pragmatic analysis method.*

Results and discussion. *Environmental journalism has different representativeness and experience of functioning in the world media space, but it is developing rapidly. It was found that the thematic orientation of journalistic works both in Ukraine and abroad is similar, which is due to irrational and careless use of natural resources, careless attitude to the environment, and the adoption of the Sustainable Development Goals. The principle of exhaustiveness based on the ethics of biocentrism and the principles of sustainable development should be a priority in the coverage of environmental issues.*

The scope of the concept of "environmental information", normative principles and practice of using the terms "information on the state of surrounding natural environment", "information on the environment state" and "environmental information" were analyzed, specialized sources of environmental information were considered (online publications and platforms with ecological information); the thematic orientation of Ukrainian and foreign eco-journalism was compared; the functions of eco-journalism (informational, control, educational, educational, organizational, recreational) were determined, the issues of training specialists in eco-journalism were covered.

We see prospects for further research in determining the directions of Ukrainian environmental journalism in studying the genre features of publications on ecological issues, their external and internal structure, in identifying the specifics of environmental information in journalistic texts, in clarifying the sociality.

Key words: *environmental journalism, environmental information, biocentrism, environmental issues.*

ТРЕНДИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ TRENDS OF JOURNALISM EDUCATION IN TERMS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації

O. Yu. BALALAEVA, PhD in Pedagogy,

Associate Professor of the Department of Journalism and Linguistic Communication

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Анотація. У статті висвітлено тенденції розвитку журналістської освіти, детерміновані концепцією сталого розвитку, яка базується на трьох складниках: економічному, екологічному та соціальному. Зокрема, дослідження акцентує увагу на соціальному аспекті в системі варіантів розвитку, спрямованих на забезпечення можливості задовольняти потреби сучасного суспільства без загрози для майбутніх поколінь, для чого потрібно намагатися досягти консенсусу щодо справедливого розподілу благ і доступу до ресурсів крізь призму глобальних екологічних проблем. Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою суспільства у вільних та плюралістичних масмедіа, адже людина як суб'єкт розвитку має брати участь у процесах, які формують сферу її життєдіяльності, схвалювати рішення й контролювати їх виконання. Для досягнення цілей розвитку людського потенціалу потрібна точна, об'єктивна інформація, яка може бути доступною для громадян тільки за незалежних і плюралістичних медіа. Це вимагає перегляду системи підготовки журналістів, компетентних в актуальних питаннях сьогодення, та корегування освітніх програм і навчальних планів відповідно до сучасних глобальних викликів. Метою статті є проаналізувати силабуси, розроблені ЮНЕСКО для навчання журналістики в умовах сталого розвитку. Розглянуті програми курсів «Журналістика і сталий розвиток», «Екологічна журналістика», «Висвітлення сталого туризму», «Висвітлення тем міграції та біженців», «Етика журналістського розслідування», «Цифрові медіа, соціальні мережі та мінливий характер журналістики» спрямовані на те, щоб ознайомити майбутніх журналістів з основами соціально-наукових досліджень, сприяти формуванню умінь викладати факти та створювати змістовні наративи з позицій міждисциплінарного підходу до тем публічного дискурсу з проблем сталого розвитку.

Ключові слова: журналістика, сталий розвиток, освіта, навчальна програма, силабус.

Актуальність (Introduction). На думку експертів ЮНЕСКО, дедалі частіше ключовим аспектом у мінливому сучасному середовищі інклюзивної політики та управління визнають підтримку розвитку вільних, плюралістичних та незалежних засобів масової інформації. Такі зміни залучають медіа в масштабні соціальні процеси, торкаючись особливостей процесу розвитку та ролі громадян у них. Дослідники констатують, що існує безпосередня гармонія між міжнародними стандартами в галузі ЗМІ та нормами у сфері сталого розвитку, який є тривалим процесом, орієнтованим на людину [13].

Для досягнення цілей розвитку людського потенціалу необхідно надавати точну, об'єктивну інформацію, дані для

прогнозування та раннього попередження, які можуть бути доступними для громадян тільки за вільної, незалежної, плюралістичної системи засобів інформації. На думку дослідників, сучасні форми професійної журналістики, які дотримуються звичайної діяльності й організаційно та дискурсивно не змінюють свою парадигму до поточних світових умов – підривають можливість майбутніх поколінь задовольняти потреби у журналістській інформації. Якщо журналістика хоче бути соціально та екологічно актуальною для громадськості, наполеглива робота щодо трансформації має починатися вже сьогодні. Значимість медіа для сталого розвитку зумовлює зміни і в журналістській освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). З появою концепції сталого розвитку дослідники в галузі соціальних комунікацій порушили питання про концепцію журналістики сталого розвитку. За визначенням П. Берглеза, У. Олавсон та ін., стала журналістика – це журналістика, яка задовольняє інформаційні потреби сьогодення без шкоди для майбутніх поколінь задовольняти власні потреби в інформації [5, с. 22]. Сталий розвиток передбачає економічне зростання, соціально-рівність та захист навколишнього середовища. Проте дослідники, які висвітлюють економічний аспект медіа-індустрії зазвичай залишають поза увагою соціальний та екологічний виміри журналістики, і навпаки.

Перші спроби наукового узагальнення теоретичних і практичних аспектів сталої журналістики як окремого напрямку зроблено відносно нещодавно – у ґрунтовній колективній монографії 2017 року, в якій розгорнуто ідею та концепцію сталої журналістики з урахуванням міжнародного досвіду осмислення економічних, соціальних та екологічних проблем [5]. Актуальні питання сталої журналістики висвітлено в працях І. Адамколо [4], П. Берглеза [8], А. Бруттеля, Т. Вукич [14], Л. Едлінг, Р. Максвела, Т. Мілера [6], У. Олавсон [8], М. Отса [8], Дж. Садія [10], Л. Талерта [12], А. Урети [14].

Науковці підкреслюють нагальну потребу інтегральних дослідницьких перспектив, водночас експерти в галузі журналістської освіти порушують питання щодо необхідності суттєвих змін у підготовці журналістів, внесення до програм підготовки курсів (модулів) з проблем сталої журналістики. За спостереженнями Т. Вукич, було зроблено лише кілька спроб дослідити журналістську освіту в контексті сталого розвитку, але теоретичного положення про загальну парадигму сталої журналістської освіти досі немає [14].

Мета статті (Purpose) – проаналізувати силабуси, розроблені ЮНЕСКО для навчання журналістики в умовах сталого розвитку. Застосовано **методи (methods of research)** аналізу

наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації.

Результати (Results of the research). На думку Л. Талерта, концепція сталої журналістики походить від двох сучасних криз сталого розвитку: кризи сталості суспільства, зумовленої зміною клімату, бідністю, нерівністю та збройними конфліктами, та кризою сталості власне журналістики, зумовленою зменшенням довіри до мас-медіа, дезінформацією, клікбейт-журналістикою тощо [12]. Стала журналістика припускає, що ці кризи взаємопов'язані. Стале суспільство потребує журналістики, яка висвітлює проблеми сталого розвитку, з якими стикається суспільство, і стале майбутнє журналістики як практики і бізнесу залежить від її здатності розвиватися в цьому напрямку.

З іншого боку, зміни мають торкнутися власне журналістики, що переживає кризу. Як закликають Р. Максвел, Т. Мілер, «якщо є підстави стверджувати про скорочення сумнівних форматів новин (інформаційно-розважальні, непотрібні новини тощо), це слід виводити з принципів прав людини (інформаційна анонімність, конфіденційність тощо) та екологічних принципів (охорона екосистем Землі). Ми закликаємо журналістів та інформаційні організації серйозно поставитися до необхідності культивувати екологічно-етичний режим роботи. Це допомогло б їм урахувувати соціальні зобов'язання журналістики, зокрема такі негативні екологічні наслідки, як шкідливі викиди вуглецю, пов'язані зі споживанням енергії, відходами від виробництва паперу, хмарними обчисленнями, мережевими операціями та електронікою. Ми хотіли б, щоб це було вирішено під час реформування навчальних програм журналістської освіти в усьому світі – починаючи з десятків програм екологічної журналістики, що вже наявні» [6, с. 9].

Аналізуючи компонент сталості у вищій журналістській освіті, Т. Вукич виокремлює чотири рівні. Відповідно до цієї диверсифікації, всі освітні програми, які взагалі не стосуються теми сталого розвитку, називаються несталими; така нестала журналістська освіта (*unsustainable journalism education*) не є гнучкою і не передбачає актуалізацію, тому через

деякий час від неї відмовляються. За спостереженнями дослідниці, таких програм у журналістиці дедалі меншає. Вже на іншому рівні є журналістська освіта, пов'язана з розвитком, або «з питаннями розвитку» (*journalism education about development*), яка передбачає використання тем сталості в навчальних програмах. На наступному рівні знаходиться журналістська освіта для сталого розвитку (*journalism education for sustainability*), яка передбачає зміну навчальних програм власне у рамках сталого розвитку. Найвищим рівнем журналістської освіти є стала журналістська освіта (*sustainable journalism education*), яка характеризується принаймні двома ключовими механізмами: самооновленням і саморегулюванням. Зміна всієї системи журналістської освіти надзвичайно довготривала і можлива лише за умови одночасного регулювання всіх інших систем, з якими вона безпосередньо взаємодіє. Для її реалізації дослідниця запропонувала модель журналістської освіти, яка ставить в центр людину-журналіста, а не роботу журналіста. Це цілісна модель журналістської освіти, яку завдяки характерним особливостям, що базуються на синергії ключових систем, можна розглядати як перспективну парадигму для розвитку сталої журналістської освіти в демократичних країнах [14].

Як зауважує Ф. Банда, журналістська освіта є одним із ключових напрямів, в якому можна встановити епістемологічний і педагогічний зв'язок між вільними, плюралістичними, незалежними засобами інформації та сталим розвитком, що загалом базується на трьох загальних аргументах:

1) емпіричний зв'язок між плюралістичними та незалежними ЗМІ, моніторингом національного розвитку та визначенням пріоритетів;

2) визнання ролі вільних ЗМІ як невід'ємної частини управління, що є передумовою сталого розвитку;

3) глобальний консенсус щодо нормативних функцій вільної та незалежної медіасистеми стосовно нормативного дискурсу сталого розвитку [13, с. 6].

З огляду на це, експертами сформульовано кілька рекомендацій для

журналістської освіти, з-поміж яких варто зауважити таке:

1) викладачі журналістики можуть розглядати сталий розвиток як систему варіантів розвитку, підкріплену загальними зусиллями щодо управління, що мають великий вплив на соціальні траєкторії, в межах яких розвивається медіаландшафт;

2) викладачі можуть продуктивно інтегрувати у навчальні плани уявлення про те, що вільна, незалежна та плюралістична медіасистема є невід'ємною частиною управління для сталого розвитку;

3) журналістська освіта може пов'язати практику журналістики з впливом вільного, плюралістичного та незалежного розвитку засобів масової інформації на питання сталого розвитку;

4) журналістська освіта може надати значний глобальний сенс у процесі навчання та розвитку знань та навичок. Саме в цьому ширшому контексті журналістська освіта може також розвивати відповідну «грамотність», пов'язану з багатьма вимірами сталого розвитку [13, с. 21].

Для розв'язання цих завдань 2015 р. ЮНЕСКО опублікувала низку нових навчальних програм і силабусів, щоб «ефективно реагувати на нові проблеми, що стоять перед фахівцями та викладачами у галузі журналістики» [13, с. 3]. Збірник «Навчання журналістики для сталого розвитку» містить вступ, в якому роз'яснено концептуальну основу для діяльності засобів масової інформації в контексті сталого розвитку, навчальні програми («Журналістика і сталий розвиток», «Екологічна журналістика», «Висвітлення сталого туризму», «Висвітлення тем міграції та біженців» тощо) та додатки з переліком нормативно-правових документів. Розглянемо докладніше деякі з програм.

Дослідники зауважують, що з метою усунення екологічного дисбалансу та сприяння адекватному реагуванню на зміни клімату потрібні зміни у підході до вирішення проблем забезпечення доступу до продовольства, води, енергетики, освіти, охорони здоров'я. Проте у висвітленні внутрішніх проблем розвитку, поза увагою часто залишають екологічний аспект. Курс

«Журналістика і сталий розвиток» спрямований на те, щоб заповнити прогалину в знаннях та ознайомити майбутніх журналістів з основами соціально-наукових досліджень, які вони можуть використувати як базові інструменти, сприяти у викладенні фактів і створенні змістовних наративів із позицій міждисциплінарного підходу до тем публічного дискурсу з проблем сталого розвитку. За рекомендацією розробників, цей курс може бути внесено як основний компонент до програми бакалаврату на останньому році навчання або як модуль програми магістратури [13, с. 30].

Навчальний матеріал розглядатиме ідею розвитку, справедливого розподілу благ та доступу до ресурсів крізь призму глобальних екологічних проблем, стосовних продовольства, води, енергії, біорізноманіття тощо. Результати навчання: курс спрямований на оволодіння студентами концептуальними та теоретичними знаннями щодо ключових проблем сталого розвитку та можливостей їх розв'язання, формування аналітичних навичок і навичок критичного оцінювання, прикладних досліджень та надає можливість побачити крізь практичну призму недоліки, що перешкоджають висвітленню питань навколишнього середовища та розвитку.

Курс розраховано на 10-12 тижнів з навантаженням 4 год. на тиждень. Учасникам навчання запропоновано опанувати певні теми та встановити зв'язки зі сценаріями корпоративного та державного управління з метою створення змістовних контекстуальних наративів. Темою першого тижня є «Сталий розвиток» (зміст: розвиток концепції сталого розвитку щодо навколишнього середовища, економіки та суспільства, розуміння Цілей сталого розвитку, підходів, екологічних проблем). На другому-третьому тижнях опановують теми «Медіа: формування порядку денного, публічні дискурси» (зміст: чому висвітлення у ЗМІ має значення: формування порядку денного та напрям державної політики; форма висвітлення у ЗМІ: аналіз глобальних дискусій щодо зміни клімату) та «Публічне сприйняття» (зміст: громадська думка; ставлення, поведінка та фактори, що впливають на перспективи сталого розвитку). Четвертий

тиждень присвячений темі «Продовольча безпека, практика споживання» (зміст: задоволення глобального попиту на продовольство: дихотомія доступності ресурсів щодо споживання; узгодження практики виробництва та споживання для рівноправного життєзабезпечення, вплив дієтичних змін на продукти харчування), п'ятий – темі «Вода та енергія» (зміст: етика, економіка та політика в галузі водних ресурсів та енергетики; шляхи до поновлюваної, сталої енергетики; майбутнє водних та енергетичних ресурсів), шостий – темі «Втрата біорізноманіття» (зміст: утрата природних ресурсів та екосистемних послуг; адаптивні механізми й еволюційні зміни людини та інших видів у зв'язку зі зміною клімату). На сьомому тижні розглядають тему «Економічне зростання, рівність і проблеми бізнесу» (зміст: вплив бізнес-практики на послуги екосистем, корпоративні внески у сталий розвиток та прийняття рішень з питань екології, майбутні сценарії в контексті рівноправного зростання, розподілу матеріальних благ та міграції людей), а на восьмому – «Управління, етика та інклюзивність» (зміст: обговорення політики, політичного тиску та перешкод на шляху до сталого розвитку; регулювання гендерних проблем та бідності як перешкод для сталого зростання; екологічна етика, моральні імперативи).

На завершення курсу винесено заняття «Пошук робочих ідей та методів» (зміст: медіації та розвиток масмедіа, які заохочують до споживання; можливості для альтернативних дискурсів, межі суспільного резонансу; пошук нової вдосконаленої системи цінностей для екосфери) та «Рекомендації щодо висвітлення інформації про сталий розвиток» (переосмислення журналістських практик, розуміння «ризиків»; досвід і думки журналістів-практиків та тематичні дослідження для конкретних регіонів (обговорення з аудиторією, семінари за участю експертів, доповіді учасників тощо)).

Тісно пов'язаний з проблемами сталого розвитку і курс «Екологічна журналістика», спрямований на опис та аналіз основного змісту проблематики сучасної екожурналістики, розширення практичних навичок у проведенні журналістських розслідувань, що

охоплюють екологічні проблеми на різних рівнях.

Аналізуючи сучасні виклики в журналістській освіті, Нейзіл та ін. зауважують, що опублікованих досліджень, присвячених навчанню екологічної журналістики на університетському рівні, досить мало, хоча такі курси з'явилися в освітніх програмах із журналістики понад два десятиліття тому. Загалом екологічна журналістика зародилася як репортажна спеціальність у 1960-х роках. За визначенням Нейзіла, екологічна журналістика сфокусована на збиранні, написанні, редагуванні та поширенні інформації про взаємодію людей та світу природи, а також про проблеми, пов'язані з цією взаємодією [7]. Дослідники акцентують, що екологічні проблеми не зникають, навпаки глобальні проблеми, як-от зміна клімату та його наслідки, потреби в енергії та виснаження природних ресурсів, стають дедалі актуальнішими. Ще одним фактором стала поява спеціалізованих (нішевих) онлайн-ових, друкованих, соціальних медіа та новинних агенцій, орієнтованих на навколишнє середовище. Важливість і складність глобальної проблеми зміни клімату призвели до формування окремого напрямку в екологічній журналістиці – так званої кліматичної журналістики [9; 11]. Ці та інші проблеми актуалізують потребу у компетентних фахівцях. Науковці застерігають: якщо майбутні журналісти втратять можливість здобути навчання в галузі екологічної журналістики, це матиме несприятливий вплив на суспільство, перш ніж вони почнуть працювати. Але майбутнє екологічної журналістики залишається невирішеним, як і майбутнє незалежної журналістики загалом, яка дотримується традиційних професійних стандартів, що створює для дослідників непросту можливість допомогти визначити новий курс [7].

У результаті вивчення курсу «Екологічна журналістика», студенти мають: отримати теоретичні знання та практичний досвід для вивчення, розслідування та висвітлення загальних екологічних проблем; розуміти підходи та механізми, потрібні для вирішення екологічних проблем у контексті місцевого, регіонального, національного та

глобального рівнів; краще розуміти процес висвітлення екологічних питань і вміти застосувати творчі та естетичні навички в галузі екожурналістики; вміти розпізнавати спроби маніпуляцій та спотворення висвітлення екологічних проблеми на різних рівнях; набути практичний досвід у створенні медіаповідомлень з екологічної тематики [13, с. 42].

Курс розрахований на 14 тижнів (навантаження: 3 год / тиждень) і охоплює такі теми: «Вступ до екожурналістики», «Історичний експурс до екожурналістики», «Різноманіття природи», «Природа і суспільство», «Принципи і методи екожурналістських навичок», «Роль екожурналістики щодо інших форм журналістики», «Практика екожурналістики на різних рівнях», «Майбутнє людства та екожурналістика», «Екожурналістика та гуманізм», «Етика екожурналістики», «Правові аспекти екожурналістики», «Дослідження в галузі екожурналістики», «Менеджмент в екожурналістиці», «Естетика екожурналістики».

Водночас, як зауважує Нейзіл, журналістські програми стикаються з бюджетними обмеженнями, періодичними ревізіями навчальних програм, зміною інтересів студентів та абітурієнтів, тиском на викладачів. Низький рівень зарахування на спеціалізовані курси, як-от екологічна журналістика може бути компенсований або замінений збільшенням екологічного компонента інших обов'язкових курсів журналістики [7].

На принципах сталого розвитку базується і концепція сталого туризму, де поняття «сталий» стосується не лише економічного, а й екологічного та соціально-культурних аспектів. Сталий туризм має: оптимально використовувати екологічні ресурси, які становлять ключовий елемент розвитку туризму, підтримування екологічних процесів та сприяння збереженню природних ресурсів та біорізноманіття; враховувати соціально-культурну автентичність спільнот, зберігати їх культурну спадщину й традиційні цінності, сприяти міжкультурному взаєморозумінню й терпимості та забезпечити життєздатні довгострокові економічні процеси, надаючи соціально-економічні вигоди всім зацікавленим сторонам. Складність цього феномену вимагає підходу, що поєднує як

теоретичні дослідження, так і вивчення практичного досвіду.

Курс «Висвітлення сталого туризму» призначений для студентів-магістрів і спрямований на формування знань і навичок, які дозволять майбутнім журналістам розуміти та висвітлювати економічні, культурні та людські проблеми сталого туризму. Курс розрахований на 48 год. (10 год. – аудиторна робота, навантаження: 4 год /тиждень + 8 год. – польові дослідження) й охоплює такі теми: «Концепції та визначення сталого туризму в умовах сталого розвитку (навколишнє середовище, зміни, коригування)», «Історія традиційного, сталого і культурного туризму», «Економіка традиційного і сталого туризму, монетизація та фінансова підтримка екологічно чистих послуг», «Етика традиційного і сталого туризму», «Стратегія традиційного і сталого туризму», «PR у традиційному і сталому туризмі», «Сталий туризм у бізнесі», «Сталий туризм у соціальних мережах», «Майбутнє сталого туризму» [13, с. 53].

Сучасна політична ситуація в світі доводить актуальність рекомендованого ЮНЕСКО курсу «Висвітлення теми міграції та питань біженців», призначеного для старшокурсників бакалаврату. Курс спрямований на навчання та інформування студентів-журналістів про політику щодо біженців і прохачів притулку, а також для сприяння усвідомленому висвітленню цих тем. Використовуючи ліберальну модель висвітлення, курс прагне надати студентам можливість удосконалювати журналістику, яка намагається забезпечити повну та достовірну інформацію населенню та роз'яснювати, а не загострювати громадське обговорення проблем, тактовно ставитися під час інтерв'ю до травмованих суб'єктів, спонукаючи їх усвідомлювати наслідки розповідання історій як рефлексивну практику. Водночас курс спрямований і на розвиток традиційних умінь поряд з новими знаннями, потрібними в соціальній журналістиці.

Курс розраховано на 12 тижнів (навантаження: 4 год/тиждень) і окрім опрацювання теоретичних тем: «Що таке громадянська журналістика і як вона працює в епоху соціальних медіа?», «Методи соціальної журналістики для

«краудсорсингу» та розширення аудиторії» передбачає виконання групових проєктів з виконанням трьох обов'язкових завдань: створення мультимедійної статті / історії з використанням аудіовізуального та цифрового формату (історія має бути заснована на творчому досвіді сторітеллінгу, спиратися на теоретичні основи громадянської журналістики і застосовувати етичні стандарти та професійні практики), академічний блог з рефлексивної практики та участь у програмі / участь аудиторії [13, с. 79].

Курс «Етика журналістського розслідування» для студентів третього курсу бакалаврату починається з роз'яснення ролі журналістського розслідування в сучасному суспільстві й переходить до навчання методів, які дозволять студентам реалізувати власний проєкт. Курс створено для проведення концептуальної дискусії, щоб краще зрозуміти зв'язок між журналістським розслідуванням та активним громадянством і довести, що журналістське розслідування, засноване на професійній етиці, має вирішальне значення у збереженні здорових демократій. Цей зв'язок передбачає дослідження таких питань: актуальність журналістики в суспільстві, яке прагне бути демократичним; роль журналістики у питаннях громадянства; практика журналістики та умовності, спричинені редакційними процедурами, медіаорганізаціями, правовими рамками тощо. Оскільки студенти старших курсів уже мають базові знання з методології та теорії журналістики, вони вивчатимуть в поглибленому контексті ці та інші теми, як-от: «Журналістські розслідування та громадські інтереси», «Джерела інформації. Збір документів», «Джерела інформації та інтерв'ю», «Методи організації інформації», «Інструментарій для проєкту з проведення розслідування», «Етичні аспекти журналістського розслідування» тощо. Курс розраховано на 15 тижнів (навантаження: 3 год/тиждень), 70% від загальної оцінки роботи студента припадає на підготовку підсумкового проєкту журналістського розслідування [13, с. 95].

Для магістрів першого року навчання запропоновано курс «Цифрові ЗМІ, соціальні мережі та мінливий характер журналістики», який надає можливість ознайоми-

тися не тільки з новими інструментами і технологічними платформами, а й зрозуміти та критично проаналізувати культуру і цінності соціальних мереж, їх вплив на професію журналіста. Крім того, курс підготовляє молодих журналістів до розроблення власних підприємницьких схем для легшої адаптації до нового медіаринку. Курс розрахований на 8 тижнів (навантаження: 3 год / тиждень) і охоплює такі теми: «Структура медіаіндустрії», «Культура соціальних медіа», «Моніторинг та вимірювання показників за цільовими аудиторіями», «Краудсорсинг, громадянська журналістика та зміна практики новин», «Зростання підприємницької журналістики», «Виробництво та обробка контенту», «GoMobile», «Журналістика в епоху цифрових технологій: виклики та міркування» [13, с. 107].

У результаті навчання студенти повинні зрозуміти, як соціальні медіа вплинули на роль і профіль журналістики, як медіа змінили процес виробництва і поширення новин, відносини між журналістами та публікою; експериментувати з різними інструментами та методами збирання даних, створення та розповсюдження контенту, вивчити нові бізнес-моделі для медіаіндустрії; обговорювати етичні проблеми у новій медіа-екосистемі.

Факультативний курс «Адвокативна журналістика: участь, представництво, спільноти» розглядає адвокативну журналістику як частину журналістських практик, спрямованих на побудову демократичних спільнот. Хоча традиційну журналістику визначають як «об'єктивну» та «нейтральну», низка сучасних практик кидає виклик цим стандартам. Потреби окремих маргінальних спільнот щодо уявлень про расу, релігію, ґендерні аспекти, сексуальність та інвалідність вивчаються в глобальному контексті адвокативної журналістики. Курс розрахований на 13 тижнів (навантаження: 3 год / тиждень) і містить чотири модулі: «Теоретичні основи адвокативної журналістики» (зміст: об'єктивність і суб'єктивність у журналістиці, громадянська журналістика, участь та розширення прав та можливостей громад), «Робота з маргінальними соціальними групами» (медіа та релігія, етнічні

ЗМІ і спільноти, ґендер та сексуальність: соціальні зміни та спільноти), «Адвокативна журналістика у глобальному контексті» (журналістика і захист прав людини, миротворча журналістика) та «Інструменти та практика адвокативної журналістики» (документалістика та фотографія в адвокативній журналістиці, радіо місцевих громад та соціальні мережі, підприємницька адвокативна журналістика). Після закінчення курсу студенти зможуть визначати та аналізувати проблеми, пов'язані з расою, ґендером, сексуальністю, інвалідністю та релігією, які сьогодні недостатньо висвітлюють в офіційних масмедіа.

Висновки та перспективи (Conclusions and future perspectives).

Більшість дослідників вважає, що контекстуалізація журналістської освіти щодо сталого розвитку призвела до розуміння її як особливої галузі академічної практики та наукових досліджень, що від самого початку має ознаки сталого розвитку, а відтак є потужнішою й ефективнішою, оскільки журналістика є діяльністю, безпосередньо пов'язаною з розвитком суспільства [15].

Згідно з розробленою ЮНЕСКО Моделлю навчальних програм, журналістика має відповідати контексту, в якому її викладають і досліджують. Підготовка журналістів має залучати, взаємодіяти і робити внесок в інші форми знань в університеті, а освітня програма з журналістики – вкладатися в інтелектуальну й академічну культуру університету та підкріплюватися нею [3].

Отримати нове звучання тренди журналістської освіти в умовах сталого розвитку можуть у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, який «провадить освітню, науково-дослідну, науково-інноваційну, навчально-виробничу та інформаційно-консультаційну діяльність, спрямовану на вивчення сучасних проблем науки про життя і навколишнє природне середовище, використання, відтворення та збалансований розвиток біоресурсів наземних і водних екосистем, запровадження новітніх природоохоронних агро- і біотехнологій, технологій відродження безпечності та родючості ґрунтів, енергозберігаючих

агротехнологій, екологічного і правового менеджменту в сільській місцевості, здійснення моніторингу і контролю за дотриманням стандартів, якістю і безпекою сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та довіклля», а серед основних завдань університету – «забезпечення подальшого удосконалення системи вищої аграрної та екологічної освіти і науки в Україні відповідно до вимог Болонського процесу та міжнародних стандартів сталого розвитку агросфери, біоресурсів і сільських територій; моніторинг, прогнозування і моделювання сталого роз-

витку наземних і водних екосистем із застосуванням сучасних технологій раціонального природокористування і відновлення сільських територій» [1].

Університет має значні наукові напрацювання та практичні розробки за напрямками сталого розвитку, зокрема і з інформаційного супроводу неперервного навчання [2]. Тому інтегрування окремих модулів / тем з проблем сталого розвитку може бути вписане в академічний контекст університету та програму підготовки журналістів і становить перспективний напрям подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Національний університет біоресурсів і природокористування України: офіційний веб-сайт. URL: <https://nubip.edu.ua/about> (дата звернення: 01.02.2022).

2. Харченко С., Навальна М., Костриця Н., Балалаєва О., Фоміна Г. Інформаційний супровід «навчання впродовж життя» в контексті сталого розвитку: колективна монографія ; за ред. проф. В. Шинкарука. Київ : Міленіум, 2021. 174 с.

3. Шинкарук В. Д., Балалаєва О. Ю. Підготовка аграрних журналістів: перспективи та завдання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. Вип. 263. С. 117-125.

4. Adamkolo M. I. The Media, Journalism and Sustainable Development Communication for Nation Building: Literature Review. *New Media and Mass Communication*. Vol. 89, 2020. P. 1-11. DOI: 10.7176/NMMC/89-01

5. Berglez P., Olausson U., Ots M. What is sustainable journalism? An Introduction. *What is Sustainable Journalism? Integrating the environmental, social, and economic challenges of journalism*. New York: Peter Lang, 2017. 374 p. DOI: doi.org/10.3726/b11462

6. Maxwell R., Miller, T. Making journalism sustainable/sustaining the environmental costs of journalism. Berglez, P., Olausson, U. and Ots, M. (eds). *What Is Sustainable Journalism? Integrating the Environmental, Social, and Economic Challenges of Journalism*. New York: Peter Lang, 2017. P.19-37.

7. Neuzil M., Freedman E., Poulson D.,

Duffy K. Challenges in the teaching of environmental journalism. *Applied Environmental Education and Communication*. 2018. 17(4). P. 323-334. DOI: 10.1080/1533015X.2017.1415775

8. Ots M., Berglez P., Olausson U. Sustainable news media: Organizational reconciliation of economic, democratic, and environmental challenges in media firms. 6th RME Research Conference, 1-3 oct 2019, Jönköping. URL: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hj:diva-46409> (accessed 02 May 2022).

9. Painter J. Climate Change Journalism: Time to Adapt, *Environmental Communication*. 2019. 13(3). P. 424-429. DOI: 10.1080/17524032.2019.1573561

10. Sadia J. Journalism for sustainable development: The imperative of journalists'rights to freedom of expression and access to information for promoting sustainable development in Pakistan, *Journal of Applied Journalism & Media Studies*. 2020. 9. P. 271–291. DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00016_1

11. Schäfer, M.S, Painter, J. Climate journalism in a changing media ecosystem: Assessing the production of climate change-related news around the world. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. 2021, 12. P. 675. <https://doi.org/10.1002/wcc.675>

12. Tallert L. From Traditional Journalism to Sustainable Journalism. Global Investigative Journalism Network. 2021. URL: <https://gijn.org/2021/05/13/from-traditional-journalism-to-sustainable-journalism> (accessed 01 May 2022).

13. Teaching journalism for sustainable development: new syllabi. UNESCO series

on journalism education. Paris: UNESCO, 2015. 165 p.

14. Ureta, A. L., Ayerdi, K. M., Fernández, S. P., Castillo, I. M. & Dasilva, J. Á. University teaching experiences with Sustainable Development Goals (SDG): promoting transversal competencies in online journalism, *Applied Environmental Education & Communication*. 2021. DOI: 10.1080/1533015X.2021.2009939

15. Vukić T. Sustainable journalism education – the only possible way to the future. *Croatian Journal of Education*. 2019. Vol. 21. DOI: <https://doi.org/10.15516/cje.v21i0.3449>

References

1. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine: official website. URL: <https://nubip.edu.ua/about> (accessed 17 May 2022).

2. Kharchenko, S., Navalna, M., Kostytsia, N., Balalaieva, O., & Fomina, H. Shynkaruk, V. (Ed.). (2021). Informatsiyni suprovid «navchannia vprodovzh zhyttia» v konteksti staloho rozvytku [Information support of lifelong learning in the context of sustainable development]. Kyiv: Milenium.

3. Shynkaruk, V. D., Balalaieva, O. lu. (2017). Pidhotovka ahrarnykh zhurnalistiv: perspektyvy ta zavdannia [Training of agrarian journalists: prospects and goals]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya: Filolohichni nauky. (Scientific Herald of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences)*. Issue 263, 117-125.

4. Adamkolo, M. I. (2020). The Media, Journalism and Sustainable Development Communication for Nation Building: Literature Review. *New Media and Mass Communication*. Vol. 89, 1-11. DOI: 10.7176/NMMC/89-01

5. Berglez, P., Olausson, U. & Ots, M. (2017). What is sustainable journalism? An Introduction. in P. Berglez, U. Olausson, & M. Ots (eds.), *What is Sustainable Journalism? Integrating the environmental, social, and economic challenges of journalism*. New York: Peter Lang <https://doi.org/10.3726/b11462>

6. Maxwell, R. & Miller, T. (2017). Making journalism sustainable/sustaining the environmental costs of journalism. In:

Berglez, P., Olausson, U. and Ots, M. (eds). *What Is Sustainable Journalism? Integrating the Environmental, Social, and Economic Challenges of Journalism*. New York: Peter Lang, 19-37. <https://doi.org/10.3726/b11462>

7. Neuzil, M., Freedman, E., Poulson, D. & Kevin, D. (2018). Challenges in the teaching of environmental journalism, *Applied Environmental Education & Communication*, 17:4, 323-334, DOI: 10.1080/1533015X.2017.1415775

8. Ots, M., Berglez, P., & Olausson, U. (2019). Sustainable news media: Organizational reconciliation of economic, democratic, and environmental challenges in media firms. 6th RME Research Conference, 1-3 oct. 2019 Jönköping. Retrieved from <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hj:diva-46409>

9. Painter, James. (2019). Climate Change Journalism: Time to Adapt, *Environmental Communication*, 13(3), 424-429. DOI: 10.1080/17524032.2019.1573561

10. Sadia, J. (2020). Journalism for sustainable development: The imperative of journalists' rights to freedom of expression and access to information for promoting sustainable development in Pakistan, *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, 9:3, pp. 271–291, DOI: https://doi.org/10.1386/ajms_00016_1

11. Schäfer, M.S & Painter, J. (2021) Climate journalism in a changing media ecosystem: Assessing the production of climate change-related news around the world. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 12, 675. <https://doi.org/10.1002/wcc.675>

12. Tallert, L. (2021). From Traditional Journalism to Sustainable Journalism. *Global Investigative Journalism Network*. 2021. Retrieved from: <https://gijn.org/2021/05/13/from-traditional-journalism-to-sustainable-journalism> (accessed 01 May 2022).

13. Teaching journalism for sustainable development: new syllabi. UNESCO series on journalism education. Paris: UNESCO, 2015. 165 p.

14. Ureta, A. L., Ayerdi, K. M., Fernández, S. P., Castillo, I. M. & Dasilva, J. Á. (2021). University teaching experiences with Sustainable Development Goals (SDG): promoting transversal competencies in online journalism, *Applied Environmental Education*

& *Communication*. DOI: 10.1080/
1533015X.2021.2009939
15. Vukić, T. (2019). Sustainable journa-

lism education – the only possible way to the
future. *Croatian Journal of Education*, 21.
DOI: <https://doi.org/10.15516/cje.v21i0.3449>

Abstract. *The article deals with trends in the development of journalism education, determined by the concept of Sustainable development, which is can be thought of in terms of three spheres: economic, environmental and social. In particular, the paper focuses on the social dimension in the system of development options aimed at meeting the needs of modern society without endangering future generations, which should seek to reach a consensus on equitable distribution of resources through the prism of global environmental issues. The relevance of the study is due to the objective need of society for free and pluralistic media because human as a subject of development must participate in the processes that shape the sphere of his life, approve decisions, monitor their implementation. Achieving human development goals requires objective information that can only be made available to citizens through independent and pluralistic media. This require to review the system of training journalists in current issues, and adjusting educational programs and curricula with current challenges. The aim of the article is to analyze the new syllabi developed by UNESCO on teaching journalism for sustainable development. The overviewed programs of the courses “Journalism and sustainable development”, “Journalism and sustainable development”, “Ecological journalism”, “Reporting sustainable tourism”, “Reporting migration, with a focus on refugees”, “Ethical investigative journalism”, “Digital media, social networks and the changing face of journalism” are aimed at acquainting future journalists with the fundamentals of socio-scientific research, promote the formation of skills to present facts and create meaningful narratives based on interdisciplinary approach to public discourse on sustainable development.*

Keywords: *journalism, sustainable development, education, curriculum, syllabus.*

**THEORY AND METHODS OF TEACHING.
ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА НАВЧАННЯ**

УДК 811.111'42.

<https://doi.org/10.31548/philolog2022.01.100>

**ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА АНГЛОМОВНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ З УПРОВАДЖЕННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**
**PROFESSIONALLY-ORIENTED ENGLISH TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS'
AVIATION INDUSTRY WITH INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

I. В. ДЕМЧЕНКО, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
I. V. DEMCHENKO, Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Teacher of the Department of Foreign Languages
E-mail: ingademchenko1976@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6155-9065>

*Льотна академія Національного авіаційного університету, м. Кропивницький, Україна
Flight Academy of National Aviation University, Kropyvnytskyi, Ukraine*

Анотація. У статті зазначено, що інформаційно-комунікаційні технології забезпечують поширення інформаційних потоків у суспільстві та утворюють глобальний інформаційний простір. Невід'ємною й важливою частиною цих процесів є комп'ютеризація освіти, так як в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу, пов'язаними із внесенням коректив у зміст технологій навчання, які повинні бути адекватними сучасним технічним можливостям та сприяти гармонійному входженню студента в інформаційне суспільство. Рівень комп'ютеризації разом з кадровим та методичним забезпеченням освітнього процесу є вирішальним показником оцінювання дієздатності закладу вищої освіти. Виявлено, що ефективність застосування нових інформаційних технологій на заняттях обумовлена наступними факторами: різноманітність форм представлення інформації; високий ступінь наочності; можливість моделювання за допомогою комп'ютера різноманітних об'єктів та процесів; звільнення від рутинної роботи, що відвертає увагу від засвоєння основного змісту; можливість організації колективної та індивідуальної дослідницької роботи; можливість диференціювати роботу студентів у залежності від рівня підготовки, пізнавальних інтересів та ін.. Використовуючи сучасні інформаційні технології: можливість організувати комп'ютерний оперативний контроль та допомогу з боку викладача; можливості комп'ютера дозволяють студенту активно приймати участь у процесі пізнання. За своєю сутністю інформаційно-комунікаційні технології – це поєднання інформаційних технологій з комунікаційними для вирішення різноманітних завдань в рамках формування сучасного інформаційного суспільства. Таким чином поняття «інформаційно-комунікаційні технології», інтегрує семантику терміну «комунікація» і передбачає процес спілкування, обміну думками, знаннями, почуттями, моделями поведінки, а також спільну діяльність учасників комунікації, під час якої виробляється спільний погляд на речі, події та оточуюче середовище.

Ключові слова: англomовна підготовка, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійні засоби, освітній процес, фахівець авіаційної галузі.

Актуальність дослідження (Introduction). З упродовженням комп'ютерних мереж та онлайн-засобів, українські ЗВО отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні запити студента. З огляду на сучасні реалії, викладач повинен застосовувати нові

методи подачі інформації в освітньому процесі.

Упродовження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зумовлене низкою чинників: суттєве прискорення передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду; підвищення якості навчання та освіти, яке дає змогу студенту

© I. V. Демченко

успішніше й швидше адаптуватися до освітнього середовища та соціальних змін; активне застосування технологій є важливим показником створення нової системи вищої освіти, яка відповідає вимогам інформаційного суспільства та процесу модернізації освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Використання ІКТ у освітньому процесі ґрунтується на таких документах, як: Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні» [1], Закон України «Про Національну програму інформатизації» [2]. Проблема впровадження ІКТ для вдосконалення професійної підготовки неодноразово привертала увагу вчених. У наукових роботах І. Воронцової [3] висвітлено досвід застосування е-підручників та електронних засобів навчального призначення. А. Балендр [4] дослідив зарубіжний досвід створення електронних навчальних комплексів для мобільного навчання прикордонників на основі вебплатформи прикордонних відомств країн Європейського Союзу. С. Діордица [5] обґрунтував теоретичні основи використання інноваційних ІКТ як засобу досягнення високої якості освіти з урахуванням положень Болонського процесу в умовах інформаційного суспільства. О. Спірін, Л. Лупаренко, О. Новицький [6] визначили сучасні напрями впровадження електронних освітніх ресурсів. Ж. Жанг та Л. Жанг [7] запропонували застосовувати підходи до організації особистісної траєкторії навчання під час розроблення компонентів електронних підручників. О. Москаленко та О. Діденко [8] вважають, одним із шляхів підвищення рівня професійної підготовки є впровадження ІКТ у освітній процес. Комп'ютерні технології й технічні засоби мовної підготовки можуть імітувати умови польоту, в яких може опинитися пілот у професійній діяльності. За таких умов важливого значення набуває професійно-орієнтована іншомовна підготовка майбутніх фахівців авіаційної галузі для подальшої роботи в інформаційному авіаційному середовищі.

Мета дослідження (Purpose). Користування всесвітньою мережею Інтернет стає усе більш необхідною умовою

одержання та передачі інформації. Професійна комунікація у сучасному її розумінні передбачає формування здібностей до міжкультурної взаємодії. Вивчення англійської мови – оволодіння авіафахівцями професійною комунікацією за допомогою використання інформаційно-комунікативних технологій, оскільки особливістю їх майбутньої професійної діяльності є постійні закордонні поїздки, контакти з іноземцями тощо.

Результати дослідження та їх обговорення (Results of the research and their discussion). Застосування інформаційних технологій в освіті покликане служити підвищенню якості, ефективності та доступності навчання для всіх. Можливості взаємодії через Інтернет мають додатковий потенціал для викладання та навчання, поєднуючи цифрові технології та інформаційні ресурси у глобальне інформаційно-освітнє середовище. Інтернет і такі послуги як Google і електронна пошта, разом з численними продуктами, такими як Wikipedia, Skype, Facebook і Twitter, трансформують майбутнє життя, навчання, працю, дозволяючи впроваджувати інноваційні способи навчання [9].

Слід розуміти, що основною метою інформаційних технологій є оптимізація наших часових витрат на здійснення саме професійної діяльності, а також якісний і оптимальний та оперативний відбір потрібної для цього інформації. Щодо впровадження інформаційних технологій в освіту, прийнято виокремлювати наступні основні напрями: використання комп'ютерної техніки як засобу навчання, удосконалення процесу викладання, що підвищує його якість і ефективність; використання комп'ютерних технологій як інструментів навчання, пізнання себе і дійсності; розгляд комп'ютера і інших сучасних засобів інформаційних технологій в якості об'єктів вивчення; використання нових інформаційних технологій як засобу творчого розвитку як суб'єкта так і об'єкта навчання; використання комп'ютерної техніки як засобу автоматизації процесу контролю, корекції, тестування; організація комунікацій на основі використання засобів інформаційних технологій з метою передачі і набуття педагогічного досвіду, методичної і навчальної літератури; вико-

ристання нових інформаційних технологій для організації інтелектуального дозвілля тощо [10].

Комплексне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес студентів льотного закладу впроваджується за допомогою сучасних ІКТ навчання, які запропоновані та спрямовані на досягнення результату: мультимедійні презентації, підготовка веб-портфоліо, електронний дискурс («e-discourse» – конференц-зв'язок, чати, блоги, дискусійні форуми), накопичення аудіовізуальних матеріалів, перегляд відеоматеріалів з професійних тем. Названі технології здебільшого потребують коментування. Доцільно виокремити позитивні аспекти використання ІКТ: мотивація до навчання; сприяння розвитку самостійності студента, оперування інформацією з професійного та особистого життя; можливість надання сучасного та актуального матеріалу для виконання професійних завдань в авіаційному середовищі.

Викладання іноземної мови, а саме дисципліни «Авіаційна (англійська) мова» професійної спрямованості, – це вузько спеціалізований та професійно-спрямований напрям викладання іноземної мови. Доцільним стало впровадження технологічних новинок у викладанні дисципліни «Авіаційна (англійська) мова» та розробці матеріалу безпосередньо спрямованого на предмет вивчення (професійне авіаційне середовище), відкидаючи все зайве та непотрібне. Впровадження ІКТ технологій при навчанні іноземної мови сприяє комунікативно-орієнтованій спрямованості освітнього процесу, що значно поліпшує якість подання матеріалу та ефективність його засвоєння, збагачує зміст професійної підготовки, підвищує мотивацію до вивчення англійської мови студентами та приводить до більш тісної співпраці між викладачем і студентами.

Комплексне впровадження низки мультимедійних засобів уможливорює інтерактивну взаємодію студента з інформацією. Дібраний матеріал є найбільш спрямованим та доцільним, оскільки викладач готує та добирає матеріал відповідно до вимог професійної спрямованості спеціалізації. Основною перевагою використання мультимедійних засобів є наочність інформації, доступність для сприйняття,

легкість та швидкість засвоєння.

Засоби мультимедіа уможливають представлення інформації не тільки в текстовому вигляді, а й у супроводі аудіоданих або відеофільмів. Перевага надається коротким за тривалістю відеоматеріалів: від 30 секунд до 10 хвилин, при цьому зауважимо, що 4–5 хвилин демонстрації відео можуть забезпечити напружену роботу групи протягом цілої години. Це зумовлено такою специфічною особливістю відеоматеріалів, як щільність і насиченість інформації. Тому доцільніше використовувати короткий уривок для інтенсивного вивчення, ніж більш тривалий відео епізод – для екстенсивного.

Перегляд відеосюжету проводимо в три етапи:

1) підготовка до перегляду відеосюжету (на цьому етапі можливі наступні завдання: здогадатися за назвою, про що може бути сюжет, яку нову інформацію можете отримати, прочитати наступні питання та знайти на них відповіді);

2) перегляд та виконання завдань (можливість повністю переглянути відеосюжет з метою отримання загального уявлення, отримання відповідей на основні запитання; повторний перегляд відеосюжету з зупинками, під час пауз може бути запропоновано виконання завдань: зробити помітки (з метою отримання фактичної інформації або вивчення нової лексики), повторити за диктором, погодитись або заперечити, коментувати події, заповнити пропуски, перевірити відповіді);

3) виконання завдань після перегляду (третій етап має на меті спрямування інтересів та роботи студентів на подальший розвиток цієї теми, для цього запропоновано виконання таких завдань: написання переказу за змістом сюжету, висловлювання власної думки, складання діалогів, пошук додаткової інформації з теми тощо).

Під час перегляду сюжету «Today in History in September 11th» студентам III курсів запропоновано розглянути комплекс інтерактивних завдань, розроблених для аналізу аварійної події на занятті «Авіаційна (англійська) мова». Тривалість відеосюжету – 2 хв. 36 с. Теракт 11 вересня 2001 року в США було здійснено терористами-смертниками, які

викрали чотири пасажирські літаки: два лайнери «врізалися» у вежі Всесвітнього торговельного центру у Нью-Йорку, третій – у будівлю Міністерства оборони США, четвертий упав за три кілометри від міста Шанксвілл, штат Пенсильванія. Екіпаж та пасажери останнього літака намагалися знешкодити терористів та повернути керування літаком, однак терористи направили його у землю. Унаслідок найбільшої в історії США серії терактів 11 вересня 2001 року загинуло 2996 людей та понад 6000 – отримали поранення. Організатором атаки визнано терористичне угруповання «Аль-Каїда», яке очолював Усама бен Ладен. Студентам запропоновано комплекс завдань і запитань: What is hijacking? What are the most common hijackers' demands? What happened on the 11th of September, 2001? What kind of weapon can hijackers use? What actions do pilots undertake in case of aircraft seizure? What can be expected in case of bomb warning? які спрямовують увагу на осмислення змісту мовлення, що дозволяє визначити та контролювати рівень детального розуміння отриманої інформації.

Зазначимо, що ключовою перевагою відеоматеріалів є те, що студенти мають візуальний контекст тієї інформації, що подається у відео. Таким чином, фактори, які впливають на вміння сприймати та розуміти на слух, використовуються на заняттях із авіаційної (англійської) мови, а саме: візуальне сприйняття спікера та усвідомлення особливостей професійного середовища. Акцентуємо увагу на тому, що, створюючи професійно орієнтовані відеоматеріали для використання на заняттях із авіаційної (англійської) мови, необхідно враховувати специфіку професійного середовища та сутність авіаційної професії. Поєднання візуального зображення, тексту та звукового супроводу дає можливість для комплексного розвитку навичок мовної діяльності студентів під час вивчення англійської мови. Ефективність навчання збільшується у разі застосування наочних ілюстрацій, а мультимедійні засоби об'єднують відео-, аудіоматеріали, ілюстрації тощо на одному носії.

Використання відеоматеріалів на заняттях з «Авіаційної (англійської) мови» допомагає майбутнім фахівцям авіаційної

галузі вирішувати наступні завдання: підвищення мотивації до професійної комунікації, реалізація конкретних навчальних завдань, мовленнєва практика, закріплення лексичного матеріалу; активізація студентів, створення позитивного емоційного фону в процесі вивчення мови, застосування набутих навичок у реальному спілкуванні в процесі створення рольових ситуацій та заохочення студентів до самостійної роботи. Крім того заплановано письмовий контроль та аналіз рівня розуміння переглянутого відео-сюжету. Для цього розроблено спеціальні бланки із загальними завданнями, які можуть бути використані: вставити пропущене слово або термін у речення; дати визначення поняття, терміну; дібрати синоніми до слів; поєднати слова з їхніми означеннями; запропонувати антоніми; дати письмову відповідь на запитання професійного характеру; прокоментувати висновки до відеосюжету, обґрунтувати свою думку; написати стисле резюме до відеосюжету.

Запропоновані види завдань сприяють розвитку та вдосконаленню професійних знань із фахових дисциплін та навичок англійської мови студентів. Письмові завдання активізують писемне мовлення, уміння висловлювати власні думки в письмовій формі, сприяє запам'ятовуванню спеціальних вступних конструкцій: «I think...», «To my opinion...», «On the contrary...». Проте листування з іноземними колегами та студентами є недостатньо продуктивним, оскільки там відсутня глибина змісту спілкування, швидко втрачається зацікавленість, через деякий час студенти не мають спільних тем, не знають, про що писати. Із появою можливості онлайн спілкування, листування перейшло в пасивну діяльність: студенти можуть не тільки обмінюватися фразами, а й чути та бачити один одного, відпрацьовувати вимову, навички говоріння, лексичну вправність. Перевага ресурсу – простота та доступність, можливість налагодити міжкультурні зв'язки, подолати психологічні та мовні бар'єри. Потужний потенціал мають групові дискусійні форуми, які допомагають обговорити конкретну проблему та питання, що стосуються авіації. Студентів варто заохочувати до участі в авіаційному

форумі, де дискутують із приводу екстремальних умов польоту, нестандартних зльотів та посадок, руління в незнайомому аеропорті.

Найбільш поширене функціональне призначення інтернет-ресурсів – пошук додаткової інформації. Найактуальнішим є «E-discourse» («електронний дискурс»), який об'єднує низку ІКТ: конференц-зв'язок, дискусійні форуми, «Zoom» та «Skype» спілкування, чати та блоги. Якщо брати до уваги критерій кількості учасників, які можуть брати участь у заході, то найприйнятнішими виявились такі сервіси, як Zoom і Skype, оскільки групи є досить чисельними. Для порівняльного аналізу сервісів було вирішено працювати із Zoom, оскільки ця платформа надає такі можливості: запланувати заздалегідь будь-яке заняття, а також зробити повторюване (те саме) посилання входу для постійного заняття, яке проводиться у певний час; призначити співорганізатора, який буде наділений такими ж можливостями, як і організатор; ділити курсантів/студентів на пари й групи, давати їм окремі завдання і «розміщувати» автоматично або вручну в окремі кімнати, де вони зможуть спілкуватися тільки поміж собою. Кількість кімнат визначає викладач, який може «ходити» по кімнатах і перевіряти виконання завдань. Водночас педагог може переміщати учасників з кімнати в кімнату; змінювати віртуальний фон відповідно до теми заняття з метою створення необхідної атмосфери. [11] Вважаємо, що недоліком платформи Zoom є обмеження на безкоштовне спілкування (40 хв.), але після завершення часу немає необхідності створювати нову конференцію, достатньо заново зайти в ту саму конференцію й продовжити спілкування.

Особливої актуальності набуває навчання англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу, витлумаченого як «мовлення авіаційних спеціалістів, мета якого полягає у вербальному обміні засобами англійської мови професійною інформацією під час польоту за допомогою радіотелефонного зв'язку» [12, с. 63]. Реалізація аудіювання відбувається через: прослуховування аудіозаписів радіообміну між пілотом і диспетчером у стандартних та нестандартних ситуаціях; детальне обговорення значущих відрізків інформації

з подальшим відтворенням в парі (пілот-диспетчер); прослуховування аудіозаписів проблемних ситуацій професійного характеру з метою подальшого створення аналогічних ситуацій для формування вмінь орієнтуватися в нестандартних ситуаціях. У межах дослідження акцентуємо увагу на надзвичайно важливій ролі авіаційної (англійської) мови у контексті безпеки польотів. Наголосимо, що фразеологія радіообміну – провідний складник із погляду формування лексичного запасу авіаційної (англійської) мови для досягнення IV мовленнєвого рівня підготовки ICAO (Міжнародна організація цивільної організації). Вивчення текстів та аудитивних матеріалів, які містяться в документах ICAO, закріплюють й поглиблюють набуті знання та за умови сумлінного опрацювання програмного матеріалу, гарантує досягнення кінцевої мети – уміння вільного спілкування в межах професійної діяльності як в умовах звичайного польоту, так і в разі виникнення аварійної ситуації. У практичній діяльності навчання термінології радіообміну потребує відпрацювання навичок ведення переговорів до автоматизму, що є однією з вимог ICAO. Набір фраз стосується різних штатних та нештатних ситуацій професійного характеру. Постійне відпрацювання фразеології радіообміну сприяє набуттю навичок, що в подальшому не розфокусує увагу пілота та диспетчера під час ухвалення рішень, концентрує увагу тільки на правильності операції в конкретній ситуації, а не на тому, як сказати це англійською мовою. У сучасних умовах гострою залишається проблема пошуку оптимальних шляхів підготовки авіафахівців до ведення англійського радіообміну, адже їх робота є складною і відповідальною. Вона вимагає відповідної освіти, професійної майстерності, пов'язана з високим рівнем володіння англійською мовою та набуттям студентами мовленнєвих навичок й вмінь спілкування англійською мовою в різноманітних ситуаціях професійної діяльності.

Порівняно з традиційними засобами навчання навчальна мультимедійна презентація сприяє ефективному подоланню комунікативних бар'єрів, які виникають під час спілкування. Програма Microsoft PowerPoint має широке коло можливостей. Під час розробки презентації мають бути

враховані такі вимоги: навчальні цілі презентації чітко узгоджувалися з державними освітніми стандартами та програмами; доцільність та доступність поданої інформації; пізнавальна активність; використання зображень, які сприймаються (кольорова гама, чіткість зображення); емоційна насиченість; стилістична виразність тексту; наявність звукових ефектів, анімація, відео [13].

Наприклад, слайди у поєднанні з інтерактивними елементами забезпечують якісно новий рівень подання інформації, звуковий супровід та можливість розробки в PowerPoint сюжетів гри справляє великий вплив на емоційне сприйняття студентів і сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу [14]. Упровадження таких презентацій уможливує збагачення наочності, що покращує комплексне сприйняття та підвищує ефективність запам'ятовування матеріалу. Широке використання ілюстративного матеріалу в презентаціях дозволяє доступно та легко представити нову лексику, не вдаючись до перекладу українською мовою. Викладачу необхідно ретельно обирати оптимальні шляхи уведення нових лексичних одиниць. Приклади рольових ігор по темі «Метеорологія» (Інтерактивне завдання):

1. Курсант 1 – капітан ПС, доповідає про удар блискавки і про проблему з електрообладнанням, йому потрібна негайна допомога. Курсант 2 – авіадиспетчер, який повинен дати рекомендації.

2. Курсант 1 – пілот, який вилітає з Риму, запитує погоду. Курсант 2 – авіадиспетчер, повинен доповісти метеорологічну ситуацію.

3. Курсант 1 – пасажир, який зазнав тілесних ушкоджень внаслідок попадання літака в зону сильної турбулентності. Курсант 2 – бортпровідник, повинен надати медичну допомогу та доповісти командирі ПС. Курсант 3 – командир ПС повинен зв'язатися з Medlink, для отримання необхідних рекомендацій про медичну допомогу. Курсант 4 – працівник служби Medlink, який надає необхідні рекомендації, в разі необхідності.

4. Курсант 1 – пілот літака Boeing-747, на маршруті несприятливі погодні умови, приймає рішення облетіти зону грозової діяльності. Курсант 2 – диспетчер, повинен

дати рекомендації пілоту літака Boeing-747.

Акцентуємо увагу на важливості впровадження ІКТ для аналізу фахових текстів, оволодіння фаховою термінологією під час аудіювання текстів за фахом, для засвоєння професійного лексичного матеріалу.

В електронних презентаціях важливу роль відводимо формуванню базових умінь і навичок у розумінні сприйнятого на слух іншомовного фрагмента мовлення, адже аудіювання є важливим аспектом професійної комунікації майбутніх фахівців авіаційної галузі. Цей вид діяльності уможливує опанування фонемного складу та інтонації. Під час аудіювання відбувається активне засвоєння лексичного складу та граматичної структури англійської мови. За умов упровадження презентацій перед прослуховуванням студенти мають можливість висловити свої припущення про зміст, наприклад, за його заголовком або за деякими деталями малюнка до тексту.

Після опрацювання навчальних тем в авіаційному контексті студентам пропонується у межах самостійної роботи підготувати презентації з відповідної, професійної проблематики. Тему презентації, як правило, студенти мають обирають самостійно, але викладач може обмежити вибір шляхом добору відповідної тематики. Зазначимо певні вимоги до презентації:

– джерело інформації повинно бути автентичним, неперекладним (інтернет-ресурс, журнал, газета тощо); студентові в жодному разі не варто самостійно перекладати матеріал англійською мовою;

– інформація повинна бути адаптована студентом до усної презентації з демонстрацією слайдів у PowerPoint;

– перед презентацією студент повинен ознайомити присутніх із ключовими словами, а також зі складними поняттями у форматі «термін – визначення»;

– під час презентації студент не може читати текст – він повинен розповідати. Створюючи свою презентацію, студенти поєднують всі види мовленнєвої діяльності: читання, письмо, говоріння та аудіювання. Тексти зі слайдів також можна використовувати для читання, що сприяє формуванню лексичних, граматичних та фонетичних навичок. Для того щоб підібрати необхідний матеріал для своєї

презентації, вони мають переглянути різну наукову, професійно орієнтовану, галузеву літературу, попрацювати з довідниками та словниками.

Тестування з застосуванням ІКТ є перспективним напрямом розвитку в освіті, адже технології постійно розвиваються та вдосконалюються. Технології розвиваються для зменшення використання людських ресурсів та забезпечення ефективного, надійного проведення тестування. Тестування через всебітню мережу є досить зручним у користуванні, адже студент має можливість проходити оцінювання, не відриваючись від робочого місця або навчання. Така система є досить зручною. Упроваджуючи онлайн тестування можливо відкривати та закривати завдання для того, щоб ніхто не мав до них доступу. Доступ можна відкрити після реєстрації або після введення певного коду. За допомогою тесту можна швидко та ефективно перевірити наявність знань, адже це займає менше часу та дає більш точні показники. В процесі онлайн тестування для контролю знань студентів можна виділити наступні переваги: Інтернет є ефективним засобом розповсюдження інформації та потужним засобом збирання інформації; тести складаються шляхом довільного вибору тестів із банку завдань; бази тестових завдань на сервері, то ж це зменшує можливість втручання в тестування сторонніх людей; по закінченню тесту студент має можливість бачити свої результати. Серед проблем Інтернет-тестування можемо виокремити: потреба в наявності необхідного обладнання; наявний рівень ідентифікації не виключає ситуації, коли студент передає свої дані іншій особі, неналежна форма контролю; доступ до різних джерел інформації під час проходження тесту.

Тест слугує зручним та об'єктивним засобом контролю знань з іноземної мови, оскільки є системою завдань, виконання яких дозволяє охарактеризувати рівень володіння мовою за допомогою спеціальної шкали результатів [15]. Для реалізації контролю знань студентів з дисциплін «Загальна (англійська) мова» та «Авіаційна (англійська) мова» запроваджено тестову та усну перевірку. Контроль знань з дисципліни «Авіаційна

(англійська) мова» регламентується 6-ма критеріями шкали ІСАО щодо оцінювання мовленнєвих умінь, розробленим тестом з дисципліни «Авіаційна (англійська) мова», який складається із певних завдань. Кожне завдання відображає об'єктивний рівень знань студентів майбутніх фахівців авіаційної галузі. Під час тестування можливо використовувати як бланкові, так і електронні варіанти. Електронні варіанти є особливо привабливими, тому що дозволяють отримати результати практично одразу після завершення тесту. Такі комп'ютерні тестові програми, як Assistant, easyQuizzy, MyTestX, Майстер-Тест та онлайн-тести, можуть бути успішно впроваджені під час вивчення курсу «Загальна (англійська) мова» та «Авіаційна (англійська) мова». Згідно з оцінювання ІСАО кількість балів за правильні відповіді дорівнює 100%, які відповідають правильним відповідям на 100 завдань розробленого тесту. Наприклад, 83 правильних відповіді тесту оцінюються у 83 % та відповідною оцінкою «4».

Важко переоцінити важливість самостійної роботи, самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців авіаційної галузі, яку можна здійснювати за допомогою ІКТ. Самостійна робота передбачає додаткове самостійне опрацювання вивченого матеріалу, підготовку повідомлень та рефератів, що пов'язані з професійною тематикою тощо без участі викладача, а саме: вможливіє швидкий перегляд, вибіркове читання, вивчення нової лексики, пошук відповідей на запитання, розв'язання завдань, реферування розділів теми, переказ, заучування частин тексту, виконання контрольних тестів. До факторів, які сприяють ефективності самостійної роботи, належать: розуміння прочитаного, виокремлення головної ідеї тексту, узагальнення прочитаного матеріалу, складання плану до тексту. Але із власного досвіду можна зазначити певні недоліки: заучування студентами тексту без розуміння змісту, виконання вправ за зразком, не усвідомлюючи сутності змісту матеріалу. Робота з підручником вимагає великого обсягу часу. Альтернативою традиційним підручникам можуть стати тексти засобів масової інформації, а також ресурси соціальних мереж. Опрацьовуючи оригінальні тексти з іншомовних джерел

під час занять, студенти поповнюють лексико-граматичний запас, розвивають мовленнєві навички: навчаються аналізувати, інтерпретувати заголовки, швидко та чітко передавати зміст, висловлювати власну думку. Приклад до теми «Air Rage» («Агресивна поведінка на борту літака»): студентам запропоновано знайти в іншомовних виданнях ситуації, які описують загрозу безпеці польоту, життю, здоров'ю, особистій гідності пасажирів та членів екіпажу, обговорити правила поведінки на борту, наслідки агресивної поведінки, навести конкретні приклади, вказати дії командира літака в разі порушень, а також пояснити, як мають реагувати бортпроводники, пасажири в таких випадках. Іншомовні джерела повинні мати професійний характер, відповідати авіаційній тематиці з професійною лексикою, термінами, аббревіатурами, авіаційним сленгом. Репрезентуючи повідомлення з іншомовної преси загальної та професійної авіаційної тематики й впроваджуючи цю інформацію в професійно орієнтовані дисципліни, ми не тільки формуємо іншомовну компетентність авіафахівців, а й готуємо студентів до осмисленого розуміння медіапростору, міжнародного культурологічного сприйняття, відповідальності як творця та поширювача інформації в суспільстві.

Наголошуючи на ролі сучасних ІКТ навчання, зокрема професійно орієнтованих дисциплін, звернули увагу на використанні інтернет-ресурсів, що належить до актуальних, проблемних питань. У межах аналізу інтернет-ресурсів виокремили такі позитивні аспекти їх використання: мотивація навчання; сприяння розвитку самостійності студента, оперування інформацією з професійного та особистого життя; надання сучасного й актуального матеріалу для виконання професійних завдань. Інтернет-ресурси – це величезна довідково-інформаційна система, яка оптимізує вивчення іноземної мови, проблема полягає в тому, як правильно застосовувати такі ресурси. Великий обсяг інформації з Інтернету створює труднощі в пошуку потрібних повідомлень, викладачеві й студентам важко зорієнтуватися в інформаційному потоці корисного та некорисного матеріалу. Для вивчення циклу професійно орієнтованих дисциплін

(«Авіаційна (англійська) мова»); «Аеродинаміка»; «Авіоніка / Експлуатація повітряних суден»; «Безпека авіації (Управління безпекою польотів)»; «Метеорологія»; «Можливості та обмеження людини в льотній діяльності»; «Навігація / Повітряна навігація (радіонавігація)») з елементами навчання англійською мовою апелюють як до інформаційних сайтів, так і до вузько-спеціалізованих освітніх ресурсів. Крім того, організують вільне спілкування в Інтернеті, комунікацію в режимі онлайн, різних чатів, електронної пошти. Найбільш широко використовують листування між окремими студентами та групами студентів, навчальними освітніми закладами різних країн. У цьому вимірі можливості інтернет-ресурсів – безмежні, особливо для вдосконалення авіаційної (англійської) мови. На нашу думку, сьогодні жодну методику навчання не реалізують без використання Інтернету.

Безперечно, упровадження ІКТ на заняттях англійської мови у льотному закладі вищої освіти не може повністю замінити викладача, проте здатне вдосконалити та урізноманітнити освітній процес, підвищити ефективність навчання. Можна висловити припущення, що поєднання різних форматів роботи з текстами сприяє збільшенню обсягу запам'ятовування інформації до 50%. Викладання англійською мовою на основі відео- та аудіозасобів повинно відповідати вимогам часу, спиратися на інноваційні досягнення в авіації, прогресивні здобутки науки й техніки. Упровадження ІКТ на заняттях потребує обладнання спеціальних комп'ютерних класів; придбання відеопроєкторів, інтерактивних дошок; проведення комп'ютерних курсів для викладачів. Крім того, засвоєння матеріалу ускладнено потребою не тільки сприймати професійний матеріал, а й розуміти його англійською мовою. Диспетчерам було запропоновано проаналізувати ситуації, пов'язані з відмовою обладнання на робочому місці; пілотам – ситуації, спрямовані на розбір польотів, розслідування авіаційних пригод, аналіз нестандартних ситуацій на землі й у повітрі; авіафахівцям із технічного обслуговування – матеріали, що містили інформацію, яка стосується помилок технічного персоналу, конструкції двигунів, специфікації та якості запчастин. Фахівці з аварій-

ного обслуговування були зацікавлені в пошуково-рятувальних операціях, проведених після аварії або після нестандартної ситуації з літаком.

Варто наголосити на тому, що особливого значення у процесі вивчення дисципліни «Авіаційна (англійська) мова» набувають ІКТ слухової та зорово-слухової наочності, до яких належать такі: аудіо-записи з фрагментами ведення радіообміну англійською мовою, аудіозаписи аварійних ситуацій у польоті, навчальні відеофільми з сюжетами авіакатастроф та аварій з їх детальним аналізом; використання Інтернет-ресурсів для прослуховування радіообміну між диспетчером і пілотом у прямому ефірі; участь у міжнародних авіаційних форумах щодо обговорення різних авіаційних

ситуацій; застосування комплексного тренажера літака, де в умовах, що наближені до реальних, відпрацьовують навички й уміння, сформовані в процесі вивчення авіаційної (англійської) мови.

Висновки (Conclusions). Комплексне впровадження засобів ІКТ у процес вивчення англійської мови не лише сприяє покращенню емоційного сприйняття, а й впливає на мотивацію студентів до професійної комунікації, підвищення інформативності навчального матеріалу, його наочності та доступності, а також на підвищення рівня диференціації та індивідуалізації навчання, сприяє глибокому засвоєнню студентами матеріалу, звільняє викладача від трудомісткої роботи з поточної та підсумкової перевірки знань студентів.

Список використаних джерел

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>]

2. Про Національну програму інформатизації: закон України [Електронний ресурс]: URL: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98>]

3. Воротникова І. П. Досвід використання е-підручників і електронних засобів навчального призначення в умовах цифровізації загальної середньої освіти України. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. Т. 71. № 3. С. 23–39.

4. Balendr A., Komarnytska O., Bloschynskyi I., Didenko O. Information and Communication Technologies in Foreign Languages Training of the Border Guards in the European Union Countries. *Information technologies and learning tools*. 2018. Т. 67. № 5. pp. 56–71. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2305/1400/>.

5. Диордица С. Г., Торопцов В. С., Ивашко Л. М., Инновационные информационно-коммуникационные технологии обеспечения качества высшего экономического образования. Монография. Одесса, 2012. 231 с.

6. Спірін О. М, Лупаренко Л. А., Новицький О. В. Процедура впровадження електронного наукового журналу з використанням програмної платформи Open Journal Systems. *Інформаційні технології в*

освіті. 2017. Т. 32. №3. С. 40–60.

7. Zhang J., Zhang L. Semantic Enhanced e-Textbooks: Information Model and Its Application. *Computer Science*. 2015. Vol. 2(6), pp. 213–222.

8. Moskalenko O. I., Didenko O. I. A computer tool for training pilots' listening skills in aviation English. *Information Technologies and Learning Tools*. 2018. Vol. 67. №5. pp. 187–198.

9. Осадчий В. В., Осадча К. П. Сучасні реалії і тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.: *Інформаційні технології і засоби навчання*: матер. електрон. наук. фах. вид. Київ, 2015. Т. 48. №4. С 47–57.

10. Ківалов С. В. Інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі в галузі права. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс, 2019. Вип. 64. С 6–20.

11. Троцько А. В., Короткова Ю. М., Ромашенко В. Є. Використання загальнодоступних мультимедійних онлайн-сервісів і мобільних застосунків у підготовці майбутніх правоохоронців. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Т. 86. № 6. С. 224–243.

12. Кириченко А. Г. Мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу. *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. 2013. Вип. 21. С. 63–68.

13. Семчук С. І., Скрипник Н. І., Семчук Б. І. Структурно-процесуальна модель формування інформаційно-

комунікаційної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Т. 67. № 5. С. 13–30.

14. Шевченко В. П. Мистецтво комп'ютерної презентації. URL: www.unicyb.kiev.ua

15. Полонська Т. К. Портфоліо як складова системи моніторингу освітніх досягнень учнів основної школи. *Педагогіка і психологія*. 2009. Вип 3. С. 99–110.

References

1. Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007-2015 roky. URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>] (in Ukrainian)

2. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: zakon Ukrainy. [On the National Informatization Program: Law of Ukraine]. URL: [<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/98>] (in Ukrainian)

3. Vorotnykova, I. P. (2019) Dosvid vykorystannia e-pidruchnykyv i elektronnykh zasobiv navchalnoho pryznachennia v umovakh tsyfrovizatsii zahalnoi serednoi osvity Ukrainy. [Experience in using e-textbooks and electronic educational tools in the digitalization of Ukraine's secondary education]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*. T.71 № 3, pp. 23-39. (in Ukrainian)

4. Balendr A., Komarnytska O., Bloschynskyi I., and Didenko O., (2018) [Information and Communication Technologies in the Foreign Languages of the Border Guards in the European Union Countries] *Information technologies and learning tools*, 67 (5), pp. 56-71. [Online]. Available: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2305/1400/>. (in English)

5. Dioritsa, S. G, Toroptsov, V. S., Ivashko, L. M. (2012) Innovatsyonnye informatsyonno-kommunikatsyonnye tekhnolohii obespecheniya kachestva vysshogo ekonomycheskoho obrazovanya. [Innovative Information and Communication Technologies for Quality Assurance in Higher Economic Education]. *Monohrafiya*. Odessa, 231 p. (in Russian)

6. Spirin, O. M., Luparenko, L. A, Novytsky, O.V. (2017) Protседura vprovadzhennia elektronnoho naukovoho zhurnalu z vykorystanniam prohramnoi

platformy Open Journal Systems. [The Procedure for Implementing an Electronic Scientific Journal using Open Journal Systems Software Platform]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti*. T.32 № 3, pp. 40-60. (in Ukrainian)

7. Zhang, J., Zhang, L., (2015) Semantic Enhanced e-Textbooks: Information Model and Its Application. *Computer Science*, Vol. 2 № 6, 213-222. (in English)

8. Moskalenko, O. I., Didenko, O.I. (2018). A computer tool for training pilots' listening skills in aviation English. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 67. №5. pp. 187–198. (in English)

9. Osadchyi, V. V., Osadcha K. P. (2015) Suchasni realii i tendentsii rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v osviti [Modern realities and trends in the development of information and communication technologies in education]: *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia: mater. elektron. nauk. fakh. vyd. Kyiv*, T. 48. №4. S 47–57. (in Ukrainian)

10. Kivalov, S. V. (2019) Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v osvitnomu protsesi v haluzi prava [Information and communication technologies in the educational process in the industry of law]. *Aktualni problemy polityky*. Odesa: Feniks, Vyp. 64. S 6–20. (in Ukrainian)

11. Trotsko, A. V., Korotkova Iu. M., Romashenko V. Ie. (2021) Vykorystannia zahalnodostupnykh multymediinykh onlainservisiv i mobilnykh zastosunkiv u pidhotovtsi maibutnykh pravookhorontsiv [Selection of globally accessible multimedia online services and mobile downloads in the preparation of future law officers]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. T. 86. № 6. S. 224–243. (in Ukrainian)

12. Kyrychenko, A. H. (2013) Movni osoblyvosti anhliiskoho aviatsiinoho radiotelefonnoho dyskursu. [Linguistic features of English aviation radiotelephone discourse] *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Inozemni movy*. Lviv. Vyp. 21, 63 -68. (in Ukrainian)

13. Semchuk, S. I., Skrypnyk N. I., Semchuk B. I. (2018) Strukturno-protseusualna model formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Structural and procedural model of formation

of information and communication competence of future preschool education]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. T. 67. № 5. S. 13–30. (in Ukrainian)

14. Shevchenko, V. P. *Mystetstvo kompiuternoї prezentatsii*. [The art of computer presentation] URL: www.unicyb.kiev.ua (in Ukrainian)

15. Polonska, T. K. (2009) *Portfolio yak skladova systemy monitorynhu osvitynikh dosiahnen uchniv osnovnoi shkoly*. [Portfolio as a component of the system of monitoring the educational achievements of primary school students] *Pedahohika i psykholohiia*. Vyp 3, 99–110. (in Ukrainian)

Abstract. *It was indicated that the development of society is characterized with the strong influence of information and communication technologies, which penetrates into all spheres of human activity, ensures the spread of information flows in society and forms a global information space. Computerization of education is an integral and important part of these processes. It is accompanied by significant changes in pedagogical theory and practice of the educational process, associated with adjustments to the content of learning technologies, which must be adequate to modern technical capabilities and promote harmonious entry of students into the information society.*

Purpose. *Computer technology is designed to become an integral part of a holistic educational process, to significantly increase its efficiency. The level of computerization together with the staffing and methodological support of the educational process is a crucial indicator of assessing the capacity of higher education institutions.*

Results. *The effectiveness of the use of new information technologies in the classroom is due to the following factors: a variety of forms of information presentation; high degree of clarity; ability to simulate various objects and processes with the help of a computer; exemption from routine work, which distracts from the assimilation of the main content; the possibility of organizing collective and individual research work; the ability to differentiate the work of students depending on the level of training, cognitive interests, etc., using modern information technology; the ability to organize computer operational control and assistance from the teacher; computer capabilities allow the student to actively participate in the learning process. The concept of «information and communication technologies» integrates the semantics of the term «communication» and involves the process of communication, exchange of thoughts, knowledge, feelings, patterns of behavior, and joint activities of communication participants, during which a common view, events and environment.*

Key words: *English language training, information and communication technologies, multimedia tools, educational process, aviation specialist.*

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕФОРМАЛЬНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ОСВІТИ ЛІКАРЯ
SOCIAL NETWORK AS A TOOL OF INFORMAL LANGUAGE AND COMMUNICATIVE EDUCATION OF A DOCTOR

Г. П. КРАЄВСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
Н. Р. KRAIEVSKA, PhD, Associate Professor, Ukrainian language and culture Department,
E-mail. kraievsk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4036-3984>
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine

Л. М. МАТУСЕВИЧ, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
L. M. MATUSEVYCH, PhD, Associate Professor, Ukrainian language and culture Department,
E-mail. lyuda0611@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0096-9968>
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine

О. М. ДУДНИК, викладач кафедри українознавства,
O. M. DUDNYK, Teacher, Ukrainian language and culture Department
E-mail. oksana8dudnyk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4089-5844>
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine

Н. А. ГРОМ, викладач кафедри українознавства,
N. A. HROM, Teacher, Ukrainian language and culture Department
E-mail. yaadsskaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1936-7227>
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, Україна
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnytsia, Ukraine

Анотація. У статті розглянуто проблему необхідності забезпечення безперервної неформальної мовно-комунікативної освіти лікарів через соціальні мережі. Проаналізовано погляди науковців щодо важливості неформальної освіти для сучасного висококваліфікованого фахівця, переваги безперервної освіти. Серед інструментів неформальної освіти виокремлено інформаційно-комунікаційні технології, зокрема соціальні мережі, що посідають особливе місце в процесі ефективного, швидкого й легкого саморозвитку та самонавчання. Важливість мовно-комунікативного напрямку неформальної освіти медичних працівників доведено шляхом аналізу соціологічних опитувань пацієнтів щодо рівня задоволеності комунікацією з лікарями. У розвідці наведено дані щодо використання медичними працівниками різних соціальних мереж із професійною та особистою метою, проаналізовано рівень охоплення та зацікавлення навчально-ілюстративним матеріалом, який спонукає до мовно-комунікативної грамотності (на прикладі сторінок «Ефективна комунікація лікаря та пацієнта» у мережах «Фейсбук» та «Інстаграм»). Для статистичного аналізу взято ілюстрації (навчальні кейси), що розроблені в двох напрямках: підвищення комунікативних компетенцій та мовних компетенцій. Перший блок розглядає проблему стигматизації в мовленні медичних працівників, другий блок зосереджує увагу на найтипівіших помилках у мовленні лікарів. У ході дослідження з'ясовано, які соціальні мережі є лідерами серед користувачів-лікарів; встановлено, що більше уваги викликали інфографіки, які розглядають проблему стигматизації в професійному мовленні (набуття комунікативних компетенцій), порівняно з навчальними кейсами щодо найтипівіших помилок у мовленні лікарів (набуття мовних компетенцій). Така кількість переглядів ґрунтується на особистих інтересах, що сприяє кращому

засвоєнню знань.

Ключові слова: неформальна освіта, безперервна освіта, стигматизація, мовні компетенції, комунікативні компетенції.

Актуальність дослідження (Introduction). На сучасному етапі розвитку суспільства процес інформатизації є глобальним. Він прямо чи опосередковано впливає на усі сфери життя, зокрема науку та освіту. Водночас, одним із сучасних пріоритетів освіти є сприяння інформатизації суспільства.

Висококваліфікований фахівець постійно здобуває інформацію, підвищує свій рівень знань, тому безперервна неформальна освіта набуває все більшої актуальності. Як зазначають дослідники, у центрі уваги стоїть високоосвічена особистість, яка докладає зусилля не тільки до власного розвитку, а й до розвитку організації в цілому, що в свою чергу екстраполюється на більш глобальний рівень – рівень суспільства. Це можливо досягнути шляхом неформальної освіти впродовж життя. Вона є важливою складовою процесу безперервної освіти, саме на засадах якої має провадитися розвиток компетенцій персоналу організацій. Неформальна безперервна освіта формується на основі уявлень людини про ймовірне поле своєї професійної активності та можливих векторах особистісного просування в цьому полі, або ж як складової саморозвитку, чи то самоосвіти в межах самореалізації та підвищення самооцінки, або ж підняття власного статусу, іміджу тощо [1, с. 23].

Аналіз наукових джерел (Analysis of recent researches and publications) присвячених розгляду проблеми безперервної освіти, переконує у великій до неї увазі з боку дослідників [1, 2] та науковців з інших країн [3–5]. Однак неформальна безперервна освіта лише принагідно ставала об'єктом наукових зацікавлень Ю. Деркач, С. Зінченко, Н. Мартинової, П. Кивлюк, О. Огієнко, Т. Топчій. Досвід впровадження неформальної освіти також описано в закордонних розвідках [6–8].

Серед переваг безперервної освіти виділяють такі: отримання нових та оновлення відомих знань, вмінь та навичок; отримання новітнього досвіду та презентація власного; професійне та інтелектуальне зростання; формування та задоволення пізнавальних запитів, внутрішніх, духовних,

морально-етичних потреб, розвиток творчих здібностей та креативності, збагачення культурного потенціалу нації тощо [1, с. 24]. Як слушно зауважує Т. Топчій, безперервна освіта характеризується просторовим параметром — взаємодією людини з різними джерелами інформації, в основі якої лежать інтереси й цілі людей [2, с. 223]. Серед таких джерел особливе місце посідають інформаційно-комунікаційні технології.

На тлі закономірного процесу посилення і полегшення інформаційного обміну, збільшення доступності інформації спеціальної наукової уваги потребує явище мережовості в інформаційних зв'язках соціуму, його традиційні і нетрадиційні прояви під час отримання нових знань. Серед таких нетрадиційних форм – і соціальні мережі, які начебто вже зайняли власну нішу в суспільних взаємодіях, але щодо їх цілеспрямованого використання в освіті постають інноваційним інструментом [9, с. 451].

Інформаційно-комунікаційні технології, зокрема соціальні мережі, як інструмент навчання, неодноразово ставали об'єктом пильної уваги науковців [10–12]. О. Коневщинська проаналізувала роль мережових технологій як необхідного додаткового інструментарію для підвищення якості освітнього процесу [13], Ф. Майнаєв дослідив використання соціальних мереж в онлайн-навчанні [14], у розвідці О. Пінчука здійснено аналіз концептуальних положень соціальної філософії, соціології та психології щодо формування соціальних мереж [15], практичний досвід використання електронних соціальних мереж у навчальному процесі висвітлено у працях С. Палія [16], Н. Шувльської [17] та інших. Погоджуємось із думкою, що така форма організації навчального процесу в позааудиторний час є ефективною для здобувачів освіти. Доведено, що вона розширює комунікаційну складову, є зручною під час виконання самостійної роботи з курсу, надає можливість отримання додаткових консультацій, робить навчання доступним, неформальним, інтерактивним і креативним [17, с. 157].

У сучасних умовах стрімкого науково-технічного прогресу важливим постає

питання реалізації не тільки формальної, а й неформальної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Так, як інструмент неформальної безперервної освіти потенціал соціальних мереж був проаналізований В. Барладим [18] та О. Василенко [19]. Досвід застосування соціальних мереж у неформальній освіті дітей та молоді свідчить про ефективність їх застосування для побудови освітньої діяльності з урахуванням інтересів усіх учасників, допомагає налагодити співпрацю між усіма учасниками неформальної освіти, позитивно впливає на популяризацію отримання неформальної освіти серед широкого загалу [18, с. 9]. Розглядаючи неформальну освіту дорослих як нове соціальне явище, О. Василенко стверджує, що в сучасній Україні складаються реальні передумови для реалізації ідей неформальної освіти, зокрема технологічні, пов'язані з удосконаленням технологій передачі інформації та навчання [19, с. 36]. Оскільки кількість користувачів соціальних мереж постійно збільшується, одним із найбільш перспективних напрямків неформальної освіти є використання соціальних мереж, що дозволить залучити до освітнього процесу різні соціально-професійні та вікові групи, модернізувати форми й методи навчання, забезпечити всебічний загальнокультурний розвиток особистості.

Вибір напрямку неформальної освіти обумовлений результатами соціологічних опитувань пацієнтів щодо рівня задоволеності комунікацією з лікарем в Україні (Харківська та Вінницька область). Так, результати соціологічного опитування, проведеного у Харківській області в рамках проєкту «Оцінка якості взаємодії лікарів / медичних установ первинної медицини з пацієнтами» [20], свідчать про незадоволеність комунікацією з лікарем близько 10% пацієнтів, а від 13% до 20% опитаних оцінюють таке спілкування як 50 на 50. Опитування проведено за питальником EUROPER, перший варіант якого розроблений у 1995–1998 рр. міжнародним консорціумом дослідників і лікарів загальної практики та сімейної медицини. Частина питань із опитувальника (8 питань) спрямована на визначення якості комунікації лікаря та пацієнта. Ці питання

взяті за основу для дослідження мовної взаємодії лікаря та пацієнта у м. Вінниця. У Вінниці дослідження проведено впродовж травня–жовтня 2020 року, опитано 284 респонденти, віком 17–83 роки. Опитування здійснено в локальних групах соціальних мереж за гугл-формою та шляхом усного спілкування з фіксацією даних. Респондентам було запропоновано проаналізувати якість комунікації з лікарем під час останніх відвідин медичного закладу (сімейного лікаря чи іншого фахівця) за 5 пунктами. 10% респондентів були невдоволені спілкуванням, а близько 18% відзначили низький рівень мовно-комунікативної культури фахівця. 18,5% зазначили, що лікар спілкувався російською мовою.

Відтак, хоча дослідження у м. Вінниця не є вичерпним, оскільки охоплено малу кількість респондентів, усе ж результати підтверджують дані, зафіксовані у Харківській області. Підсумки проведеного опитування засвідчують актуальність підвищення якості комунікації лікарів із пацієнтами, а саме: розвитку мовно-комунікативних компетентностей, сприяння формуванню ефективної комунікації.

Соціальні мережі, як інструмент неформальної безперервної освіти, покликані підвищити рівень мовно-комунікативної компетенції лікаря, не відволікаючи його від надважливої роботи з порятунку життя людини. Зважаючи на це зародилася ідея реалізувати проєкт «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом» [21].

Відтак, створення інформаційно-комунікаційного освітнього середовища реалізує неформальну безперервну мовно-комунікативну освіту майбутнього лікаря (лікаря), що є актуальним питанням сучасної освіти.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес оволодіння засадами ефективної комунікації лікаря з пацієнтом дозволить суттєво прискорити передавання знань без відриву від основного виду зайнятості медичного працівника. Користувач мережі з легкістю може оцінити наскільки пропоновані знання є актуальними для нього і, в разі потреби, одержувати необхідну інформацію в зручний для себе час,

підвищувати якість навчання, швидко опанувати матеріал. Відтак проєкт «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом» [21] є на часі. А пропонується розвідка покликана проаналізувати особливості його реалізації за чотири місяці (липень–жовтень 2021 року).

Метою пропонуваної розвідки (Purpose) є з'ясувати оптимальний інструмент з-поміж інформаційно-комунікаційних технологій для неформальної безперервної мовно-комунікативної освіти лікаря шляхом аналізу використання медпрацівниками різних соціальних мереж, визначення найактуальніших та найдоступніших напрямів мовно-комунікативної освіти.

Об'єктом дослідження (Object of research) є неформальна мовно-комунікативна освіта лікарів, здійснена

шляхом реалізації проєкту «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом».

Предметом дослідження (Subject of research) є аналіз ефективності використання лікарями соціальних мереж з метою неформальної освіти, зокрема мовно-комунікативної.

Методи дослідження (Methods of research). Під час дослідження використано метод аналізу, для підрахунку охоплення дописів користувачами застосовано статистичний метод; зіставний метод – для порівняння результатів охоплених навчальних матеріалів користувачами фейсбука та інстаграма.

Результати (Results). За даними Medscape [22], з професійною та особистою метою лікарі використовують низку соціальних мереж (рис. 1):

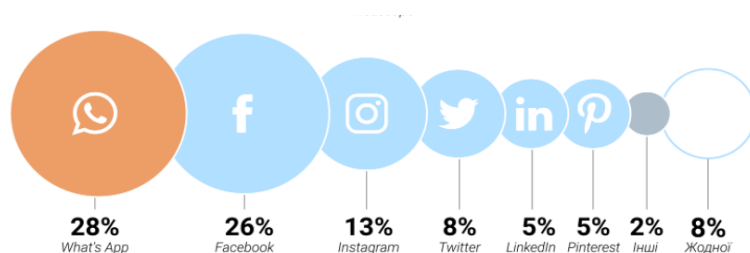

Рис.1. Популярні соціальні мережі серед лікарів за даними Medscape

Це опитування було проведено в Україні у травні 2019 року. У ньому взяло участь лише 169 лікарів, переважно це особи від 45 до 64 років.

Як свідчать результати опитування accemedin.com [22], лікарі зареєстровані в таких соціальних мережах (рис. 2):

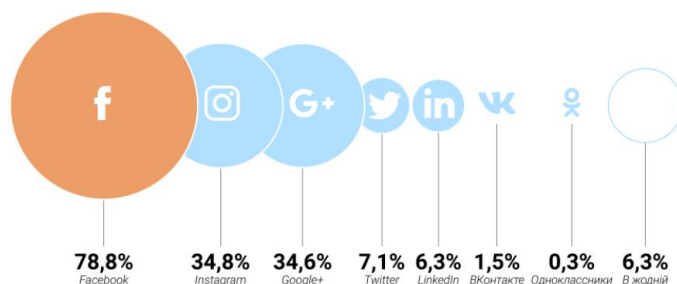

Рис. 2. Популярні соціальні мережі серед лікарів за даними accemedin.com

Accemedin.com респондентам було запропоновано заповнити форму. В опитуванні accemedin.com 2019 року взяли участь 1843 лікарі різних спеціальностей зі всієї України. Лікарі розповіли, у яких соціальних мережах зареєстровані, скільки часу приділяють спілкуванню на цих ресурсах та чи додають у друзі пацієнтів.

Найбільше відповідей отримано від лікарів віком від 26 до 55 років [22].

Зазначені вітчизняні опитування свідчать, що у трійку лідерів з-поміж соціальних мереж серед лікарів увійшли Wats App, Facebook, Instagram (за версією Medscape) та Facebook, Instagram та Google+ (за версією accemedin.com).

Закордонні дослідження теж показали, що 71% спеціалістів медичної сфери до 40 років регулярно користуються фейсбуком. Опитування провела компанія AMA Insurance 2014 року у США (5000 респондентів).

В опитуваннях, що проводилися в Україні, фейсбук та інстаграм є в трійці лідерів, саме тому ці соціальні мережі обрані як інструмент реалізації неформальної мовно-комунікативної освіти лікарів.

У цих соціальних мережах створено сторінки, де представлено навчальний матеріал у вигляді інфографік [21].

Усі ілюстрації оформлено на прикладах реальних ситуацій із професійного життя лікаря з використанням оригінальних персонажів-прототипів лікаря та пацієнта. Ілюстрації розроблено в двох напрямках – підвищення мовних компетенцій та комунікативних компетенцій.

Для статистичного аналізу кількості переглядів представниками медичної галузі обрано 2 блоки з 12 навчальними кейсами – це час реалізації проєкту в 3 місяці.

Перший блок розглядає проблему стигматизації в мовленні медичних працівників за такими темами:

- вживання слів *клієнт*, *пацієнт*, *хворий*;

- називання пацієнтів за захворюванням: *онкохворий*; *інвалід*, *ВІЛ-інфікований*;
- стигматизація хвороб пацієнтів: *туберкульоз – хвороба бідних*;
- криміналізувальна лексика в медицині: *підозра на туберкульоз*.

Другий блок навчальних матеріалів зосереджує увагу на найтипівіших помилках у мовленні лікарів:

- функціонування словосполучень *лікуючий лікар*, *лікар-куратор*, *сімейний лікар*;

- уживання слів *лікувальний* / *лікарняний*;

- наголошування слів *лікарський* / *лікарський*;

- конструкції для найменування аналізів: *аналіз на визначення вмісту глюкози в крові*;

- керування дієслова «хворіти»: *хворіти на що*;

- труднощі вживання слів *їда* / *їжа*, *натщесерце*;

- труднощі вживання сполук *поступив* / *був госпіталізований*;

- конструкції зі словом «діагноз»: *поставити діагноз* чи *встановити діагноз*.

Результати статистичного аналізу представлені в таблиці 1:

Таблиця 1

Охоплення дописів у соціальних мережах

Назва ілюстрації	Охоплення дописів у соцмережах	
	Фейсбук	Інстаграм
Називання пацієнтів за захворюванням: <i>інвалід</i> , <i>ВІЛ-інфікований</i> , <i>онкохворий</i>	10 278	360
Уживання слів <i>клієнт</i> , <i>пацієнт</i> , <i>хворий</i>	1 081	378
Наголошування слів <i>лікарський</i> / <i>лікарський</i>	807	283
Труднощі вживання слів <i>їда</i> / <i>їжа</i> , <i>натщесерце</i>	597	345
Керування дієслова «хворіти»: <i>хворіти на що</i>	473	275
Конструкції для найменування аналізів: <i>аналіз на визначення вмісту глюкози в крові</i>	404	284
Функціонування словосполучень <i>лікуючий лікар</i> , <i>лікар-куратор</i> , <i>сімейний лікар</i>	372	333
Криміналізувальна лексика в медицині: <i>підозра на туберкульоз</i>	349	263

Функціонування словосполучень <i>лікуючий лікар, лікар-куратор, сімейний лікар</i>	372	333
Криміналізуювальна лексика в медицині: <i>підозра на туберкульоз</i>	349	263
Стигматизація хвороб пацієнтів: <i>туберкульоз – хвороба бідних</i>	348	257
Труднощі вживання слів <i>поступив / був госпіталізований</i>	331	223
Конструкції зі словом «діагноз»: <i>поставити діагноз чи встановити діагноз.</i>	264	172
Середнє значення	1311	286

Статистичні дані засвідчують ширше коло охоплених користувачів фейсбука, порівняно з інстаграмом (рис. 3):

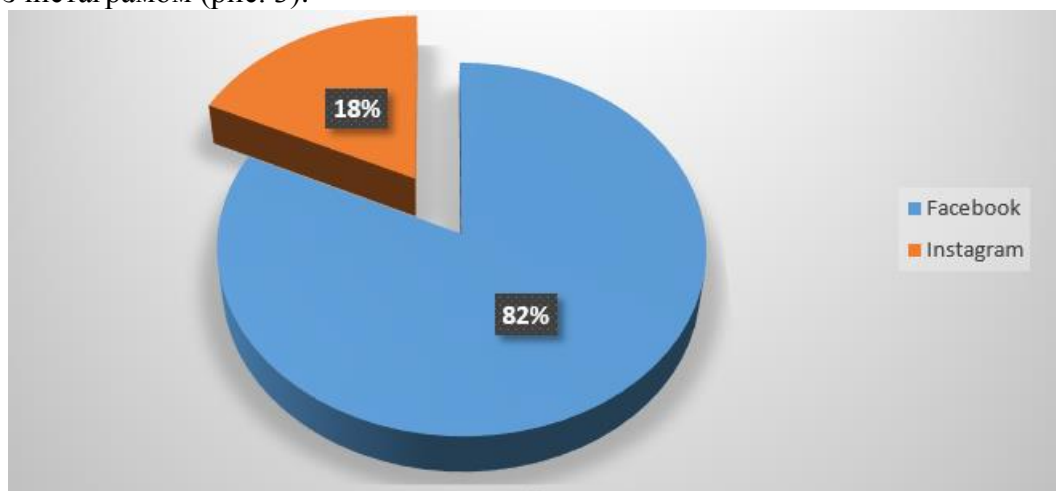

Рис. 3. Порівняння охоплення дописів у фейсбуці та інстаграмі

Прикметно, що найбільше переглядів мають ілюстрації, які присвячені аспектам стигматизації. Зокрема, охоплення в 10,3 тис. осіб у фейсбуці має ілюстрація, спрямована на донесення інформації про неможливість номінування осіб за видом захворювання.

В інстаграмі найбільше переглядів (378) має ілюстрація «Лікар / пацієнт / хворий», що теж порушує проблему стигматизування через мовлення медичних працівників.

Найменше переглядів як в інстаграмі (172), так і у фейсбуці (264) має ілюстрація «Конструкції зі словом «діагноз»: *поставити діагноз* чи *встановити діагноз*», спрямована на розвиток культури мовлення представників медичної галузі.

Така кількість переглядів ґрунтується на особистих інтересах, що сприяє кращому засвоєнню знань. Оскільки це є прикладом неформальної мовно-комунікативної освіти працівників медичної сфери, то потреба перегляду навчальних матеріалів

та їх обговорення не породжена умовами організації або ж суспільства. Відтак статистика відображає реальні інтереси користувачів.

Висновки (Conclusions and future perspectives). Отже, проаналізовано особливості неформальної мовно-комунікативної освіти лікарів на прикладі реалізації проєкту «Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент підвищення якості комунікації лікаря з пацієнтом». Встановлено, що більше переглядів мають навчальні матеріали, представлені у фейсбуці, ці ж навчальні матеріали в інстаграмі мають значно менше переглядів. Ґрунтуючись на статистичних даних зазначеного проєкту, робимо висновок про більшу активність представників медичних професій у фейсбуці. Статистичні дані свідчать про більше зацікавлення працівників медичної сфери в набутті комунікативних компетенцій, а саме, що стосуються проблеми стигматизації в мовленні

медичних працівників, порівняно з мовними. Відтак перспективу подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі можливості здобуття системної

неформальної мовно-комунікативної освіти медичними працівниками у соціальних мережах.

Список використаних джерел

1. Кивлюк О. Неформальна освіта в концепції lifelong learning. Освітній дискурс. Гуманітарні науки. 2017. Вип. 1. С. 22–34.

2. Топчій Т. В. Безперервна освіта як системне середовище формування особистості. Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 3 (22). С. 222–228.

3. Diamantouros, A., Marchesano, R., Geerts, W. H. (2017). Development and evaluation of a continuing pharmacy education (CPE) program in thrombosis management. *Currents in Pharmacy Teaching and Learning*. Vol. 9, Issue 5, 911–917.

4. Tun, M. S. (2019), Fulfilling a new obligation: Teaching and learning of sustainable healthcare in the medical education curriculum. *Medical Teacher*. Volume 41, Issue 10, 1168–1177.

5. Ghirotto, L., De Panfilis, L., Di Leo, S. (2020). Health professionals learning qualitative research in their workplace: A focused ethnography. *BMC Medical Education*. Volume 20, Issue 117. Article number 269.

6. Młynarczuk-Sokołowska, A. (2022). Intercultural non-formal education: what the children think. *Intercultural Education*. Volume 33, Issue 1, 82 – 98.

7. Fobel, L., Kolleck, N. (2022). Regional Patterns of Access and Participation in Non-Formal Cultural Education in German. *Education Sciences*. Volume 12, Issue 1, Article number 13.

8. Punksungka, W., Yamashita, T., Helsing, A. (2021). Re-examining Adult Education and Training Participation by Education, Literacy, Gender, and Race / Ethnicity in the U.S. *Journal of Adult and Continuing Education*.

9. Нестеренко Г. О., Тишкова О. В. Сучасні соціальні мережі як інструмент неформальної освіти. *Філософські науки*. Випуск 49. С. 151–158.

10. Nizzolino, S., Canals, A. (2021). Social network sites as community building tools in educational networking. *International Journal of e-Collaboration*. Volume 17, Issue 4, 132–137.

11. Gómez-Martínez, R., Romero-Rodríguez, L. (2021). Coworking spaces and virtual learning communities in Social Networks: Case Study of #ElClaustroDelG on Instagram. *Aula Abierta*. Volume 50, Issue 1, 453–464.

12. Samanta, P., Sarkar, D., Kole, D. K. (2021). Social Network Analysis in Education: A Study. *Intelligent Systems Reference Library*. Volume 197, 65–83.

13. Коневщинська О. Е. Електронні соціальні мережі як складник сучасних соціальних медіа. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 55. № 5. С. 42–54.

14. Майнаєв Ф. Я. Використання соціальних мереж у on-line-навчанні. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 2 (2). С. 1–9.

15. Пінчук О. П. Історико-аналітичний огляд розвитку соціальних мережних технологій і перспектив їх використання у навчанні. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 48. Вип. 4. С. 14–34.

16. Палій С. В. Соціальні мережі як засіб комунікації електронного навчання. *Управління розвитком складних систем*. 2013. № 13. С. 152–156.

17. Шульська Н. М. Соціальні мережі як ефективне середовище викладацько-студентської комунікації в навчальному процесі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 58. Вип. 2. С. 155–168.

18. Барладим В. М. Застосування соціальних мереж в неформальній освіті дітей та молоді. Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України: зб. матер. наук. конф. Київ: ІІТЗН НАПН України, 2017. С. 8–10.

19. Василенко О. В. Неформальна освіта дорослих: нове соціально-освітнє явище. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 7. С. 35–44.

20. Оцінка якості взаємодії лікарів / медичних установ первинної медицини з пацієнтами. URL: https://hromadahealthcare.org/wp-content/uploads/Med_analitic_report-16.08-1-1.pdf (дата звернення: 26.11.2021)

21. Ефективна комунікація лікаря та

пацієнта. URL: <https://www.facebook.com/groups/366740194832406/?ref=share> (дата звернення: 25.11.2021)

22. Опитування для лікарів. Мої соцмережі. URL: <https://accemedin.com/surveys/105> (дата звернення: 25.11.2021)

References

1. Kyvliuk, O. (2017). Neformalna osvita v kontseptsii lifelonglearning. [Non-formal education in the concept of lifelonglearning]. Educational discourse. Humanities. Issue 1, 22–34.

2. Topchy, T. V. (2014). Bezperervna osvita yak systemne seredovyshe formuvannya osobystosti. [Continuing education as a system environment for the personality formation]. Bulletin of the National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine". № 3 (22), 222–228.

3. Diamantouros, A., Marchesano, R., Geerts, W. H. (2017). Development and evaluation of a continuing pharmacy education (CPE) program in thrombosis management. Currents in Pharmacy Teaching and Learning. Vol. 9, Issue 5, 911–917.

4. Tun, M. S. (2019), Fulfilling a new obligation: Teaching and learning of sustainable healthcare in the medical education curriculum. Medical Teacher. Volume 41, Issue 10, 1168–1177.

5. Ghirotto, L., De Panfilis, L., Di Leo, S. (2020). Health professionals learning qualitative research in their workplace: A focused ethnography. BMC Medical Education. Volume 20, Issue 117. Article number 269.

6. Młynarczuk-Sokołowska, A. (2022). Intercultural non-formal education: what the children think. Intercultural Education. Volume 33, Issue 1, 82 – 98.

7. Fobel, L., Kolleck, N. (2022). Regional Patterns of Access and Participation in Non-Formal Cultural Education in German. Education Sciences. Volume 12, Issue 1, Article number 13.

8. Punksungka, W., Yamashita, T., Helsing, A. (2021). Re-examining Adult Education and Training Participation by Education, Literacy, Gender, and Race / Ethnicity in the U.S. Journal of Adult and Continuing Education.

9. Nesterenko, H. O., Tyshkova, O. V. Suchasni sotsialni merezhi yak instrument neformalnoi osvity. [Modern social networks

as a tool of non-formal education]. Philosophical sciences. Issue 49, 151–158.

10. Nizzolino, S., Canals, A. (2021). Social network sites as community building tools in educational networking. International Journal of e-Collaboration. Volume 17, Issue 4, 132–137.

11. Gómez-Martínez, R., Romero-Rodríguez, L. (2021). Coworking spaces and virtual learning communities in Social Networks: Case Study of #EIClaustroDelG on Instagram. Aula Abierta. Volume 50, Issue 1, 453–464.

12. Samanta, P., Sarkar, D., Kole, D. K. (2021). Social Network Analysis in Education: A Study. Intelligent Systems Reference Library. Volume 197, 65–83.

13. Konevshchynska, O. E. (2016). Elektronni sotsialni merezhi yak skladnyk suchasnykh sotsialnykh media. [Electronic social networks as a component of modern social media]. Information technologies and teaching aids. Vol. 55. № 5, 42–54.

14. Mainaiev, F. Ya. (2016). Vykorystannia sotsialnykh merezh u on-line-navchanni. [Use of social networks in online studying]. Innovative solutions in modern science. № 2 (2), 1–9.

15. Pinchuk, O. P. (2015). Istoryko-analitychnyi ohliad rozvytku sotsialnykh merezhnykh tekhnolohii i perspektyv yikh vykorystannia u navchanni. [Historical and analytical review of the development of social network technologies and prospects for their use in education]. Information technologies and teaching aids. Vol. 48, 14–34.

16. Palii, S. V. (2013). Sotsialni merezhi yak zasib komunikatsii elektronnoho navchannia. [Social networks as a means of communication of e-learning]. Management of complex systems development. 2013. № 13, 152–156.

17. Shulska, N. M. (2017). Sotsialni merezhi yak efektyvne seredovyshe vykladatsko-studentskoi komunikatsii v navchalnomu protsesi. [Social networks as an effective environment for teaching and student communication in the educational process]. Information technologies and teaching aids. Vol. 58, 155–168.

18. Barladym, V. M. (2017). Zastosuvannia sotsialnykh merezh v neformalnii osviti ditei ta molodi. [Use of social networks in non-formal education of children and youth]. Reporting scientific

conference of the Institute of Information Technologies and Teaching Aids of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine: collection of materials of the scientific conference. Kyiv, 8–10.

19. Vasylenko, O. V. (2013). Neformalna osvita doroslykh: nove sotsialno-osvitnie yavyshe. [Non-formal adult education: a new socio-educational phenomenon]. Adult education: theory, experience, prospects. Issue 7, 35–44.

20. Otsinka yakosti vzaiemodii likariv / medychnykh ustanov pervynnoi medytsyny z patsiientamy. [Quality assessment of doctors' interaction / primary medical institutions with

patients]. URL: https://hromadahealthcare.org/wp-content/uploads/Med_analitic_report-16.08-1-1.pdf (date of last access: 26.11.2021)

21. Efektyvna komunikatsiia likaria ta patsiienta. [Effective communication between doctor and patient]. URL: <https://www.facebook.com/groups/366740194832406/?ref=share> (date of last access: 25.11.2021)

22. Opytuvannia dlia likariv. Moi sotsmerezhi. [Survey for doctors. My social networks]. URL: <https://accemedin.com/surveys/105> (date of last access: 25.11.2021)

Abstract. *The article considers the problem of necessity in providing continual non-formal language and communicative education of doctors through social network. The views of scientists on the importance of non-formal education for modern highly qualified specialists, the benefits of continual education are analyzed. Information and communicative technologies (in particular – social network) are outlined among the tools of non-formal education, which occupy a special place in the process of effective, fast and easy self-development and self-learning. The purpose of research is to find out the best tool among information and communicative technologies for continual non-formal language and communicative education of doctors, analyzing the use of various social networks among medical workers, identifying the most relevant and accessible areas of language and communicative education. Results of such research represent urgency to improve the quality of communication between doctors and patients in our society, and therefore, it is important to create an informational educational environment for informal language and communicative doctor's studying. The exploring provides data of medical workers' usage of various social networks on professional and personal purposes, analyzes the level of coverage and interest in educational and illustrative material that motivate to language and communicative literacy (on the example "Effective communication between doctor and patient" on Facebook and Instagram).*

Key words: *non-formal education, continual education, stigmatization, language competences, communicative competences.*